

การศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบเพื่อนำไปใช้ในการสื่อความหมายและการนำเสนอ:
กรณีศึกษาวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF HISTORY AND SETTING FOR INTERPRETATION AND PRESENTATION:
A CASE STUDY OF THE HOLY ROSARY CHURCH BANGKOK

Mr. Arpichart Kittimethaveenan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบเพื่อนำไปใช้ในการสื่อความหมายและการนำเสนอ: กรณีศึกษา วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)
โดย	นายอภิชาติ กิตติเมธาวิวัฒน์
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎ์)
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พรรณชลัท สุริโยธิน)
.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นवलักษณ์ วัสสันตชาติ)

อภิชาติ กิตติเมธาวิวัฒน์ : การศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบเพื่อนำไปใช้ในการสื่อความหมายและการนำเสนอ: กรณีศึกษาวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) (A STUDY OF HISTORY AND SETTING FOR INTERPRETATION AND PRESENTATION:A CASE STUDY OF THE HOLY ROSARY CHURCH BANGKOK) อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, 153 หน้า.

ในปัจจุบันมีความเข้าใจอย่างกว้างขวางว่า ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมจำเป็นต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting) มากกว่าการพิจารณาตัวอาคารแต่เพียงอย่างเดียว อีกทั้งโครงสร้างมรดกวัฒนธรรมประกอบจากพื้นที่ที่มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต รวมถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถเป็นที่มาของการตระหนักถึงคุณค่าของเรื่องราวที่เกิดขึ้นบนสภาพแวดล้อม เพื่อการนำเสนอ (presentation) และการสื่อความหมาย (interpretation) ของพื้นที่แหล่งมรดกวัฒนธรรมได้ โดยวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ถือเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญในเรื่องการศึกษาสภาพแวดล้อม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมายาวนานกว่า 250 ปี ประกอบกับบันทึกและเอกสารต่าง ๆ ที่ค้นพบ ช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ได้อย่างดี

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานชั้นต้นต่าง ๆ ของวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) อันประกอบด้วย แผนที่เก่า ภาพถ่ายในอดีต เรื่องราวของผู้คนที่มีการบันทึกไว้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำหลักฐานเหล่านี้มาใช้ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อนำเสนอเรื่องราวที่มีคุณค่าของสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่เคยดำรงอยู่ในอดีต มาใช้ในการนำเสนอและการสื่อความหมาย

จากการศึกษา ผู้วิจัยค้นพบว่าวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) มีเรื่องราวที่มีคุณค่าและควรได้รับการสื่อความหมายที่จะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ตลอดเวลากว่า 250 ปี ได้อย่างดี จำนวน 5 เรื่องอันประกอบด้วย บ้านสำโรง ค่ายแม่พระลูกประคำ Notre Dame du Rosaire บุ่งกุ่ยและกุหลาบ และ กาลหว่าร์และวัดสาขา สภาพแวดล้อมเกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นไม่ได้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเกิดเป็นสภาพแวดล้อมขึ้นโดยมีอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เป็นอนุสรณ์สถานที่บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์ และส่วนทำงานวิจัย ผู้วิจัยเสนอแนวทางในการนำเสนอและสื่อความหมายสภาพแวดล้อมออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพ และด้านสังคม และข้อพิจารณาแนวทางในการสื่อความหมายผ่านแก่นเรื่อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ต่อไปในอนาคต

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาหลัก

ปีการศึกษา 2560

5973377925 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: HISTORY / SETTING / PRESENTATION / INTERPRETATION / THEME

ARPICHART KITTIMETHAVEENAN: A STUDY OF HISTORY AND SETTING FOR INTERPRETATION AND PRESENTATION: A CASE STUDY OF THE HOLY ROSARY CHURCH BANGKOK. ADVISOR: ASST. PROF. WIMONRART ISSARATHUMNOON, Ph.D., 153 pp.

In the present days, it is widely understand that the conservation of architecture needs to understand the setting more than only architecture, a structure of cultural heritage site consisted of area with the diversity and dynamic of setting and the relationship with the setting. These could be a cause of realization to the value of story occurred on the setting for presentation and interpretation of the site. A case study of Holy Rosary Church, Bangkok is an important case for learning the setting because its setting has been a settlement of a lot of people for more than 250 years. With the documents discovered in this research contributed us to understand of the setting.

This research aimed to study and analyze previous researches and elementary evidences including documents, letters, maps, photos, stories and the studies which were analyzed the setting for proposition the valuable stories of the setting and the factors that enhanced the valuable setting in the history for using in the presentation and interpretation of principle of setting of Holy Rosary Church.

From the case study, the researcher found out that Holy Rosary Church had 5 particular stories that were conductive to understand the 250 years history of the setting. The setting itself combined with visible and invisible elements that had the Notre Dame du Rosaire as a monumental building in the site. This building perfectly told the story of the relationship among people being in the setting. In conclusion this research proposed the considerations of presentation and interpretation theme that consisted of two fields, these were physical and social, which contributed to understand the history and setting of Holy Rosary Church in the future.

Department: Architecture

Student's Signature

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature

Academic Year: 2017

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นวิทยานิพนธ์ที่ต่อยอดจากรายงานการศึกษาแนวทางอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคาร เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 120 ปี (พ.ศ. 2560) (รายงานฯ) โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงได้หากปราศจากคำแนะนำของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และหัวหน้าคณะทำงานรายงานฯ อีกทั้งขอขอบพระคุณคำแนะนำจากกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชชิตี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ พรรณชลัท สุริโยธิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นวลลักษณ์ วิสสันตชาติ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ซึ่งให้คำแนะนำในการศึกษาจนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบพระคุณคณะทำงานรายงานฯ ทุกท่านที่ได้ดำเนินการศึกษาและเก็บข้อมูลวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) จนแล้วเสร็จเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) อีกทั้งข้อมูลที่ได้จากรายงานฯ ยังเป็นข้อมูลสำคัญที่ได้นำมาต่อยอดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ภายใต้คำชี้แนะและการเอื้อเพื่อเอกสารจาก อาจารย์พุมพิงศ์ พุฒตาลศรี ผู้ซึ่งสนับสนุนข้อมูลในรายงานฯ และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จ

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศภูมิวิถิ ที่ได้เอื้อเพื่อเอกสารเรื่องราวของชาวโปรตุเกสและช่วยตรวจสอบข้อมูลภาษาโปรตุเกสในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณคุณพ่อดองตวน (Antoinne Meaudre des Gouttes, MEP) และคุณพริมา อำนวนวัฒนา ที่ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจัดทำเอกสาร "การสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เบื้องต้นเกี่ยวกับวัดกาลหว่าร์ ในช่วง ค.ศ. 1883 - 1898 จาก หอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ" ซึ่งเป็นชุดเอกสารชิ้นต้นประกอบรายงานฯ ที่สำคัญและใช้ในการต่อยอดเป็นงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณคุณแม่และครอบครัวกิตติเมธาวิวัฒน์และครอบครัวแซ่เตีย ซึ่งเป็นครอบครัวของบิดามารดาของข้าพเจ้าที่ได้ให้การสนับสนุน ความเข้าใจ กำลังใจ และที่สำคัญคือการส่งต่อความเชื่อความศรัทธาผ่านการดำรงชีวิตของครอบครัว จนกลายเป็นความเชื่อและที่มาของการศึกษาเพื่อวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ซึ่งเปรียบเสมือนบ้านหลังใหญ่ทางด้านจิตใจของครอบครัวเรามาโดยตลอด

ขอขอบคุณนายอาทิตย์ มากชม นางสาวสมชนก ลาดดก นายพุมิกร บุตรดี นางสาวมิ่งมาดา นยนะกวี ที่คอยช่วยเหลือและสนับสนุนให้การทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี

และท้ายสุดขอขอบคุณนางสาววิณะ ศิริวัฒน์ชัยพร และนายธรรศ วัฒนาเมธี นักเรียนร่วมชั้นปีในสาขาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน ที่ได้ร่วมกันเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ ตลอดความช่วยเหลือจนสำเร็จการศึกษาได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	1
สารบัญตาราง.....	5
บทที่ 1 บทนำ.....	6
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	6
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	7
1.3 ขอบเขตการศึกษา	8
1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย	9
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
บทที่ 2 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	11
2.1 สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	11
2.1.1 ความเป็นมาของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	11
2.1.2 ความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting).....	17
2.2 การนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	19
2.2.1 วัตถุประสงค์ของการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	21
2.2.2 เกณฑ์ในการนำเสนอและสื่อความสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	22
2.2.3 ขั้นตอนการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม	22
2.3 องค์ประกอบและข้อแนะนำในการนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบ แหล่งมรดกวัฒนธรรม	24

2.3.1 การยอมรับสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของ อนุสรณ์สถานมรดกวัฒนธรรมและพื้นที่	25
2.3.2 การทำความเข้าใจ และการสื่อความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก วัฒนธรรมในบริบทที่หลากหลาย	26
2.3.3 การพัฒนาวิธีการในการวางแผนเพื่อรักษาและบริหารจัดการสภาพแวดล้อม โดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม.....	26
2.3.4 การติดตามและการจัดการผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อม โดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม.....	26
2.3.5 ทำงานกับท้องถิ่น กลุ่มคนที่หลากหลายและองค์กรสากลเพื่อสร้างกระบวนการการ มีส่วนร่วมและการตระหนักถึงคุณค่าในการอนุรักษ์และจัดการสภาพแวดล้อม มรดกวัฒนธรรม.....	27
2.4 องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ กรณีศึกษา.....	27
2.4.1 พื้นที่โดยรอบ (surrounding).....	27
2.4.2 เส้นทาง และการเข้าถึง (path and approach).....	27
2.4.3 อาคาร (building).....	27
2.4.4 สังคมชุมชน (social and community).....	28
2.4.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม (element and function of the site).....	28
2.4.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ (naming and image).....	28
บทที่ 3 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม วัดแม่พระ ลูกประคำ (กาลหว่าร์) พ.ศ. 2310 - 2560.....	29
3.1 ยุคที่ 1 “บ้านสำโรง” ถิ่นฐานโปรตุเกสและที่ตั้ง “ค่ายแม่พระลูกประคำ”	32
(พ.ศ. 2312 - 2329).....	32
3.1.1 พื้นที่โดยรอบ : บ้านสำโรง.....	32

3.1.2	เส้นทางและการเข้าถึง : แม่น้ำเจ้าพระยากับความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส	32
3.1.3	อาคาร : โรงเก็บพระศพ และกระท่อมของผู้ดูแล.....	32
3.1.4	สังคมและชุมชน : นักรบของพระราชธา	33
3.1.5	การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : พื้นที่แห่งความหวัง	34
3.1.6	ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “ค่ายแม่พระลูกประคำ”	34
3.2	ยุคที่ 2 “วัดกาลหว่าร์” ความภูมิใจของชาวโปรตุเกส และ “วัดแม่พระลูกประคำ” จุดเริ่มต้นของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2329 - 2422).....	34
3.2.1	พื้นที่โดยรอบ : สถานกงสุล และป้อมปิดบังจันก	35
3.2.2	เส้นทางและการเข้าถึง : แม่น้ำเจ้าพระยา คลองผดุงกรุงเกษม และถนนเจริญกรุง กับ ซอยวานิช 2.....	36
3.2.3	อาคาร : วัดกาลหว่าร์ และวัดแม่พระลูกประคำ.....	37
3.2.4	สังคมและชุมชน : โปรตุเกส และคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (MEP) กับการก่อตั้งกลุ่มคริสตังจีนในสยาม	39
3.2.5	การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : ที่ดินพระราชทาน โรงสินค้าและการ ต่อเรือ	42
3.2.6	ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “กาลหว่าร์” และ “แม่พระลูกประคำ”	43
3.3	ยุคที่ 3 “Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม (พ.ศ. 2422-2459).....	44
3.3.1	พื้นที่โดยรอบ : ที่ตั้งการค้า ชาวจีนและชาวฝรั่งเศสในสยาม.....	46
3.3.2	เส้นทางและการเข้าถึง : ถนนโยธา การเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา.....	47
3.3.3	อาคาร : วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) และอาคารในพื้นที่โดยรอบ	50
3.3.4	สังคมและชุมชน : สังคมพ่อค้า และนักพัฒนาแห่งชุมชน.....	51
3.3.5	การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่ สาธารณะพบปะชุมชน.....	59
3.3.6	ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “Notre dame du Rosaire”	61

3.4 ยุคที่ 4 โรงเรียนจีน และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2459-2508).....	61
3.4.1 พื้นที่โดยรอบ : การเปลี่ยนแปลงของวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา	61
3.4.2 เส้นทางและการเข้าถึง : ถนนภายในวัดกาลหว่าร์และซอยโรงน้ำแข็ง บี.เอ็ม.ซี	63
3.4.3 อาคาร : วัด โรงเรียนจีน และชุมชน.....	64
3.4.4 สังคมและชุมชน : สังคมอุปถัมภ์และการขยายตัวของชาวจีนในสยาม.....	65
3.4.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่ สาธารณะพบปะชุมชน.....	67
3.4.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “ปุงกู่ย” และ “กุหลาบ”	69
3.5 ยุคที่ 5 วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาดิกันที่สอง (พ.ศ. 2508- 2560).....	69
3.5.1 พื้นที่โดยรอบ : วัดกาลหว่าร์กับการเปลี่ยนแปลงของแหล่งมรดกวัฒนธรรม	70
3.5.2 เส้นทางและการเข้าถึง : การยกเลิกทำน้ำ กับ การสัญจรทางบก.....	71
3.5.3 อาคาร : วัดและโรงเรียน.....	72
3.5.4 สังคมและชุมชน : สภาภิบาล และ อาคารกาลหว่าร์.....	73
3.5.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : โรงเรียน และวัด	73
3.5.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : วัดกาลหว่าร์	73
3.6 องค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลือมาในปัจจุบัน	74
3.6.1 พื้นที่โดยรอบ	74
3.6.2 เส้นทาง และการเข้าถึง	75
3.6.3 อาคาร	77
3.6.4 สังคมและชุมชน	78
3.6.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม	78
3.6.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ.....	79
3.6.7 สรุปร่องค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน	80

บทที่ 4 เรื่องราวในการนำเสนอและสื่อความหมายถึง “คุณค่า” ของสภาพแวดล้อมวัดแม่พระ ลูกประคำ (กาลหว่าร์).....	81
4.1 การนำเสนอเรื่องราว (story) และปัจจัยสำคัญต่อการสื่อความหมาย	81
4.2 เรื่องราว (story) และสาระสำคัญที่ได้รับการเลือกมาใช้ในการนำเสนอและสื่อความ หมายถึง “คุณค่า” ของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์	84
4.2.1 บ้านสำโรง: ถิ่นที่ซึ่งตลอดเวลากว่า 250 ปี คนไม่เคยรับรู้ แต่คนในอดีตรับรู้.....	84
4.2.2 ค่ายแม่พระลูกประคำ: เรื่องราวของที่ตั้งค่ายชาวโปรตุเกสที่สำคัญซึ่งเลือนหายไป ตามกาลเวลา	86
4.2.3 Notre Dame du Rosaire: สังคมวัดกาลหว่าร์ในยุครุ่งเรืองซึ่งจะทำให้เข้าใจว่า อนุสรณ์สถานอันยิ่งใหญ่ ไม่ได้เกิดจากใครเพียงคนเดียวคนหนึ่ง	90
4.2.4 บุ่งกุ้ย และ กุหลาบ: คำเรียกวัดกาลหว่าร์ภาษาจีนที่หายไป กับการก่อตั้งโรงเรียน ชายและหญิง	97
4.2.5 กาลหว่าร์และวัดสาขา: สภาพแวดล้อมแห่งความเชื่อที่แผ่กว้างออกไปในมิสซัง สยาม	100
4.3 สรุปคุณค่าสภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อเป็นประโยชน์ในการ นำเสนอและสื่อความหมาย	104
บทที่ 5 บทสรุปการสื่อความสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์).....	107
5.1 การนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านแก่นเรื่อง	107
5.1.1 กำหนดกลุ่มเป้าหมาย.....	108
5.1.2 ตั้งวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ	108
5.1.3 เรื่องราวที่จะนำเสนอ	108
5.1.4 วิธีการที่ใช้ในการนำเสนอ	109
5.1.4.1 วิธีการในการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ.	109
5.1.4.2 วิธีการในการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านสังคม วัฒนธรรม.....	113

5.1.5 ข้อพิจารณาแนวทางในการนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง.....	116
การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับโปรตุเกสและฝรั่งเศส	117
5.2 ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการศึกษาในด้านสภาพแวดล้อมในอนาคต	119
5.2.1 การนำเสนอเรื่องราวที่มีคุณค่าของสภาพแวดล้อมต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย.....	119
5.2.2 ข้อเสนอต่อสื่อความหมายสภาพแวดล้อมในอนาคต	119
รายการอ้างอิง.....	121
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	153

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ขอบเขตด้านพื้นที่วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ชุมชนและบริเวณโดยรอบ.....	8
ภาพที่ 2 ตัวอย่างเอกสารที่ใช้ในการศึกษา ลายมือ นายโยอาคิม กราซี (Joachim Grassi).....	9
ภาพที่ 3 แสดงสภาพแวดล้อมของกรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ.....	12
ภาพที่ 4 แสดงสภาพแวดล้อมของอาสนวิหารแม่พระแห่งเมืองชาร์ค.....	13
ภาพที่ 5 แสดงสภาพแวดล้อมของเมืองฟลอเรนซ์.....	14
ภาพที่ 6 สภาพแวดล้อมอาสนวิหารแห่งเมืองอาเมียงเมื่อมองจากแม่น้ำด้านล่างไปยังอาสนวิหาร หาร.....	16
ภาพที่ 7 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อยุคที่ 2.....	36
ภาพที่ 8 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 2.....	37
ภาพที่ 9 อาคาร ยุคที่ 2.....	39
ภาพที่ 10 แผนที่การใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์.....	44
ภาพที่ 11 สัญลักษณ์ที่ใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์.....	45
ภาพที่ 12 โปสการ์ดปี ค.ศ. 1903.....	46
ภาพที่ 13 สภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ยุคที่ 3.....	47
ภาพที่ 14 แผนที่การใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2430.....	48
ภาพที่ 15 แผนที่การใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2430.....	49
ภาพที่ 16 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 3.....	50
ภาพที่ 17 อาคาร ยุคที่ 3.....	51
ภาพที่ 18 คุณพ่อแดส์ซาลส์ (Rèvèrend Père Dessalles).....	52
ภาพที่ 19 สังคมวัดกาลหว่าร์ภายใต้การนำของคุณพ่อแดส์ซาลส์.....	54
ภาพที่ 20 สังคมมิสซังสยาม.....	56

ภาพที่ 21 รูปอาคารโบสถ์วัดปากน้ำ ที่สร้างในปี ค.ศ. 1888.....	58
ภาพที่ 22 รูปสภาพแวดล้อมหน้าวัดกาลหว่าร์ที่ประกอบด้วยทำน้ำ ต้นไม้ สะพาน.....	60
ภาพที่ 23 รูปปั้นใหญ่หน้าวัดกาลหว่าร์ ภาพถ่ายปี ค.ศ. 1908.....	60
ภาพที่ 24 ขยาย เอกสาร 1_17_2_37-01 วันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2437).....	61
ภาพที่ 25 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อ ยุคที่ 4.....	62
ภาพที่ 26 แผนที่แผนที่วัดกาลหว่าร์และโรงเรียนบุงกุ่ย ค.ศ.1935-1943.....	63
ภาพที่ 27 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 4	64
ภาพที่ 28 อาคาร ยุคที่ 4	65
ภาพที่ 29 รูปปั้นใหญ่หน้าวัดกาลหว่าร์ สมัยหลังบูรณะอาคารครอบรอบ 60 ปี	68
ภาพที่ 30 การใช้พื้นที่ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ในพิธีแม่พระฟาติมา รูปที่ 1 ซึ่งถือเป็นการใช้งาน หนึ่งที่สำคัญของพิธีทางศาสนาซึ่งมีอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ตั้งเป็นศูนย์กลางของพื้นที่.....	68
ภาพที่ 31 การใช้พื้นที่ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ในพิธีแม่พระฟาติมา รูปที่ 2 ซึ่งถือเป็นการใช้งาน หนึ่งที่สำคัญของพิธีทางศาสนาซึ่งมีอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ตั้งเป็นศูนย์กลางของพื้นที่.....	69
ภาพที่ 32 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อ ยุคที่ 5	70
ภาพที่ 33 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 5	71
ภาพที่ 34 เชื้อนริมน้ำหน้าวัดกาลหว่าร์.....	71
ภาพที่ 35 อาคาร ยุคที่ 5	72
ภาพที่ 36 พื้นที่โดยรอบที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน.....	75
ภาพที่ 37 เส้นทาง และการเข้าถึง ที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน.....	76
ภาพที่ 38 อาคารและการใช้งานที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน.....	78
ภาพที่ 39 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน	79
ภาพที่ 40 สรุปลักษณ์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน.....	80
ภาพที่ 41 การนำเสนอและสื่อความหมายเรื่องราวที่มีคุณค่า	83
ภาพที่ 42 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพ	83

ภาพที่ 43 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของบ้านลำโรง	85
ภาพที่ 44 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของค่ายแม่พระลูกประคำ..	88
ภาพที่ 45 บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นอู่ต่อเรือของชาวโปรตุเกส.....	89
ภาพที่ 46 รูปปั้นใหญ่บริเวณหลังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบัน พ.ศ. 2561	89
ภาพที่ 47 ภาพอาคารสถานกงสุลโปรตุเกส	90
ภาพที่ 48 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของ Notre Dame du Rosaire.....	92
ภาพที่ 49 ริมหน้าน้ำวัดกาลหว่าร์ถ่ายจากแม่น้ำเจ้าพระยา สันนิษฐานว่าถ่ายก่อนปี พ.ศ. 2450 เนื่องจากห้างเคียมเฮงด้านขวาหน้าวัดยังเป็นอาคารเดิม ภาพถ่ายนี้ถ่ายจากอีกฟากฝั่งของแม่น้ำ	93
ภาพที่ 50 ห้างเคียมฮั่วเฮง และบ้านฮั่วเส็ง	94
ภาพที่ 51 ภาพขยายไปสการ์ดปี ค.ศ. 1903.....	95
ภาพที่ 52 ภายในอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เมื่อแรกสร้าง	96
ภาพที่ 53 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของบุงกุ่ย และ กุหลาบ	99
ภาพที่ 54 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของวัดสาขา	101
ภาพที่ 55 อาคารโบสถ์วัดปากน้ำ ที่สร้างในปี ค.ศ. 1888 สร้างด้วยไม้	102
ภาพที่ 56 วัดลำไทร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค สร้างด้วยปูน และบริเวณโดยรอบมีการปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ร่มเงาพื้นที่โดยรอบวัด	103
ภาพที่ 57 วัดบางเชือกหนัง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงสูงยอดแหลมประดับกางเขนยอดลักษณะคล้ายคลึงกับอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์	103
ภาพที่ 58 วัดแม่พระฟาติมา ดินแดง	104
ภาพที่ 59 แผนภาพสรุปคุณค่าสภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์).....	106
ภาพที่ 60 รูปก่อนปี พ.ศ. 2451.....	126
ภาพที่ 61 ที่ดินสุสานวัดกาลหว่าร์ที่ได้รับพระราชทานสมัยรัชกาลที่ 4.....	127
ภาพที่ 62 เอกสารรายชื่อคริสตัง วัดกาลหว่าร์ ปี พ.ศ. 2409 หน้า 1 และ 2	127
ภาพที่ 63 โรงสีข้าว L. XAVIER RICE MILLS	128

ภาพที่ 64 สถานกงสุลโปรตุเกส	128
ภาพที่ 65 เอกสาร 1_17_2_37-01	132
ภาพที่ 66 เอกสาร 1_17_2_5-01	133
ภาพที่ 67 เอกสาร 1_17_2_24-01	133
ภาพที่ 68 เอกสาร “Nang Su Ria Rai Samrab Sang vat Me Phra: Rosario mai”	134
ภาพที่ 69 นายโยอาคิม กราซี	135
ภาพที่ 70 ชื่อลูกชายนายโยอาคิม กราซี ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์	136
ภาพที่ 71 เอกสาร “Ria rai ngon chat cheng Kan tang tang na: van xalong vat Me Phra: de Rosario tam sung Sabburut cha: michai Sattha van chet athit ton duen October christa Sakarat 1888.”	136
ภาพที่ 72 พระยาพิพัฒน์โกษา	137
ภาพที่ 73 ชื่อครอบครัว Maria Xavier ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์	138
ภาพที่ 74 นายจาคอป โลว เคียก เชียง	138
ภาพที่ 75 ชื่อห้าง KIAM HOA HENG ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์	141
ภาพที่ 76 ชื่อห้าง BUAN HOA SENG ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์	141
ภาพที่ 77 ชื่อนายมิกาเอล ดิมิทรี ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์	141

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการนำเสนอเรื่องราว Notre Dame du Rosaire ผ่านแก่นเรื่อง	118
ตารางที่ 2 อาคารยุค “Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม	132
ตารางที่ 3 อาคารยุคโรงเรียนจีน สงครามโลก และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม	146
ตารางที่ 4 อาคารยุค วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาติกันที่สอง	152

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันมีความเข้าใจอย่างกว้างขวางว่า การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมจำเป็นต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting) มากกว่าการพิจารณาเพียงตัวอาคาร ปฏิญญาแห่งเมืองซีอาน พ.ศ. 2548 ระบุว่า สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของมรดกวัฒนธรรม ทั้งด้านที่ตั้งและอาณาเขต (Xi'an, 2005) ซึ่งต่อมาตามหลักการในฮิสตอริคสกอตแลนด์เสนอว่า สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม ไม่จำกัดอยู่เพียงขอบเขตที่ดินเพียงแค่นั้นที่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และบริบทโดยรอบอาคารทั้งหมด และวิถีทัศนียภาพนอก รวมไปถึงสถานะของมรดกวัฒนธรรมในระดับที่กว้างออกไป (Scotland, 2010) โดยพื้นที่หรืออาณาเขตที่ขยายออกไปของสภาพแวดล้อมถูกกำหนดโดยทันทีให้เป็นส่วนสำคัญของคุณลักษณะที่โดดเด่น อีกทั้งโครงสร้างมรดกวัฒนธรรมประกอบจากพื้นที่ที่มีความหลากหลายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม สามารถเป็นที่มาของการตระหนักถึงคุณค่า การวางแผนอย่างสร้างสรรค์ ความเชื่อทางจิตวิญญาณ กิจกรรมทางประวัติศาสตร์ หรือการเพิ่มขึ้นของการใช้งานหรือกระบวนการทางวัฒนธรรมประเพณีผ่านกาลเวลา

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามรดกสถาปัตยกรรมไม่สามารถคงอยู่ได้อย่างดี หากปราศจากสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสม จากรายงานการศึกษาแนวทางอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 120 ปี โบสถ์แม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) พ.ศ. 2560 ได้ระบุได้ว่า “โบสถ์กาลหว่าร์ที่ได้รับการสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2440 ถือเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมแห่งหนึ่งของประเทศไทย อาคารหลังนี้ช่วยเชื่อมโยงเหตุการณ์และบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งในระดับชุมชนเมืองและระดับชาติ อีกทั้งวัดแห่งนี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเชื้อสายต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยต้นราชวงศ์จักรี” (วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, 2561)

การศึกษาในรูปแบบโครงการและงานวิจัยที่ผ่านมาพบหลักฐานและบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ตั้งแต่ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 จนถึงเมื่อครั้งแรกเริ่มการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บริเวณนี้โดยชาวโปรตุเกสที่อพยพย้ายถิ่น พ.ศ. 2312 พร้อมนำทรัพย์สินสมบัติล้ำค่าซึ่งคือรูปจำลองพระศพพระเยซูเจ้าและแม่พระลูกประคำมาจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อปกป้องมิให้ถูกทำลาย และเป็นที่มาของชื่อเรียกถิ่นฐานแรกของพื้นที่

ตลอดระยะเวลากว่า 250 ปี เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ผ่านการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนที่มีหลากหลาย ทั้งด้าน เชื้อชาติและภาษา โดยมีวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เป็นศูนย์กลางของชุมชน นับจากการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส ได้มีการสร้างอาคารโบสถ์ขึ้นในพื้นที่บริเวณนี้ทั้งสิ้น 3 หลัง คือวัดกาลหว่าร์หลังแรก ตั้งชื่อตามรูปพระศพที่นำมาจากกรุงศรีอยุธยาสร้างโดยชาวโปรตุเกสมืออายุ 50 ปี และหลังที่สองคือวัดแม่พระลูกประคำ สร้างตามสถาปัตยกรรมจีนยกพื้นสูงอายุ 50 ปี และอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังปัจจุบันเป็นอาคารหลังที่สาม มีอายุครบ 120 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2560 โดยในช่วงเวลา 120 ปี ของอาคารโบสถ์หลังที่ 3 เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และเรื่องราวที่เกี่ยวกับชุมชนหลายประการ จนทำให้ได้ชื่อว่าเป็น “ศูนย์รวมของคริสตชนจีนในประเทศไทย” ดังที่ ภูมิ ภูติมหาตมะ ได้กล่าวไว้ว่า “คริสตชนจีนเป็นกลุ่มคนที่เกิดและเติบโตขึ้นท่ามกลางการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของกรุงเทพฯ มาอย่างยาวนาน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกาลหว่าร์ ตลาดน้อย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานงานของพระศาสนจักรให้มั่นคงและขยายตัวออกไปด้วยเครือข่ายของคริสตชนจีนทั่วภูมิภาคของไทย” (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2560)

จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชนวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยเน้นด้านความสัมพันธ์ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมจนก่อให้เกิดเป็นสภาพแวดล้อม จากนั้นเลือกเรื่องราวและองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในช่วงเวลาต่าง ๆ มานำเสนอคุณค่า เพื่อประโยชน์ต่อการนำเสนอ (presentation) และการสื่อความหมาย (interpretation) ให้ผู้คนเข้าใจคุณค่าของพื้นที่ในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมในเรื่องความเป็นของแท้และบูรณภาพของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ให้เหมาะสมเพื่อให้ผู้คนได้เข้าใจคุณค่าและความหมายของพื้นที่ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อระบุคุณค่าตลอดจนบริบทด้านต่าง ๆ
- 1.2.2 เพื่อเสนอคุณค่าและบูรณภาพของสภาพแวดล้อมโดยรอบโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) อันเป็นประโยชน์ต่อการสื่อความหมาย

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ชุมชนและบริเวณโดยรอบ

ขอบเขตด้านเนื้อหา รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานและเอกสารทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2312 ถึง พ.ศ. 2560 รวมถึงการสัมภาษณ์สัตบุรุษวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) และผู้เกี่ยวข้อง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) จากนั้นเสนอคุณค่าด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมของวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

ภาพที่ 1 ขอบเขตด้านพื้นที่วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ชุมชนและบริเวณโดยรอบ
(ที่มา : ดัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2560 โดยผู้วิจัย)

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

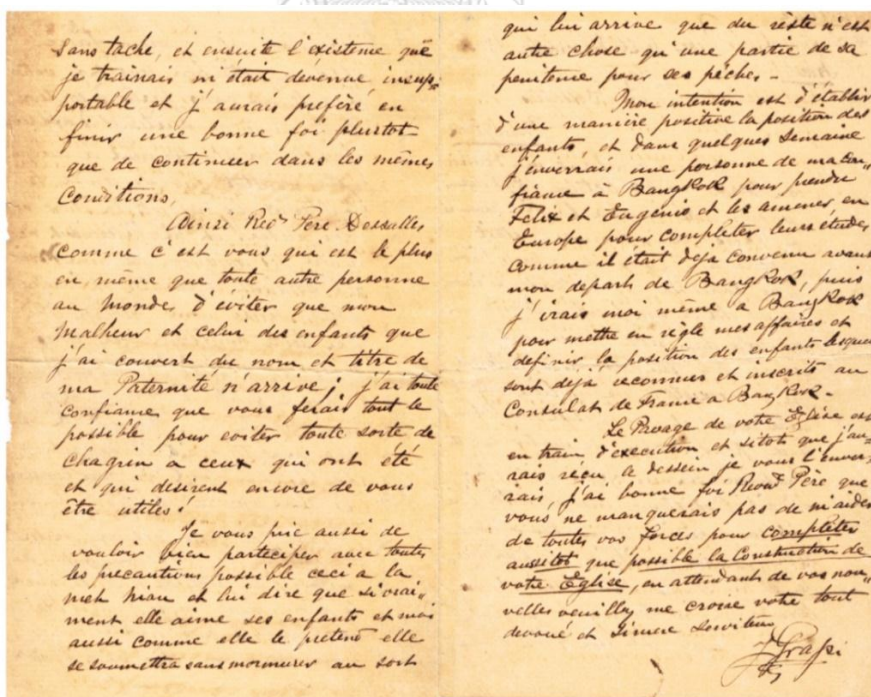
1.4.1 ศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) โดยการวิเคราะห์ข้อมูล เอกสาร และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการสัมภาษณ์ และศึกษาจากวิจัยที่มีผู้ศึกษามาแล้วก่อนหน้า

เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.4.1.1 รายงานการศึกษาแนวทางอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารเนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 120 ปี พ.ศ. 2560 (วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, 2561)

1.4.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนคาทอลิกในกรุงเทพมหานคร ค.ศ. 1965-1997 : กรณีศึกษากลุ่มคริสตังจีนแห่งวัดกาลหว่าร์ (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555)

1.4.1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ประกอบด้วย แผนที่เก่า ภาพถ่ายและบันทึกในอดีต นอกจากนี้มีการสัมภาษณ์นักวิชาการ และสัตบุรุษวัดกาลหว่าร์ เพื่อนำมาใช้ประกอบข้อมูลจากเอกสารด้วย

ภาพที่ 2 ตัวอย่างเอกสารที่ใช้ในการศึกษา ลายมือนายโยอาคิม กราซี (Joachim Grassi) ที่ระบุว่าเขาจะช่วยให้คุณพ่อสร้างโบสถ์ให้สำเร็จ และจะส่งวัสดุอุปกรณ์ให้สำหรับวัดที่คุณพ่อกำลังสร้าง (ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

1.4.2 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

1.4.2.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้านสังคม ประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนผ่านสภาพแวดล้อม เพื่อใช้ในการ นำเสนอคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

1.4.2.2 เลือกยุคสมัยที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเสนอแนวทางในการสื่อความตามแนวคิดที่ว่ามรดกวัฒนธรรมไม่สามารถตั้งอยู่ได้ถ้าหากขาดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมโดยรอบมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับรู้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีศักยภาพในการสื่อความและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ผู้มาเยือนได้รับรู้ (Scotland, 2010)

1.4.3 นำเสนอแนวทางในการสื่อความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ความเข้าใจในเรื่องบริบทและความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโดยรอบมรดกวัฒนธรรมของวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 แผนและแนวทางการนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมของอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting) ในการวิเคราะห์กรณีศึกษาและแนวคิดการสื่อความหมาย (interpretation) ในการเสนอประโยชน์ของคุณค่าด้านสภาพแวดล้อมในการสื่อความ โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

2.1 สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ตามพจนานุกรม Oxford Dictionaries ให้ความหมายของคำว่า “setting” ไว้ว่า “The place or type of surroundings where something is positioned or where an event takes place.” สถานที่หรือรูปแบบของสภาพแวดล้อมที่ซึ่งบางสิ่งได้ถูกจัดวางหรือกิจกรรมตั้งอยู่

วิลลิตน์ อิศระธรรมบุญ ได้ให้ความหมายคำว่า “setting” ไว้ว่า “สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะของสิ่งก่อสร้าง แหล่งและพื้นที่ นอกจากนั้นสภาพแวดล้อมโดยรอบยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้มรดกวัฒนธรรมเกิดคุณค่าความสำคัญ และลักษณะเฉพาะ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงตัวแหล่งมรดกวัฒนธรรม จะพบว่าคุณค่าของแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น เกิดจากความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีจะทำให้มรดกนั้นสูญเสียคุณค่าไป หากแต่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าของมรดกในอนาคตได้ (วิลลิตน์ อิศระธรรมบุญ, 2559)

2.1.1 ความเป็นมาของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

การมองพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งนั้น เราไม่สามารถมองหรือศึกษาได้แค่เพียงกายภาพที่ปรากฏเท่านั้น แต่เราต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรากฏขององค์ประกอบกายภาพที่ตาเห็น ตลอดช่วงเวลาที่มนุษย์ได้สร้างอารยธรรมขึ้นมาบนโลก สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มนุษย์ได้ดำรงอยู่และสร้างความเป็นถิ่นที่และอัตลักษณ์ของตน และการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น ก็ได้รังสรรค์สถาปัตยกรรมในสภาพแวดล้อม ขึ้นเป็นอนุสรณ์สถานของกลุ่มคนนั้นเสมอ ดังปรากฏในอารยธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อสะท้อนแนวคิด ความเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อ และกลายมาเป็นสิ่งที่ปรากฏหลงเหลือต่อหน้าให้เราได้เห็นในปัจจุบัน

ในอดีต มนุษย์ไม่ได้สร้างสถาปัตยกรรมเป็นอาคารหรือกลุ่มอาคารที่ปราศจากสภาพแวดล้อม แต่สภาพแวดล้อมกลับถูกมาคิดเป็นสิ่งแรกในการสร้างที่ตั้งหรือสถาปัตยกรรมที่สำคัญไปจนถึงชุมชนต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นและอิงอยู่กับที่ตั้งและสภาพแวดล้อม

ทั้งสิ้น อาทิ กรุงเอเธนส์ประเทศกรีซ ที่มีใจกลางของเมืองตั้งอยู่บนเนินเขาขนาดเล็กที่เรียกว่า อะโครโพลิส (Acropolis) โดยมีวิหารพาร์เธนอน (Parthenon) ตั้งตระหง่านเป็นศูนย์กลางของสภาพแวดล้อมดังที่ Lewis Mumford ได้กล่าวว่า “...กรุงเอเธนส์นั้น เป็นที่ซึ่งเส้นทางแห่งเทพเจ้า เส้นทางแห่งธรรมชาติ และเส้นทางของมนุษย์ มาบรรจบ ณ จุดเดียวกัน...” (Mumford, 1961) ซึ่งชาวเอเธนส์เอง ได้สร้างและรังสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้น บนความเชื่อในความงามในองค์ประกอบของธรรมชาติ และออกแบบสถาปัตยกรรมสำหรับพระเจ้านิไมอัส มนุษย์ และสะท้อนความมีอิสรเสรีภาพของประชากรผ่านสภาพแวดล้อมปรากฏเป็นพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ในเมือง ซึ่งในจุดนี้เอง Lewis Mumford ได้กล่าวว่า “...ในขณะหนึ่ง เมืองและประชากร เป็นหนึ่งเดียวกัน แลดูเหมือนว่าไม่มีกิจกรรมใดก่อเกิดขึ้นภายนอกสภาพแวดล้อมที่พวกเขาสร้างขึ้น...” (Mumford, 1961)

กรุงเอเธนส์จึงเป็นเมืองที่มีความแท้ ที่ซึ่งความตั้งใจ กิจกรรม และลักษณะทางกายภาพ หลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน และเป็นที่ซึ่งแนวคิดของ มนุษย์ ธรรมชาติ และเทพเจ้า ปรากฏอยู่เบื้องหลังสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 3 แสดงสภาพแวดล้อมของกรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ

(ที่มา : <https://travelpassionate.com/what-to-do-in-athens-in-3-days/>, 2017)

ที่อาสนวิหารแม่พระแห่งเมืองชาร์ค (Cathedral Notre Dame de Chartres) ประเทศฝรั่งเศส หรือมหาวิหารที่ได้รับการสร้างขึ้นในยุคโกธิค (Gothic) เป็นตัวอย่างที่ดีของการรังสรรค์อาคารและสภาพแวดล้อมโดยรอบที่เกิดจากการคิดของมนุษย์ อาสนวิหารแม่พระแห่งเมืองชาร์คนั้นแตกต่างจากกรุงเอเธนส์ เนื่องจากรูปแบบและที่ตั้ง ถูกคิดและกำหนดแล้วโดยสถาปนิก (master builder) แต่แนวคิดของสถาปนิกนั้น เกิดจากแนวคิดของ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า อาสนวิหารแม่พระแห่งเมืองชาร์คสร้างขึ้นในศตวรรษที่ 12 โดยอาสนวิหารแห่งนี้ไม่ได้เป็นเพียงอาคารที่แสดงถึงงานของช่างฝีมือเท่านั้น แต่พลังแห่งความเชื่อส่งผลต่อพวกเขาและรณเฑาะของพวกเข า ในการบรรทุกหินที่ได้จากการขุดเหมืองหินในที่ห่างไกลมายังอาสนวิหาร ท่ามกลางพวกเขาังมีผู้ปกครอง (Lord and Ladies) คอยช่วยสนับสนุนในส่วนที่เหลือ สิ่งนี้แสดงออกถึงอย่างลึกซึ้งถึงวินัยความเป็นหนึ่งในสังคมที่หัวใจทุกดวงเป็นหนึ่งเดียวกัน ในการสร้างวิหารของพระเจ้า (Clark, 1969) อาสนวิหารเองถูกสร้างจากความตั้งใจผ่านความสัมพันธ์ทั้งทางกายและจิตใจในการดำเนินการ ความพยายามของการสร้างมหาวิหารในยุคโกธิคนี้ ได้ซ่อนสิ่งสำคัญของแนวคิดไว้สองประการคือ การแสดงออกอย่างลึกซึ้งถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และระหว่างมนุษย์กับโลกในฐานะบ้านของพระเจ้า สถาปัตยกรรมเหล่านี้เองได้สะท้อนแนวคิดทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเรื่องความงามของนักบุญโทมัส อีควอนัส ที่กล่าวว่า “...ความงามคือความสมบูรณ์แบบองค์รวม มีสัดส่วนความกลมกลืน และความชัดเจน...” (Relph, 1976) ซึ่งแนวคิดนี้ไม่ได้สะท้อนผ่านเพียงแค่สถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนแนวคิดการรวมเป็นส่วนเดียวระหว่างอาคารกับสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์เมือง ซึ่งอาสนวิหารแห่งและเมืองชาร์คนั้น ได้แสดงออกถึงการสร้างถิ่นที่แท้จริง โดยผ่านทางความสัมพันธ์ระหว่างอาสนวิหารเองกับสภาพแวดล้อมเมืองและแสดงออกมาได้อย่างสมบูรณ์

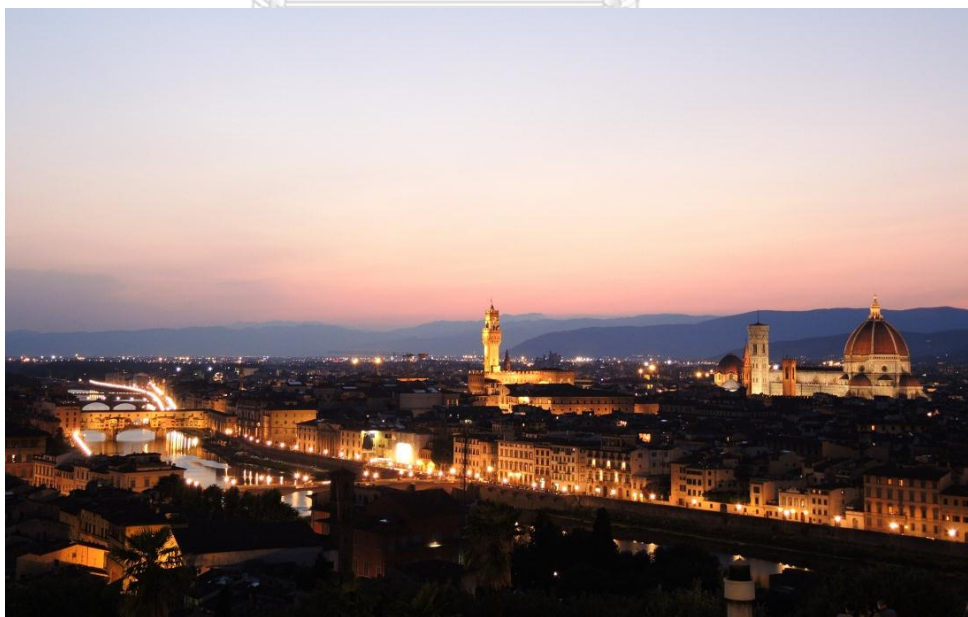

ภาพที่ 4 แสดงสภาพแวดล้อมของอาสนวิหารแม่พระแห่งเมืองชาร์ค

(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557)

การรังสรรค์สภาพแวดล้อมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) (พ.ศ. 1843 - 2143) นั้นเกิดจากการฟื้นฟูแนวคิดมนุษยนิยมมากกว่าแนวความเชื่อทางศาสนา Geoffrey Scott กล่าวว่า “สถาปนิกในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาสรางสถาปัตยกรรมเพื่อสวนทางกับศาสนา” (Scott, 1961) พวกเขาแปลงความเป็นตัวตนไปสู่สถาปัตยกรรมและแปลงสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างสถาปัตยกรรม ที่บ่งบอกความเป็นตัวตน ซึ่งแนวคิดนี้พวกเขาได้รับมาจากกรีกในการสร้างสถาปัตยกรรมและเมืองเพื่อสะท้อนแนวคิดมนุษยนิยม อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้เติบโตแต่ยังไม่แพร่หลายเนื่องจากสังคมเองก็อยู่ภายใต้ระบอบอุปถัมภ์จากบรรดาพ่อค้าและผู้นำทางศาสนาอยู่เช่นเดิม สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมในยุคนี้จึงไม่ได้แสดงออกถึงแนวคิดมนุษยนิยมได้มากเท่าที่ควร เมือง ลานขนาดใหญ่ และอนุสรณ์สถานยังคงแสดงออกอย่างหยาบถึงความมั่งคั่งและอำนาจทางการเงิน (Mumford, 1961)

อย่างไรก็ดี การสร้างเมือง สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่เกิดจากความมั่งคั่งนั้น ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องภายหลังยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา ภายใต้แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างคนและสังคม จนเมื่อเวลาดำเนินไปและเกิดองค์ประกอบใหม่ขึ้นมาคือ “ระบบเศรษฐกิจ” เข้ามามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ทำให้แนวคิดต่าง ๆ ไม่ได้มีความชัดเจนมากจนเกิดสถาปัตยกรรมอนุสรณ์สถานหรือสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กันดังในอดีต เนื่องจากเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม จึงทำให้แนวคิดบางอย่างถูกจำกัดอยู่จากรูปแบบของอุตสาหกรรมและงานฝีมือ (Relph, 1976)

ภาพที่ 5 แสดงสภาพแวดล้อมของเมืองฟลอเรนซ์
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557)

ต่อมา การมาถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและการล่าอาณานิคมและการค้นพบดินแดนใหม่ ก็เป็นเวลานานพอที่ชาวยุโรปเองซึ่งอาศัยอยู่ในถิ่นฐานซึ่งมีสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการรังสรรค์ของคนในยุคก่อนหน้า ก่อเกิดความเป็นถิ่นที่ซึ่งคนรับรู้และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และเมื่อพวกเขาได้อพยพไปยังดินแดนใหม่ ๆ ซึ่งมีรูปแบบสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่าง พวกเขาเองก็มีความโหยหาความเป็นถิ่นที่และสภาพแวดล้อมเดิมที่พวกเขาเกิดและเติบโตมา โดยเกิดความพยายามในการแสดงให้เห็นถึงภูมิหลัง ของถิ่นที่และสภาพแวดล้อมของตนในสังคมใหม่ที่พวกเขาอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ (Relph, 1976)

จากรูปแบบความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยนี้เองได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมใหม่ ในดินแดนใหม่ ๆ ซึ่งผู้คนได้สร้างสรรค์สร้างความเป็นถิ่นที่และอัตลักษณ์ของตน ผ่านสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้การก่อสร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ลดจำนวนลงเป็นการสร้างอาคารเพื่อตอบรับการกับใช้ชีวิตในรูปแบบของเมืองใหญ่มากขึ้น เกิดมหานครขึ้นในที่ต่าง ๆ ในโลก และนำมาซึ่งเทคโนโลยีการผลิตต่าง ๆ ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงนี้เองก็ทำให้เกิดกลุ่มนักประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ได้มีการเคลื่อนไหวและมองกลับไปยังสถาปัตยกรรมในอดีตโดยพยายามที่จะศึกษาและเข้าใจ หนึ่งในนั้นคือ จอห์น รัสกิน (John Ruskin, 1819-1900) รัสกินเองเป็นหนึ่งในศิลปินและนักวิจารณ์งานศิลปะที่มีชื่อของยุคชาวอังกฤษที่ออกมาต่อต้านการบูรณะในรูปแบบของ วิโอเล-เลอ-ดุก (Viollet-le-Duc, 1814-1879) นักบูรณะชาวฝรั่งเศสผู้ซึ่งแผ่อิทธิพลการอนุรักษ์ไปทั้งในฝรั่งเศสและอังกฤษโดยมีแนวคิดที่จะทำให้อาคารหรือซากปรักหักพังกลับไปอยู่ในสภาพสมบูรณ์ทั้งที่ในอดีตมันอาจไม่เคยอยู่ในสภาพนั้นเลยก็ตาม โดยจอห์น รัสกิน ได้ตั้งสมาคมเพื่อการรักษาอาคารโบราณ (Society for the Protection of Ancient Buildings) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “SPAB” โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์อาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ว่าควรได้รับการดูแลรักษาซ่อมแซมเป็นระยะ ๆ มากกว่าการบูรณะอย่างเต็มรูปแบบ รัสกินเอง ได้มีโอกาสเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อเยือนสถานที่ที่มีสถาปัตยกรรมและงานศิลปะที่โดดเด่น หนึ่งในการเดินทางนั้นคือเมืองอาเมียง (Amiens) ประเทศฝรั่งเศส ที่ซึ่งเขาได้เขียนหนังสือชื่อว่า Our Fathers have told us. The Bible of Amiens โดยมีเนื้อความเป็นการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้จากการเดินทางและเขาได้อธิบายเรื่องการรับรู้คุณค่าของอาคารประวัติศาสตร์ไว้อย่างน่าสนใจว่าไม่สามารถมองเพียงตัวอาคารเพียงอย่างเดียว ณ อาสนวิหารแห่งอาเมียง (Cathedral Notre Dame de Amiens) ประเทศฝรั่งเศส รัสกิน ได้เล่าในหนังสือ Our Father have told us ว่า

“...ฉันไม่เคยตัดสินใจก่อนเลย ว่าทางไหนคือเส้นทางที่ดีที่สุดในการไปยังอาสนวิหาร ในครั้งแรก ถ้าคุณมีเวลามากและวันนั้นเป็นวันที่อากาศดี และคุณไม่กลัวการเดินทางเป็นชั่วโมง สิ่งที่คุณควรทำที่สุดคือการเดินลงไปยังถนนสายหลักในเมืองเก่า ข้ามแม่น้ำ และออกไปยังเนินซึ่งมีป้อมปราการ... เดินขึ้นไปยังจุดสูงสุดและมองลงมายังคูน้ำที่แห้งเหือดระหว่างป้อมปราการ ซึ่งเหมือนร่องแห่งความโศก ที่ซึ่งลึกเหมือนกับหุบเขาที่เดอร์บีเชอร์ (Derbyshire) เมื่อคุณข้ามคูน้ำนี้และขึ้นเนินเข้าไปในเมือง คุณจะเข้าใจความสูงที่แท้จริงและความสัมพันธ์ระหว่างหอร่องของอาสนวิหารกับเมือง หลังจากนั้นวกไปอีกทางและไปยังภูเขาเคียน เมื่อพบถนนแคบ ๆ เดินตรงไปและข้ามสะพาน ลมที่พัดแรงและถนนที่สกปรก คุณก็จะถึงอาสนวิหาร การมาครั้งแรกของคุณ ไม่ว่าจะเจ้าเข้าในด้านทิศตะวันตกหรือเข้าทางมุกด้านข้าง (apse) คุณก็จะรู้สึกถึงความคุ้มค่าจนลืมความยากลำบากของการมาถึงของคุณ...” (Ruskin, 1897)

ภาพที่ 6 สภาพแวดล้อมอาสนวิหารแห่งเมืองอาเมียงเมื่อมองจากแม่น้ำด้านล่างไปยังอาสนวิหาร
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการมองสถาปัตยกรรมด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมนั้น เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและการเน้นย้ำของรัสกินแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อม และได้รังสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้น พื้นที่ซึ่งมนุษย์รังสรรค์ขึ้นมาเพื่อการอยู่อาศัยหรือเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาจนเกิดเป็นร่องรอยของอารยธรรมสำคัญ ๆ ปรากฏอยู่ทั่วทุกมุมของโลก ซึ่งทุกครั้งที่และทุกสถานที่ที่มีการพบโบราณสถานย่อมพบอาคารประกอบในพื้นที่เดียวกันเสมอ ไม่มีอาคารโบราณสถานใด ถูกสร้างขึ้นโดด ๆ โดยปราศจาก

ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ดังนั้น การเริ่มต้นเข้าใจความสัมพันธ์ที่ก่อเกิดสภาพแวดล้อมนั้น จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจมรดกสถาปัตยกรรมได้อย่างสมบูรณ์

2.1.2 ความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting)

ความเป็นมาของสภาพแวดล้อมทำให้เราเข้าใจภาพกว้างของความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรม และการดำรงอยู่ของมนุษย์ แต่ด้วยพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมตลอดเวลาที่ผ่านมาทำให้เกิดพื้นที่ที่เรียกว่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม ซึ่งมองอาคารหรือสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์เป็น ‘มรดก’ หรือสิ่งที่ตกทอดมาสู่ปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันนั้นจัดเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ และมองมรดกวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สามารถนำเสนอและสื่อความหมายได้ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราต้องเข้าใจความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเพื่อให้การนำเสนอและการสื่อความหมายนั้นสามารถกระทำได้อย่างเหมาะสม

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (setting) ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้าง ๆ ครั้งแรกในกฎบัตรเวนิส พ.ศ. 2507 โดยได้ระบุว่า “...แนวคิดอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ถูกนำมาใช้ไม่ใช่เพียงแต่ตัวสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว แต่รวมไปถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมของเมือง ชนบท ที่ซึ่งปรากฏหลักฐานทางอารยธรรมของมนุษย์ การพัฒนาที่สำคัญ หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สิ่งนี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ผลงานที่สำคัญ แต่รวมถึงงานอันเรียบง่ายในอดีต ที่ซึ่งได้รับการให้ความสำคัญตลอดกาลเวลาที่ผ่านมา...” (Venice, 1964) ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 กฎบัตรยุโรปว่าด้วยเรื่องมรดกสถาปัตยกรรม ได้กล่าวว่า “...มรดกสถาปัตยกรรมยุโรปไม่ได้มีเพียงแต่อนุสรณ์สถานที่สำคัญแต่ยังรวมไปถึงกลุ่มอาคารขนาดเล็กในเมืองเก่าและหมู่บ้านที่มีคุณลักษณะของตัวเองทั้งทางธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น...” (European, 1975) ถือเป็น การพิจารณาอาคารในบริบทเมืองและสภาพแวดล้อมที่ขยายตัวออกไป

แนวคิดการมองการอนุรักษ์ที่กว้างออกไปจากอนุสรณ์สถาน หรืออาคารสำคัญเพียงอย่างเดียวแพร่กระจายออกจากยุโรปปรากฏในปีถัดมาที่กรุงไนโรบี พ.ศ. 2519 โดยระบุว่า “...สถาปัตยกรรมที่สำคัญในประวัติศาสตร์รวมความหมายถึงกลุ่มอาคาร โครงสร้าง และพื้นที่เปิดโล่ง ประกอบด้วยแหล่งโบราณคดี สภาพแวดล้อมที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐานทั้งในเมืองหรือชนบท และได้กล่าวถึง ‘สภาพแวดล้อม’ ไว้ว่าอาจหมายถึงพื้นที่ธรรมชาติ หรือ มนุษย์ตั้งถิ่นฐานทั้งที่มีพลวัตหรือหยุดนิ่ง เชื่อมโยงกับพื้นที่ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม...” (Nairobi, 1976) ต่อมาได้มีการพูดถึงสภาพแวดล้อมมรดกวัฒนธรรม และมีการระบุไว้ในกฎบัตร

วอชิงตัน พ.ศ. 2529 ไว้ว่า “...ความแท้ ของมรดกวัฒนธรรมไม่ได้รวมเพียงแต่ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางกายภาพแต่รวมไปถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมและการใช้สอยในระดับเมือง...” (Washington, 1987)

กฎบัตรต่าง ๆ ที่ได้กล่าวข้างต้นถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางความคิดในรูปแบบยุโรปเป็นศูนย์กลาง (eurocentric) ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมถึงความเป็นมรดกสากลทั้งหมด สภาพแวดล้อมมรดกวัฒนธรรมปรากฏขึ้นในกฎบัตรของซีกโลกตะวันออกครั้งแรก ในกฎบัตรบูรา พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมไว้ว่า “...เป็นพื้นที่โดยรอบของถิ่นอากรวมไปถึงพื้นที่โดยรอบที่มองเห็น และการอนุรักษ์ควรเก็บรักษาสภาพแวดล้อมด้านทัศนียภาพที่เหมาะสมและความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมคุณค่าของถิ่นที่ไว้ด้วย การก่อสร้าง การรื้อถอน การบูรณการ หรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ หรือกับสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรเกิดขึ้น...” (Burra, 1999)

จะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ. 2500 - 2540 (ค.ศ. 1964 - 1999) นั้นได้มีการกล่าวถึงการให้ความหมายของสภาพแวดล้อมมรดกวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่บริเวณโดยรอบอาคารเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงอาณาบริเวณโดยรอบที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งมรดกวัฒนธรรมในทุก ๆ มิติทั้งสิ่งที่ปรากฏหรืออาจไม่ปรากฏแล้วโดยมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับที่ตั้งทำให้เกิดเป็นสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับกาลเวลา ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง และคุณค่า โดยมีขนาดตั้งแต่สิ่งปลูกสร้างขนาดเล็กในชนบทถึงอาคารอนุสรณ์สถานในระดับเมือง

ในที่สุดสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมได้ปรากฏ การให้ความสำคัญและเป็นที่ยอมรับอย่างชัดเจนในปฏิญญาแห่งเมืองซีอาน พ.ศ. 2548 ซึ่งได้เกิดขึ้นหลังจากที่เมืองในเอเชียส่วนใหญ่ตั้งแต่ยุคปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างรวดเร็วและหลายแห่งเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมตั้งอยู่ ตามที่บันดารินและอัวร์ส ได้กล่าวว่า “...ด้วยความที่เมืองใหม่มีความต้องการระบบคมนาคมแบบใหม่พื้นที่อยู่อาศัยแบบใหม่เพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจและการเจริญเติบโตของประเทศ การอยู่อาศัยในอาคารเก่าแบบในอดีตบนพื้นที่หลายแห่งโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่สามารถตอบรับกับการพัฒนาได้เท่าที่ควร ประกอบกับการเสื่อมโทรมเร็วของอาคารในภูมิภาคนี้ส่งผลให้เมืองเก่าในหลายๆพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาแทนที่ด้วยอาคารสมัยใหม่และระบบของเมืองในรูปแบบใหม่...” (Bandarin & Oers, 2013)

ปฏิญญาแห่งเมืองซีอาน พ.ศ. 2548 ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมจากการต่อยอดของกฎบัตรที่ได้มีการกล่าวถึงก่อนหน้า โดยยอมรับว่า “...สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของอนุสรณ์สถานทางวัฒนธรรม ทั้งด้านที่ตั้งและอาณาเขต โดยพื้นที่หรืออาณาเขตที่ขยายออกไปของสภาพแวดล้อมถูกกำหนดพื้นที่ให้เป็นส่วนสำคัญของคุณลักษณะที่โดดเด่นอีกทั้งโครงสร้างมรดกวัฒนธรรมประกอบจากพื้นที่ที่หลากหลาย มีพลวัตและมีความสัมพันธ์กัน โดยความสัมพันธ์นั้นสามารถเป็นที่มาของการตระหนักรู้ และวางแผนกิจกรรมสร้างสรรค์ ความเชื่อ กิจกรรมทางประวัติศาสตร์ การใช้งาน หรือการเพิ่มขึ้นของกระบวนการทางธรรมชาติเหนือกาลเวลาผ่านเงื่อนไขทางวัฒนธรรม...” ในเรื่องนี้ฮิสตอริคสกอตแลนด์ ได้เพิ่มเติมว่า “...การคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมมีผลต่อประสบการณ์ การรับรู้ การเห็นคุณค่า และความรู้สึกถึงความเป็นถิ่น (sense of place) ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม...” (Scotland, 2010) นอกจากนี้ยังได้เสริมอีกว่า “...อนุสรณ์สถาน อาคาร สวน หรือการตั้งถิ่นฐานนั้นไม่ได้ถูกสร้างมาแยกออกจากกัน แต่ได้มีการคำนึงถึงความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบอย่างถี่ถ้วน ซึ่งความสัมพันธ์นี้มักเกิดการพัฒนาตลอดช่วงอายุของมรดกวัฒนธรรมนั้น อีกทั้งสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมยังไม่ได้ถูกจำกัดแค่เพียงพื้นที่ครอบครองทางกฎหมายหากแต่เป็นสภาพแวดล้อมที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนข้อจำกัดของขอบเขต...” (อ้างถึงแล้ว)

จะเห็นได้ว่าความหมายและขอบเขตของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมถูกพัฒนาและให้ความสำคัญจนครอบคลุมทั้งมิติทางด้านกายภาพ และนามธรรม โดยไร้ขอบเขตทางกฎหมายแต่ใช้การพิจารณาและคำนึงถึงความสัมพันธ์ คุณค่า และความแท้เป็นหลัก ซึ่งรวมพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ทางมุมมอง หรือพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ในด้านอื่นซึ่งไม่อาจเชื่อมต่อกันทางมุมมองไว้ด้วย

2.2 การนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

การนำเสนอและการสื่อความหมายเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้ผู้คนทั่วไปตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม ตามที่กฎบัตรเวนิส ได้ระบุไว้ว่า “...เป็นเรื่องสำคัญ ที่องค์ประกอบของการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ ควรได้รับความเข้าใจและกระจายสู่ท้องถิ่นในระดับสากล ซึ่งในแต่ละประเทศสามารถที่จะประยุกต์แผนภายใต้กรอบทางวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง...” (Venice, 1964) จึงเป็นคำถามที่น่าสนใจ ว่าเราจะสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งที่มองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ให้คนทั่วไปรับรู้ได้อย่างไร เนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการตลอดเวลาและสัมพันธ์

กับใช้สอยและวิถีชีวิตของผู้คน ดังนั้น การนำเสนอและการสื่อความหมายจึงเป็นวิธีการที่สร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่า และสร้างความเข้าใจในระดับกว้างขวางได้ โดยกฎบัตรอินเนม พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการสื่อความหมายไว้ว่า “...การสื่อความหมาย ครอบคลุมทุกระดับของกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของส่วนรวม และเสริมสร้างความเข้าใจต่อพื้นที่มรดกวัฒนธรรม...” (Ename, 2008) และ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี (2552) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมไว้ว่าการสื่อความหมายคือกระบวนการในการสร้างความเข้าใจ และวิธีการถ่ายทอดคุณค่า ความสำคัญของสถานที่ทางวัฒนธรรมให้กับบุคคลทั่วไป การสื่อความหมายมีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์อื่น ๆ อีกหลายด้าน เช่น การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ด้านการตลาด ด้านการศึกษา เป็นต้น อีกทั้งยังให้ความหมายของการนำเสนอไว้ว่า การนำเสนอ (presentation) ไว้ว่า “การนำเสนอมีความหมายเจาะจงถึงแผนและเนื้อหาของสื่อความผ่านการจัดการข้อมูลของสื่อความ” โดยที่การนำเสนอเน้นมุ่งเน้นที่วิธีการเพื่อให้ข้อมูลที่ต้องการสื่อความหมายนั้นปรากฏและเป็นที่ยอมรับของสาธารณะ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี, 2552)

การสื่อความสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม สามารถเริ่มต้นจากการมองประวัติศาสตร์เป็น ‘มรดก’ อาจเป็นสิ่งที่มองเห็นหรืออาจไม่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันก็ได้ แต่ถูกนำมาใช้เพื่อสนองความต้องการของปัจจุบัน ซึ่ง ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี (2552) ได้กล่าวเสริมไว้ว่า “...มรดกก็คล้ายคลึงกับประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นการเลือกเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของอดีตมาใช้เพื่อสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน...และเป็นสิ่งที่คนในปัจจุบันสร้างสรรค์หรือให้คุณค่าบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต...” นอกจากนี้ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี ยังมองว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สามารถนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันหลายลักษณะ ในทำนองเดียวกันสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การรับรู้มรดกวัฒนธรรมมีความชัดเจนและมีคุณค่ามากขึ้น หรือในบางกรณี สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเอง ก็เป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการสื่อความหมาย โดยมรดกวัฒนธรรมสามารถเป็นแหล่งวัฒนธรรม เป็นสิ่งสนับสนุนด้านการเมืองและการปกครอง เป็นสิ่งสนับสนุนเศรษฐกิจ และที่สำคัญคือสามารถนำไปใช้เพื่อการสื่อความหมายในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้ถึงคุณค่าและสามารถรักษามรดกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไปได้

* “คำว่า มรดก หรือ heritage มีความหมายตามพจนานุกรมว่า สมบัติ หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่ตกทอดจากบรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกหลาน หรืออาจมีความหมายว่าเป็นวิถีชีวิต ประเพณี หรือคุณสมบัติส่วนใดส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ซึ่งสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนาน สานต่อจากรุ่นหนึ่งยังอีกรุ่นหนึ่ง ประกอบด้วยสิ่งที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ เป็นวัตถุสิ่งของหรือสถานที่ที่มีมาตั้งแต่อดีต และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ไม่เห็นเป็นวัตถุ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี, 2552)

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก วัฒนธรรม

กฎบัตรริเนม พ.ศ. 2551 ได้นำเสนอวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมายไว้ทั้งหมด 7 ประการ คือ

2.2.1.1 กระตุ้นความเข้าใจ และการตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่มรดกวัฒนธรรม และ สร้างการมีส่วนร่วมความต้องการของสาธารณะ ในการปกป้องและอนุรักษ์

2.2.1.2 สื่อสารความหมายของพื้นที่มรดกวัฒนธรรม ต่อผู้คนในทุกระดับอย่าง รมัดระวัง ด้วยข้อตกลงและความเข้าใจ ผ่านทางวิทยาศาสตร์ และหลักวิชาการร่วมกับวิถี ชีวิตท้องถิ่น

2.2.1.3 รักษาคุณค่าพื้นที่มรดกวัฒนธรรมทั้งสิ่งที่เห็นได้และเห็นไม่ได้ ในบริบทเดิม ของธรรมชาติ สังคม และสภาพแวดล้อม

2.2.1.4 เคารพต่อความแท้ของพื้นที่มรดกวัฒนธรรม โดยการสื่อสารความสำคัญของ พื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านวัฒนธรรม รวมถึงการปกป้องผลกระทบที่เกิดจาก พัฒนาสาธารณูปโภคที่ไม่เหมาะสม ผลกระทบจากผู้มาเยือน การสื่อความที่ไม่ถูกต้องและไม่ เหมาะสม

2.2.1.5 สนับสนุนการอนุรักษ์พื้นที่มรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยการสร้างความ เข้าใจ การมีส่วนร่วม การอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง การบำรุงรักษาองค์ประกอบในการสื่อความ และทบทวนความพึงพอใจในการสื่อความสม่ำเสมอ

2.2.1.6 ส่งเสริมการสื่อความพื้นที่มรดกวัฒนธรรม โดยสนับสนุนการมีส่วนร่วมของ ผู้ครอบครองพื้นที่ การรวมกลุ่มชุมชนในพื้นที่ เพื่อรวมเข้ากับโปรแกรมกระบวนการสื่อความ

2.2.1.7 พัฒนาคู่มือทางเทคนิคและความชำนาญในการสื่อความและการนำเสนอ ซึ่งรวมเทคโนโลยี วิจัย การฝึกอบรม ซึ่งคู่มือต้องเหมาะสม และ ยั่งยืนในบริบทสังคมนั้น (Ename, 2008)

ปีนรัชฎ์ กาญจนะขิทธิติ (2552) ได้เสนอว่า การสื่อความหมายมีวัตถุประสงค์ และวิธีการที่ หลากหลาย ประโยชน์ของการให้ข้อมูลและสื่อความหมายในโบราณสถานและสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ยังมีขึ้นเพื่อ สร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มเติมให้กับโบราณสถาน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับโบราณสถาน เพื่อการศึกษา เพื่อการจัดการแหล่งโบราณสถาน

2.2.2 เกณฑ์ในการนำเสนอและสื่อสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

กฎบัตรริเนม พ.ศ. 2551 ได้กำหนดเกณฑ์ในการสื่อความหมายไว้ทั้งหมด 7 ประการ ดังนี้

2.2.2.1 การเข้าถึงและความเข้าใจร่วมกัน (Access and Understanding)

การได้เห็นคุณค่าและชื่นชมแหล่งมรดกวัฒนธรรมเป็นสิทธิสากล ซึ่งควรเกิดจากการมีส่วนร่วมร่วมเพื่อให้เกิดการสื่อความหมายที่ยั่งยืน

2.2.2.2 แหล่งที่มาของข้อมูล (Information Sources) การสื่อความควรตั้งอยู่บนหลักฐานทางวิชาการ และสามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงอยู่

2.2.2.3 บริบทและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (Context and Setting) การสื่อความควรเชื่อมโยงกับความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.2.2.4 ความแท้ (Authenticity) การสื่อความต้องเน้นย้ำความแท้ในการสื่อความหมายตามบันทึกแห่งเมืองนารา (Nara Document, 1994)

2.2.2.5 ความยั่งยืน (Sustainability) แผนการสื่อความหมายต้องสอดคล้องกับพื้นที่มรดกวัฒนธรรม พื้นที่ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเงิน เป็นแผนหลักระยะยาว

2.2.2.6 การมีส่วนร่วม (Inclusiveness) การสื่อความหมายควรผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.2.2.7 การวิจัย การติดตามผล และการอบรม (Research, Evaluation and Training) การสื่อความในพื้นที่มรดกวัฒนธรรมเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ผ่านการมีส่วนร่วมและการให้ความรู้และความเข้าใจผ่านการวิจัยอย่างต่อเนื่อง การฝึกอบรม และการประเมินผล (Ename, 2008)

โดยองค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้เป็นแนวคิดกว้าง ๆ ที่ควรนำมาเป็นเกณฑ์ในการคำนึงถึงการสื่อความหมาย ซึ่งการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมทำให้เกิดเป็นรูปธรรมผ่านการนำเสนอที่สอดคล้องกับกระบวนการต่าง ๆ

2.2.3 ขั้นตอนการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฐิติ (2552) ได้เสนอและแบ่งกระบวนการสื่อความหมายอาคารและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ออกเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ๆ ได้แก่

2.2.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล คือการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น ๆ ในทุกมิติทั้งศักยภาพ และข้อจำกัด รวมถึงการศึกษาผู้ใช้งานและกลุ่มเป้าหมายในอนาคตจะเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดแผนการสื่อความหมาย

2.2.3.2 การวางแผนการนำเสนอสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยในขั้นตอนนี้ ปันรัชฎ์ กาญจนนัฐติ (2552) ได้กล่าวไว้ว่า “...ขั้นตอนนี้คือการวางแผนแนวคิดในการนำเสนอข้อมูลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในการนำเสนอข้อมูลอาจเป็นไปได้ในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้รับสารซึ่งมีลักษณะความสนใจแตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึงคือ ความสำคัญและคุณค่าของสถานที่ที่จะต้องทำให้ปรากฏ... โดยในขั้นตอนนี้ความสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ การบิดเบือนประวัติศาสตร์ ข้อมูลจะต้องถูกถ่ายทอดตามข้อเท็จจริง ไม่แต่งเติม หรือพยายามสื่อสารเป็นอื่น เนื่องจากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์คุณค่าและความสำคัญของสถานที่...”

ในเรื่องการวางแผนนำเสนอข้อมูลนั้น (NSW, 2005) ได้ระบุว่า ควรคำนึงถึงการเลือก **แก่นเรื่อง (theme)** ในการนำเสนอด้วย เพื่อให้การสื่อความหมายสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ การจำแนกลักษณะของสิ่งของในการสื่อความหมายสื่อในการสื่อความหมายที่มีอยู่ กลุ่มผู้ฟัง ความเป็นไปได้ในการนำเสนอ และโอกาสที่จะกระตุ้นการตระหนักถึงความเข้าใจในกลุ่มผู้ฟัง ซึ่งแก่นเรื่องที่มีความเชื่อมโยงกับคุณลักษณะทางกายภาพของข้อมูลมีส่วนในการเชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้ากับคุณค่าทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการใช้สื่อความหมายต่อกลุ่มผู้ฟัง โดยกลุ่มผู้ฟังอาจมีความหลากหลายจึงควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ในกระบวนการด้วย ดังนั้นการเลือกแก่นเรื่องในการสื่อความหมายควรเข้าใจคุณลักษณะ ประวัติศาสตร์ ผู้คน สภาพแวดล้อม และเรื่องราวของผู้คน เพื่อให้ตรงกับความต้องการจริง และในการเลือกแก่นเรื่องนั้นควรพิจารณาโอกาสที่จะเชื่อมพื้นที่สื่อความหมายกับพื้นที่อื่นและวัตถุประสงค์ รวมถึงการเชื่อมระหว่างวัฒนธรรมและคุณค่าทางธรรมชาติเข้าด้วยกัน

2.2.3.3 การดำเนินการนำเสนอข้อมูล สามารถทำได้หลากหลายวิธีขึ้นอยู่กับข้อมูลที่จะนำเสนอและกลุ่มของคนที่ จะมารับข้อมูลนั้นผ่านวิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอ ซึ่งในกรณีนี้การประชุมยูเนสโกกรุงเทพฯ ได้กำหนดวิธีในการนำเสนอไว้ดังนี้ สิ่งพิมพ์ ประกอบด้วย โฆษณา แผ่นพับ หนังสือ นำทาง หนังสือ แผนที่ สัญลักษณ์ การจัดแสดง การนำเสนอผ่านภาพและการเล่าเรื่อง การนำเสนอผ่านวิดีโอ เว็บไซต์ ภาพยนตร์ เครื่องอัดเสียงนำทางการท่องเที่ยว สถานีפקก่อนบันทึก เครื่องเสียงในรถ การแสดงแสง สี เสียง มัคคุเทศก์ (BANGKOK, 2007)

นอกจากนี้ การประชุมยูเนสโกกรุงเทพฯ ยังได้เสนอว่า การสื่อสารระหว่าง มัคคุเทศก์และผู้มาเยือนเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อความ นอกจากนี้ยังควรรวมเข้ากับการ สื่อความวิธีอื่น ซึ่งควรคำนึงถึงความเข้าใจในคุณค่าของพื้นที่ที่สำคัญ การดำเนินการสื่อ ความควรเริ่มจากการคิดใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอ โดย ได้รวมองค์ประกอบไว้ทั้งหมด 4 ประการคือ การรู้จักสถานที่ การรู้จักผู้ฟัง การรู้จักชุมชน และการรู้จักจุดแข็งและ ทรัพยากรที่มี (อ้างถึงแล้ว)

2.2.3.4 การประเมินผล เป็นการตรวจสอบมาตรฐานของการให้ข้อมูล การดูแล รักษา และการจัดเก็บข้อมูล พฤติกรรม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้แหล่ง ประวัติศาสตร์นั้น ๆ ซึ่งผลจากการประเมินสามารถนำมาใช้ปรับปรุงการให้ข้อมูล และการ จัดการแหล่งได้อีกด้วย

นอกจากนี้ ปันรัชฎ์ กาญจนนิจฐิติ (2552) ยังได้เสนอว่า “...สำหรับการสื่อความหมายในการ อนุรักษ์ ความแท้จะหมายถึงการนำเสนอเรื่องราว ในประวัติศาสตร์อย่างถูกต้อง ดังนั้นประวัติศาสตร์ ที่ไม่มีการบิดเบือน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการสื่อความหมาย...” จึงได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา ความแท้ในการสื่อความหมายไว้ 2 ประการคือ ความแท้ของมรดกวัฒนธรรมนั้นเอง และความแท้ที่ ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้บริโภคนักเดินทางวัฒนธรรม โดยในประการที่ 2 นี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง เนื่องจากความเข้าใจผิดเรื่องความแท้ของสถานที่นั้น ๆ อาจทำให้พื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมสูญเสีย คุณค่าไปได้

จะเห็นได้ว่าจากการกล่าวถึงการนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบ แหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น มีการกล่าวถึงประเด็นสำคัญ 5 ประการ คือ ความแท้ในการสื่อความหมาย บริบทของพื้นที่ กลุ่มผู้ฟัง การมีส่วนร่วม และการวางแผนการดำเนินการในระยะยาว ซึ่งเมื่อมองใน บริบทของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม มีความสอดคล้องกับความหมายของ สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม ที่เน้นเรื่องความสัมพันธ์ ความแท้ การใช้งาน และ บริบทของพื้นที่ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงในการวางแผนการนำเสนอและสื่อ ความสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.3 องค์ประกอบและข้อเสนอแนะในการนำเสนอและการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบ แหล่งมรดกวัฒนธรรม

ตามปฏิญญาแห่งเมืองซีอาน พ.ศ. 2548 ที่ได้มีขึ้นเพื่อการปกป้องและรักษาไว้ซึ่งความหมาย ที่ปรากฏของโครงสร้างมรดกวัฒนธรรม พื้นที่ และอาณาเขต ในสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อเป็น หนทางในการลดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปกป้องความสมบูรณ์ของมรดกวัฒนธรรมในเรื่อง

ความแท้ ความหมาย คุณค่า บุรณภาพและความหลากหลาย (Xi'an, 2005) โดยแบ่งออกเป็น องค์ประกอบหลักดังนี้

2.3.1 การยอมรับสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของ อนุสรณ์สถานมรดกวัฒนธรรมและพื้นที่

โครงสร้างของสภาพแวดล้อมแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม พื้นที่ และที่ตั้ง ถูกระบุให้เป็นส่วนสำคัญของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อคุณค่า และคุณลักษณะที่โดดเด่นของพื้นที่ ประกอบด้วย ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วิถีปฏิบัติทางสังคมหรือศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ประเพณี องค์ความรู้ หรือกิจกรรมในรูปแบบที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นได้ ซึ่งสร้างลักษณะของพื้นที่ และยกรวมไปถึงกระแสพลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และบริบททางเศรษฐกิจ โดยควรคำนึงโครงสร้างของมรดกวัฒนธรรม ในแง่ของความสัมพันธ์ในทุกมิติ ซึ่งอาจเป็นที่มาของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น นิยามของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมควรเชื่อมต่อกับลักษณะความสัมพันธ์ และคุณค่าของพื้นที่กับทรัพยากรมรดกวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการนำเสนอและสื่อความหมายของไอโคโมส ที่ได้กำหนดบริบทและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม (context and setting) ไว้ดังนี้

- การสื่อความควรศึกษาและพิจารณาคุณค่าของประวัติศาสตร์ในทุกแง่มุม ทั้งการปกครอง จิตวิญญาณ ความงาม วัฒนธรรมของพื้นที่ สังคม ความสำคัญของสภาพแวดล้อม และคุณค่า
- การสื่อความควรเคารพและให้ความสำคัญกับบุคคลมีทางประวัติศาสตร์
- การสื่อความควรคำนึงถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่มทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของพื้นที่
- สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์ เป็นส่วนประกอบสำคัญของพื้นที่ซึ่งควรได้รับการพิจารณาในการสื่อความหมาย
- คุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ควรถูกพิจารณาในกระบวนการสื่อความ

- ความสำคัญในเชิงการแลกเปลี่ยนมรดกวัฒนธรรม ตั้งอยู่บนงานวิจัย บันทึกในอดีต และขนบธรรมเนียมในการดำรงชีวิต ควรถูกพิจารณา กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อความหมาย (Ename, 2008)

2.3.2 การทำความเข้าใจ และการสื่อความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก วัฒนธรรมในบริบทที่หลากหลาย

การนิยามสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมต้องทำความเข้าใจ ประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการ และคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมของแหล่งมรดกนั้น โดยใน กระบวนการพิจารณาสภาพแวดล้อมควรทำความเข้าใจเป็นภาพกว้าง การผสมผสานหลากหลาย สาขาวิชา และการใช้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย รวมถึงลักษณะของประสบการณ์การเข้าถึง และการวิเคราะห์มุมมองและทิวทัศน์ของพื้นที่ด้วย

2.3.3 การพัฒนาวิธีการในการวางแผนเพื่อรักษาและบริหารจัดการสภาพแวดล้อม โดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

การนำแผนงานไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความ สอดคล้องและสะท้อนบริบทของวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยวิธีการที่นำไปใช้นั้น ควรมีระยะป้องกัน โดยรอบพื้นที่และสะท้อนการรักษาคุณค่าคุณลักษณะอันโดดเด่นของสภาพแวดล้อมโดยรอบ มรดกวัฒนธรรมนั้นได้ อีกทั้งควรระบุเงื่อนไขเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการผลกระทบหรือ การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ และควรมีการกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบมรดก วัฒนธรรม (Heritage Impact Assessment) ของทุกการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นบน สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.3.4 การติดตามและการจัดการผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อม โดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

การติดตามผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เป็นกระบวนการ ต่อเนื่อง การพัฒนาบางอย่างอาจนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่พื้นที่และส่งผลกระทบต่อคุณค่าและ ความสำคัญของโครงสร้างสภาพแวดล้อมมรดกวัฒนธรรมที่อาจไม่สามารถเอาคืนมาได้ ซึ่ง ทุกการเปลี่ยนแปลงควรได้รับการจัดการให้คงคุณค่าและความโดดเด่นของมรดกวัฒนธรรม ไว้ให้ได้ และการติดตามควรระบุเป้าหมาย ข้อปฏิบัติเพื่อสร้างความตระหนักและปกป้องการ เสื่อมโทรม หรือการสูญเสียคุณค่าและการขาดการตระหนักถึงความสำคัญที่อาจเกิดขึ้น และ ควรพัฒนากระบวนการการอนุรักษ์ การบริหารจัดการและการสื่อความให้เกิดขึ้น

2.3.5 ทำงานกับท้องถิ่น กลุ่มคนที่หลากหลายและองค์กรสากลเพื่อสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมและการตระหนักถึงคุณค่าในการอนุรักษ์และจัดการสภาพแวดล้อมมรดกวัฒนธรรม

ควรกำหนดมาตรฐานในการอนุรักษ์และส่งเสริมการทำงานร่วมกับสถาบัน และผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เพื่อความครบถ้วนในการระบุคุณค่า การปกป้อง การนำเสนอและสื่อความโครงสร้างของมรดกวัฒนธรรม พื้นที่ และอาณาบริเวณของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น โดยให้ความสำคัญกับการฝึกฝนอย่างชำนาญ การสื่อความหมาย การให้ความรู้แก่ชุมชนและการสร้างจิตสำนึกสาธารณะพร้อม ๆ กับการนำเสนอแผนการอนุรักษ์ การพัฒนาประสิทธิภาพของวิธีการในการรักษาและแผนบริหารจัดการ และที่สำคัญคือตระหนักถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมประกอบด้วยหลายมิติ ซึ่งเป็นการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างผู้เชี่ยวชาญ สถาบันองค์กรต่างๆ และคนในพื้นที่ ซึ่งควรเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจทั้งด้านมรดกที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นไม่ได้ในมิติของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.4 องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์กรณีศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้เข้าใจว่า การสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น จะต้องมีความเข้าใจในคุณค่าของพื้นที่นั้น ๆ ในทุกมิติ ผู้วิจัยได้นำกรอบคิดดังกล่าวมากำหนดองค์ประกอบ ของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมของวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) โดยแบ่งออกเป็น 6 องค์ประกอบ ดังนี้

2.4.1 พื้นที่โดยรอบ (surrounding)

พิจารณาจากองค์ประกอบโดยรอบพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์ และส่งผลต่อการรับรู้สภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

2.4.2 เส้นทาง และการเข้าถึง (path and approach)

วิเคราะห์เส้นทางและการเข้าถึง โดยศึกษาการเข้าถึงพื้นที่และการสัญจรในพื้นที่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อรับรู้การใช้งานของผู้คน เชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่

2.4.3 อาคาร (building)

แบ่งการวิเคราะห์เป็นอาคารหลัก และอาคารบริวารโดยรอบ ในขอบเขตพื้นที่วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

2.4.4 สังคมชุมชน (social and community)

วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมของชุมชนในแต่ละยุคสมัย ที่ก่อให้เกิดพลวัตขึ้นในพื้นที่ และส่งผลต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

2.4.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม (element and function of the site)

วิเคราะห์การใช้งานที่เกิดขึ้นในพื้นที่และองค์ประกอบที่สำคัญที่มองเห็นได้ของ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

2.4.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ (naming and image)

วิเคราะห์การสร้างสภาพแวดล้อมของผู้คนในยุคสมัยต่าง ๆ ที่หยั่งรากลงไปในพื้นที่ นั้น สร้างสรรค์ความเป็นถิ่นให้เกิดขึ้นจนกลายเป็นที่รับรู้ในกลุ่มคน ถ่ายทอด ขนานนาม ผ่านแต่ละยุคสมัยและกาลเวลา ดังที่ August Heckscher กล่าวว่า “...สิ่งที่แต่ละบุคคลต้องการ ...ไม่ใช่แผนผังบนผืนดิน แต่เป็น ถิ่นที่ บริบทที่ซึ่งเขาสามารถแผ่ขยายและกลายเป็นตัวเอง ถิ่นที่ในสัมผัสนี้ ไม่สามารถหาชื่อได้ แต่เกิดจากการทำให้เป็นรูปเป็นร่างซึ่งมักผ่านกาลเวลามานาน ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง และต้องเป็นส่วนและให้ความหมายด้วยความรัก และสิ่งนั้นคู่ควรแก่การรักษา...” (Relph, 1970 : 140)

บทที่ 3

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม วัดแม่ พระลูกประจำ (กาลหว่าร์) พ.ศ. 2310 - 2560

ในการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของวัดแม่พระลูกประจำ (กาลหว่าร์)* แบ่งตามปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก (setting) โดยศึกษาจากหลักฐานและบันทึกต่าง ๆ รวมถึงภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุคสมัยจะทำการวิเคราะห์องค์ประกอบสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมของวัดกาลหว่าร์ โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 6 ประเภท อันได้แก่ 1) พื้นที่โดยรอบ (surrounding) 2) เส้นทางและการเข้าถึง (path and approach) 3) อาคาร (building) 4) สังคมชุมชน (social and community) 5) การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม (site element and function) 6) ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ (naming and image)**

จากการศึกษาหลักฐานและเอกสารชิ้นต้นต่าง ๆ สามารถแบ่งยุคสมัยวัดกาลหว่าร์ได้ทั้งหมด 5 ยุค ดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1 “บ้านสำโรง” ถิ่นฐานโปรตุเกส และที่ตั้ง “ค่ายแม่พระลูกประจำ” (พ.ศ. 2312 - 2329)

การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสเป็นต้นกำเนิดแรกของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประจำ (กาลหว่าร์) โดยชาวโปรตุเกสมาตั้งถิ่นฐานบริเวณ “บ้านสำโรง” (ที่ดินวัดกาลหว่าร์, 1898) หรือบริเวณที่ดินวัดแม่พระลูกประจำ (กาลหว่าร์) ในปัจจุบัน ชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับอำนาจของคณะสงฆ์ชาวฝรั่งเศสที่ได้รับอำนาจจากพระสันตะปาปาให้มาปกครองดูแลตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 จึงได้อพยพมายังบางกอก และเรียกชื่อบริเวณนี้ว่า “ค่ายแม่พระลูกประจำ” (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532) ทั้งนี้การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกนั้น ชาวโปรตุเกสยังไม่สามารถสร้างวัดได้ เพราะยังไม่ถือกรรมสิทธิ์บนที่ดินผืนนี้

* ในการศึกษานี้จะเรียกชื่อ “วัดแม่พระลูกประจำ (กาลหว่าร์)” ว่า “วัดกาลหว่าร์”

** การวิเคราะห์องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดก 6 ประเภท สรุปมาจากการแบ่งองค์ประกอบของแนวคิดตามเอกสารต่าง ๆ ที่ได้มีการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2

ยุคที่ 2 “วัดกาลหว่าร์” ความภูมิใจของชาวโปรตุเกส และ “วัดแม่พระลูกประคำ” จุดเริ่มต้นของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2329 - 2422)

ชาวโปรตุเกสได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในปี พ.ศ. 2329 (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 164 - 166) เมื่อถือกรรมสิทธิ์บนที่ดินจึงสามารถสร้างวัดได้ขึ้นในพื้นที่วัดหลังแรกถูกสร้างขึ้นในชุมชนในปี พ.ศ. 2330 และได้มีการสร้างสุสานขึ้นบริเวณหลังวัด แต่ในช่วงเวลาของวัดหลังแรก (พ.ศ. 2330 - 2380) นั้น ยังไม่มีพระสงฆ์ชาวโปรตุเกสมาปกครองประจำคริสตังชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ จึงต้องไปร่วมมิสซาที่วัดซางตาครู้ส จนต่อมาในปี พ.ศ. 2380 มิสชันนารีคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (MEP) ได้เข้ามาปกครองวัดกาลหว่าร์ จึงได้ทำการรื้ออาคารโบสถ์หลังแรกลงและสร้างใหม่แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2381 โดยตั้งชื่อใหม่ว่า “วัดแม่พระลูกประคำ” ในเวลาต่อมาปี พ.ศ. 2395 ได้มีการย้ายสุสานบริเวณหลังวัดเดิมไปยังที่ดินพระราชทานจากรัชกาลที่ 4 ในบริเวณสวนหมากริมคลองผดุงกรุงเกษม และในปี พ.ศ. 2401 ได้รับที่ดินพระราชทานริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณที่ตั้งวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เดิมเพิ่มเติม (ซีมอนา สมศรี บุญอรุณรักษา, 2550)

ยุคที่ 3 “Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม (พ.ศ. 2422 - 2459)

คุณพ่อเอเตียน บาร์เทเลมี แดส์ซาลส์ (R.P. Étienne- Barthélémy Dessalles) เข้ามาปกครองวัดกาลหว่าร์ (พ.ศ. 2421 - 2450) เป็นเวลา 29 ปี (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2559) ประกอบกับช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่มิชชันนารีเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น หนึ่งในนั้นคือ นายจาคอป โลว เคียกเซียง (Jacob Low Kiok Chiang) ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ วัดกาลหว่าร์ และจดทะเบียนตั้งบริษัท เคียมฮัวเฮง (Kiam Hoa Hend & Co.) ในปี พ.ศ. 2422 โดยอาคารตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดกาลหว่าร์ และต่อมาได้มีการจดทะเบียนตั้งบริษัท บวนฮัวเส็ง (Buan Hoa Sneg & Co.) ในปี พ.ศ. 2426 (สุข สูงสว่าง, 2500) และบริษัท ทำนาลำไทร ในปี พ.ศ. 2440 ซึ่งจากการตั้งบริษัทเหล่านี้ทำให้เกิดการค้าขึ้นโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกาลหว่าร์ โดยการดำเนินการของบริษัทนั้นพบว่ามิสซังโรมันคาทอลิกในนามวัดกาลหว่าร์ได้มีส่วนในการถือหุ้นกิจการบริษัทดังกล่าวด้วย (Receretam, 2017) นอกจากนี้ยังมีการตั้งบริษัทของคริสตังวัดกาลหว่าร์อย่าง โรงสีข้าวแอล ซาเวียร์ โรซ์ มิลล์ (L. Xavier Rice Mills) ของลุยซ์ ซาเวียร์ (Luis Xavier) คริสตังเชื้อสายโปรตุเกส ซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ดินหลังวัดกาลหว่าร์ (Wright, 1908)

จากปัจจัยทางการค้าและการเงินที่มั่นคงของวัดกาลหว่าร์ ทำให้คุณพ่อแดส์ซาลส์ตัดสินใจรื้ออาคารโบสถ์หลังที่ 2 ลง และสร้างอาคารโบสถ์หลังใหม่ขึ้น โดยใช้ชื่อว่า *l'église de Notre Dame du Rosaire* (Dessalles, 1894) ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2440 ในรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค (Gothic Revival) โดยเป็นอาคารที่ดำเนินการสร้างโดยบริษัท กราซี บราเดอ แอนด์โก (Grassi

Brothers & Co.) (Grassi, 1894) และได้มีการสั่งซื้อวัสดุก่อสร้างและตกแต่งอาคาร รวมถึงของใช้ในพิธีกรรมคุณภาพดีมาจากประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีการสร้างอาคารบ้านพักพระสงฆ์หลังใหม่ และอาคารประกอบขึ้นในพื้นที่

ยุคที่ 4 โรงเรียนจีน สงครามโลก และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2459 - 2508)

จากการขยายอาณาเขตของวัดกาลหว่าร์ออกไปอย่างมากกว่ายุคที่ผ่านมาในสมัยคุณพ่อ แดส์ซาลส์ ประกอบกับที่ตั้งชุมชนวัดกาลหว่าร์ อยู่ในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางทางการค้า การเงิน และการคมนาคมมากกว่าวัดคริสตังอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ ประกอบกับพื้นที่วัดติดกับย่านการค้าชาวจีนอย่างสำเพ็งและเยาวราช ทำให้วัดกาลหว่าร์ได้กลายเป็นจุดศูนย์รวมของคริสตังจีน (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555) ที่เดินทางอพยพเข้ามาจากประเทศจีน โดยมีที่พำนักอยู่ที่วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) โดยมีกลุ่มคนจีนแต่ดั้งเดิมเป็นกลุ่มหลักในพื้นที่ จึงทำให้เกิดการตั้งโรงเรียนขึ้นครั้งแรก เป็นโรงเรียนชายล้วนชื่อว่า “บุงกู่ย” ในปี พ.ศ. 2459 และเวลาต่อมาในปี พ.ศ. 2467 ได้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหญิง ซึ่งดูแลโดยคณะนักบวชหญิงอัสสัมชัญ โดยใช้ชื่อ “บุงกู่ย” เช่นเดียวกัน โดยทั้งสองโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่วัดกาลหว่าร์ โดยภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นภาษาไทยว่า “โรงเรียนกุหลาบวิทยา” และ “โรงเรียนกุหลาบวัฒนา”

ยุคที่ 5 วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาติกันที่สอง (พ.ศ. 2508 - 2560)

ในยุคสมัยนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกทั่วโลก คือ การสังคายนาวาติกันที่สอง (พ.ศ. 2508) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประการสำคัญคือ สนับสนุนให้พระสงฆ์ท้องถิ่นได้ปกครองมิสซังท้องถิ่นเอง และเปลี่ยนการทำพิธีมิสซา ซึ่งใช้ภาษาลาตินมาเป็นเวลากว่า 1900 ปี มาเป็นภาษาพื้นถิ่นได้ ผลของการสังคายนาทำให้วัดกาลหว่าร์ มีพระสงฆ์ชาวไทยปกครองวัดกาลหว่าร์ เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2508 และปกครองเรื่อยมาจนปัจจุบัน วัดกาลหว่าร์ในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดกว่ายุคก่อน จากปัจจัยการขยายตัวของเมือง และความแออัดของพื้นที่ ทำให้มีผู้อพยพไปยังย่านชุมชนเกิดใหม่และตามวัดสาขากันมากขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของโรงเรียนทำให้วัดกาลหว่าร์พยายามเวนคืนที่ดินเพื่อขยายกิจการโรงเรียนตลอดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ด้วยเหตุนี้ ทำให้ชุมชนวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ซึ่งเคยคึกคักและมีสภาพเป็นชุมชนที่มีจำนวนคริสตังมากที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนลดน้อยลง

รายละเอียดของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ในยุคสมัยต่าง ๆ เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบ 6 ประเภท มีรายละเอียดดังเนื้อหาในส่วนต่อไปนี้

3.1 ยุคที่ 1 “บ้านสำโรง” ถิ่นฐานโปรตุเกสและที่ตั้ง “ค่ายแม่พระลูกประคำ”

(พ.ศ. 2312 - 2329)

3.1.1 พื้นที่โดยรอบ : บ้านสำโรง

พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในยุคนี้ เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นก่อนที่ชาวโปรตุเกสจะอพยพมาว่า “...บ้านสำโรง...” (Pom, 2441) ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นย่านที่มีต้นสำโรงขึ้นมากในพื้นที่ จึงเป็นที่มาของชื่อเรียกสถานที่แห่งนี้

3.1.2 เส้นทางและการเข้าถึง : แม่น้ำเจ้าพระยากับความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส

การเดินทางเข้าถึงพื้นที่มีเส้นทางเดียวคือทางน้ำ โดยชาวโปรตุเกสใช้แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเส้นทางหลัก ในการเดินทางติดต่อกับชุมชนโปรตุเกส ณ วัดชางตาครู้ส ซึ่งได้รับกรรมสิทธิ์บนที่ดิน และได้สร้างวัด และตั้งชุมชนขึ้น โดยมีคณะสงฆ์ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ดูแล (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

3.1.3 อาคาร : โรงเก็บพระศพ และกระท่อมของผู้ดูแล

อาคารในพื้นที่เป็นอาคารชั่วคราวเนื่องจากชาวโปรตุเกสที่อพยพมาในพื้นที่ ยังไม่ถือกรรมสิทธิ์บนที่ดินผืนนี้ จึงไม่สามารถสร้างโบสถ์ได้ ชาวโปรตุเกสได้นำสมบัติล้ำค่ามาจากอยุธยา คือรูปไม้แกะสลักทาสีจำลองพระศพพระเยซูเจ้า และแม่พระแห่งลูกประคำ พวกเขาได้สร้างอาคารขึ้น เพื่อเก็บสมบัติล้ำค่านี้ โดยมีอาคารข้างเคียงของตระกูลผู้เฝ้าดูแลอยู่ข้าง ๆ โดยมีเนื้อความบรรยายถึงอาคารและสภาพที่ตั้งเมื่อแรกเริ่มในหนังสือประวัติวัดแม่พระลูกประคำและชางตาครู้ส ว่า

“...ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1769 ชาวโปรตุเกสกลุ่มหนึ่ง ที่ไม่ยอมรับและต่อต้านพวกมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส ก็มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางกอกด้วยเหมือนกัน และพวกเขาได้พบที่ดินว่างเล็ก ๆ ผืนหนึ่งอยู่ริมฝั่งด้านซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ถัดจากวัดชางตาครู้สลงไป และอยู่เหนือสถานทูตโปรตุเกสปัจจุบันเล็กน้อย บนที่ดินผืนนี้พวกเขาจะสามารถสร้างได้ มิใช่วัดที่แท้จริงแน่แล้ว (เพราะยังไม่ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน) แต่สร้างกระท่อมเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ซึ่งพวกเขาจะใช้เป็นที่สวดภาวนาในระหว่างรอวันเวลาที่จะดีขึ้น อันที่จริง พวกเขามี ‘ทรัพย์สินสมบัติ’ ของพวกเขาที่จะต้องเก็บรักษาไว้ ซึ่งพวกเขาไม่ยอมให้ตกไปอยู่ในมือของพระสงฆ์ชาวฝรั่งเศสองค์หนึ่ง พวกเขาหวังว่า พระสงฆ์ชาวโปรตุเกสจะกลับมาสักวันหนึ่ง... ในโรงเก็บของนี้พวกเขา

วางรูปแม่พระลูกประคำ ซึ่งจะเป็นองค์อุปถัมภ์ของสถานที่ซึ่งพวกเขาเรียกตั้งแต่นั้นว่า ‘ค่ายแม่พระลูกประคำ’ ส่วนรูป ‘พระตาย’ นั้น ถูกเก็บไว้ในตู้ใหญ่ตู้หนึ่ง พ้นจากสายตาคอนอกรู้อยากเห็น... คริสตังที่อาศัยอยู่ใน ‘ค่ายแม่พระลูกประคำ’ พวกนี้ ยังไม่มีวัด ทั้งยังไม่มีพระสงฆ์ชาวโปรตุเกสที่จะมา พวกเขาจึงไปร่วมพิธีทางศาสนาที่วัดซางตาครู้ส” (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

3.1.4 สังคมและชุมชน : นักรบของพระราชา

ชาวโปรตุเกสที่อพยพตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ เป็นกลุ่มชาวโปรตุเกสที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ประกอบด้วยพ่อค้า และทหารรับจ้าง (ไกรฤกษ์ นานา, 2553) ชาวโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยาได้ปฏิเสธไม่ยอมรับอำนาจของคณะมิสซังนารีชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางมาถึงอยุธยาเพื่อปกครองดูแลตามอำนาจที่ได้รับจากพระสันตะปาปาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2205 เรื่อยมาจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา ” (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์, 2546)

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 มีบันทึกไว้ว่าการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสนั้น มากันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และอาศัยตามลำน้ำ วิกเตอร์ ลาร์เก (2525 - 2532) กล่าวว่า “...พวกชาวโปรตุเกสมากันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และตั้งถิ่นฐานอยู่ชั่วคราวที่นั่นบ้าง ที่นั่นบ้าง ในที่ว่างเปล่าบนสองฝั่งแม่น้ำ และแม้กระทั่งลึกลงไป...”

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าชาวโปรตุเกส ณ ค่ายแม่พระลูกประคำ เป็นนักรบที่ได้มีส่วนช่วยในการรบบอกกู้เอกราชได้สำเร็จ โดยมีความสนิทสนมกับพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยสันนิษฐานว่า “พระอนุชา” ในที่นี้คือ “สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท” ซึ่งเป็นนักรบคนสำคัญตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นกำลังสำคัญในการการกอบกู้เอกราชและสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี สายสัมพันธ์ระหว่างชาวโปรตุเกสค่ายแม่พระลูกประคำกับพระอนุชานั้น มีบันทึกว่า “...เพื่อจะได้สร้างวัดของตน จำเป็นอย่างยิ่งที่คริสตังกิสมาติก[†] พวกนี้ต้องได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องจากไม่มีพระสังฆราช หรือมิสซังนารีองค์ใดเป็นผู้ขอให้ ดังนั้นพระอนุชาจึงเป็นผู้นำคำกราบบังคมทูลขอต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระราชทานที่ดินดังกล่าว ใน ค.ศ. 1786...” (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

[†] กลุ่มกิสมาติก หมายความว่า กลุ่มคริสตชนที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในพระศาสนจักร

3.1.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : พื้นที่แห่งความหวัง

พื้นที่ตั้งค่ายแม่พระลูกประคำนี้ มาจากชื่อพระรูปแม่พระลูกประคำ ที่พวกเขานำมาจากอยุธยา เพื่อไม่ให้ถูกทำลาย และไม่ให้เกิดกบฏในการดูแลของมิสชันนารีชาวฝรั่งเศส การที่แยกตัวออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้นั้น เพราะพวกเขาหวังว่า อาจจะมีการส่งพระสงฆ์ชาวฝรั่งเศส มาเป็นผู้ดูแลวัดและชุมชนที่พวกเขาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอนาคต

3.1.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “ค่ายแม่พระลูกประคำ”

“ค่ายแม่พระลูกประคำ” หรือชื่อเรียกในภาษาโปรตุเกสว่า “O CAMPO DO ROSÁRIO” เป็นชื่อที่ชาวโปรตุเกส ถวายเกียรติแด่รูปแม่พระที่พวกเขานำมาจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแสดงถึงความเชื่อ และความศรัทธาต่อรูปแม่พระนี้เป็นอย่างมาก

3.2 ยุคที่ 2 “วัดกาลหว่าร์” ความภูมิใจของชาวโปรตุเกส และ “วัดแม่พระลูกประคำ” จุดเริ่มต้นของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2329 - 2422)

ในยุคสมัยนี้ชาวโปรตุเกส ณ ที่ตั้งค่ายแม่พระลูกประคำ ได้บรรลุผลแห่งการรอคอยโดยได้รับพระราชทานที่ดิน ในปี พ.ศ. 2329 ตามคำร้องขอต่อพระอนุชาในการกราบบังคมทูลขอพระราชทานที่ดิน และจากมูลเหตุอีกประการที่สำคัญของการได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น มีความเป็นไปได้ว่า **ที่ดินพระราชทานผืนนี้เป็นหลักฐานแสดงสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างสยามและโปรตุเกส** จากหลักฐานพระราชสาส์น สนทนาระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กับพระนางมารีย์ที่ 1 แห่งโปรตุเกส ดังปรากฏใน *พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ถวายราชินีประเทศ โปรตุเกส ลงวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 1786* (พ.ศ. 2329) จากหลักฐานเอกสาร จดหมายเหตุ คัดมาจาก รอยเยอล กอโลเนียลอินสติติว กรุงลอนดอน (The Royal Colonial Institute, London) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าขอขอบพระทัยที่ได้ตรัสว่าจะทรงช่วยต่อสู้อุปมาข้าศึกของข้าพเจ้าที่กำลังรบอยู่กับทัพของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าก็ชนะอยู่แล้ว ขอขอบพระทัยอีกครั้งหนึ่งในที่จะทรงช่วยเหลือด้วยน้ำพระทัย ข้าพเจ้าจะรู้สึกขอบพระคุณพระองค์อยู่เสมอสำหรับเครื่องพิสูจน์พระไมตรีอันนี้...ข้าพเจ้ามีความยินดีในคำขอร้องของพระองค์เรื่องสร้างโรงงานในอาณาเขตต์ของข้าพเจ้าสำหรับคริสตศาสนิกชาวโปรตุเกส ขอเชิญพระองค์ส่งคนมาเลือกสรรที่ที่เหมาะสมเพื่อสร้างโรงงานและโบสถ์ด้วย ทั้งส่งข้าหลวงมาบ้างเพื่ออารักขาดูแลคริสตศาสนิกเหล่านั้นอันไม่ได้ประโยชน์ (จากการอารักขาดูแล) มาหลายปีแล้ว” (หอพระสมุด, 2476 : 8-9) (หอพระสมุด, 2476)

จากการได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการเริ่มต้นครั้งสำคัญของการรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีระหว่างสยามและโปรตุเกส โดยมีที่ดินพระราชทานผืนนี้เป็นเครื่องหมาย สำหรับการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของชาวโปรตุเกสในบางกอก โดยภายหลังในหนังสือ ๔๗๐ ปี สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส กล่าวว่า “**ที่ผืนนี้มีความสำคัญและเป็นที่มีราคาแพง อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ ๆ กับสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน ถิ่นฐานแห่งนี้ได้รับนามว่า สร้อยสายประคำ (Rosary)**” (แอลเดอ เด เมนดอนซา อี คุนยา, 2531)

3.2.1 พื้นที่โดยรอบ : สถานกงสุล และป้อมปิดปัจฉิม

ในยุคสมัยนี้ ประเทศไทยได้เปิดประเทศอย่างเสรีภายใต้สนธิสัญญาเบาว์ริง ส่งผลให้มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของวัดกาลหว่าร์ลงไปด้านล่าง และเป็นยุคที่กรุงเทพมหานครมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลายประการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนึ่งในนั้นคือ **การสร้างป้อมหัวเมืองชั้นนอก คือป้อมปิดปัจฉิม การขุดคลองผดุงกรุงเกษม** เพื่อขยายพื้นที่เมืองหลวงออกมาทางด้านทิศตะวันออก และการตัดถนนเจริญกรุงตามคำร้องขอของชาวต่างชาติ

การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลต่อวัดกาลหว่าร์ คือการสร้างป้อมปิดปัจฉิมบริเวณหลังวัดกาลหว่าร์ (ภาพที่ 9) ทำให้ต้องย้ายที่ดินสุสานที่สร้างขึ้นบริเวณหลังวัดหลังแรก ไปในที่ดินพระราชทานผืนใหม่ บริเวณสวนหมาก (ภาพ 61 หน้า 124) ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในคลองขุดใหม่หรือคลองผดุงกรุงเกษม (ที่ดินวัดกาลหว่าร์, 1898)

ภาพที่ 7 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อยุคที่ 2
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2430)

ในยุคนี้มีการตั้งกงสุลออสเตรเลียด้านทิศใต้ของวัดกาลหว่าร์ และการตั้งกองตำรวจโปลิศ แห่งแรกของประเทศไทย โดยกัปตันเอมส์ (NAVARAT.C, 2555) ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ ป้อมปิดปัจจนิก และมีการตั้งสถานกงสุลโปรตุเกสในที่ดินพระราชทานจากสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2363 (ค.ศ. 1820) (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 103-106)

3.2.2 เส้นทางและการเข้าถึง : แม่น้ำเจ้าพระยา คลองผดุงกรุงเกษม และถนนเจริญกรุง กับ ซอยวานิช 2

ในยุคสมัยนี้เป็นยุคสมัยแรก ที่เริ่มมีการสัญจรทางบกแบบฝรั่ง โดยมีการตัดถนนเจริญกรุง ในปี พ.ศ. 2405 เป็นถนนสายแรกที่ถูกสร้างขึ้นในกรุงเทพมหานคร โดยตัดผ่านด้านทิศตะวันออกข้างป้อมปิดปัจจนิกหลังวัดกาลหว่าร์ และการขุดคลองผดุงกรุงเกษม ทำให้ที่ตั้งของวัดกาลหว่าร์กลายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การคมนาคม เนื่องจากตั้งอยู่หน้าปากคลองขุดใหม่ มีซอยเล็ก ๆ คือซอยวานิช 2 ด้านหลังวัดเชื่อมต่อกับตลาดน้อยและสำเพ็ง รวมถึงทางออกถนนเจริญกรุง แต่ การใช้ประโยชน์และการสัญจรทางน้ำ ยังคงเป็นการสัญจรหลักในการเข้าถึงพื้นที่

ภาพที่ 8 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 2
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2430)

3.2.3 อาคาร : วัดกาลหว่าร์ และวัดแม่พระลูกประคำ

อาคารที่ปรากฏในสมัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงสมัยอาคารโบสถ์หลังแรก ชื่อว่า “วัดกระหว่า”^{*} (พ.ศ. 2329 - 2380) และสมัยอาคารโบสถ์หลังที่ 2 ชื่อว่า “วัดแม่พระลูกประคำ” (พ.ศ. 2380 - 2422)

- โบสถ์และบ้านพักพระสงฆ์หลังแรก (พ.ศ. 2329 - 2382)

อาคารโบสถ์หลังแรกที่สร้างในพื้นที่เป็นอาคารไม้ยกพื้นสูง เพราะน้ำท่วมถึงในพื้นที่นี้ โดยมีเนื้อความบรรยายถึงอาคารในหนังสือประวัติวัดแม่พระลูกประคำและช่างตากรู้ส ว่า

“...เป็นวัดแบบเรียบง่าย สร้างด้วยไม้ ยกพื้นสูง เพราะที่ดินแปลงนี้เคยถูกน้ำท่วมเมื่อถึงหน้าน้ำหลาก ในเวลานั้นสร้างเป็นอิฐยังไม่ได้ เพราะจะต้องลงทุนใหญ่โตมาก เป็นวัดคล้าย ๆ บ้านหลังใหญ่ มีห้องประชุมใหญ่สำหรับสัตบุรุษ และห้องชาคริสเตียนด้านข้าง มีบ้านพักพระสงฆ์ขนาดย่อม สำหรับพ่อเจ้าอาวาส ซึ่งอาจจะมา เพราะคริสตัง

^{*} ชื่อ “วัดกระหว่า” ปรากฏเป็นตัวเขียนภาษาไทยในบันทึก (Pom, 2441)

เหล่านี้หวังว่า บางทีสักวันหนึ่งเขาจะมีคุณพ่อชาวโปรตุเกสมา และทุกอย่างก็สร้างยกพื้นชนกัน รูปแม่พระลูกประคำ ตั้งอยู่ติดฝาผนังตรงหลังแท่น ในซาคริสเตีย หรือห้องหลังวัด ก็มีตู้ใหญ่ปิดกุญแจ บรรจุ ‘กาลหว่าร์’ หรือ ‘พระตาย’ ขนาดเท่าคนจริง และวัดได้รับชื่อว่าวัดกาลหว่าร์ ด้วยพระรูปนี้เอง...” (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

- โบสถ์และบ้านพักพระสงฆ์หลังที่สอง (พ.ศ. 2382-2422)

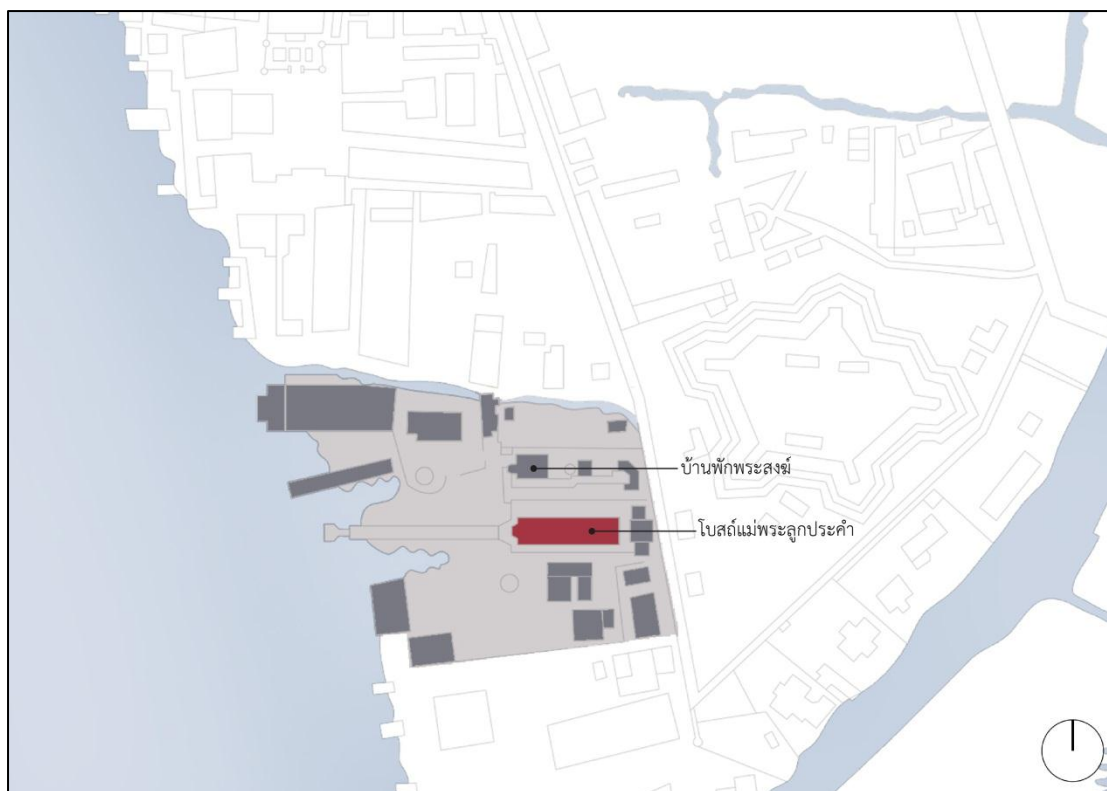
อาคารโบสถ์หลังที่สองสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2382 เป็นอาคารครึ่งอิฐครึ่งไม้ และมีหอรบขังแยกจากตัวอาคาร โดย ฯพณฯ กูร์เวอซี ได้เขียนจดหมายถึงกรุงปารีสโดยมีเนื้อความบรรยายในหนังสือประวัติวัดแม่พระลูกประคำและซางตาครู้ส ว่า

“...เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างวัดกาลหว่าร์หลังใหม่” โดยมีพระคุณเจ้าปัลเลอกัว ได้ทำพิธีเสกวัดหลังใหม่ที่สร้างเป็นครึ่งอิฐครึ่งไม้ ในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1839 อันเป็นวันฉลองแม่พระลูกประคำ และตั้งชื่อวัดเป็นทางการว่า “วัดแม่พระลูกประคำ” วัดหลังใหม่มีกำแพงอิฐสูงเท่าตัวคน และปิดชั้นบนด้วยเสาไม้เรียงกัน ส่วนหอรบขัง ตั้งอยู่ใกล้ ๆ แยกจากตัววัด และในวัดหลังที่สองนี้ เจ้าหน้าที่เอกอัครราชทูตโปรตุเกส มีที่นั่งไว้โดยเฉพาะสำหรับเขา และในวัดหลังที่สามต่อมา ซึ่งคุณพ่อแดซาลล์จะเป็นผู้สร้างในภายหลัง ก็จะมีที่นั่งสงวนไว้เช่นเดียวกัน เพื่อให้คณะทูตโปรตุเกสมานั่งตามที่สงวนไว้ นี้เป็นเช่นนี้จนกระทั่งภาษาพื้นเมือง คือภาษาไทย และภาษาจีน เข้ามาแทนที่ภาษาลาตินในจารีตพิธีต่าง ๆ ...” (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ได้บรรยายเพิ่มเติมถึงลักษณะสถาปัตยกรรมของวัดหลังที่สองว่า “...เป็นโบสถ์แบบจีนสร้างขึ้นเฉพาะสำหรับอนุปลัมบันหรือผู้ชักชวนให้เข้าศาสนาใหม่...” (ปัลเลอกัวซ์, 2397)

ในยุคสมัยวัดหลังแรกไม่ค้นพบภาพถ่ายและแผนที่ที่บ่งบอกหน้าตาอาคารในพื้นที่ แต่ปรากฏแผนที่ปี พ.ศ. 2430 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำ ซึ่งเป็นอาคารโบสถ์หลังที่ 2 ซึ่งสร้างในพื้นที่ ตั้งอยู่บริเวณสี่แดง (ภาพ 11) หันออกสู่ม่าน้ำเจ้าพระยา และมีลักษณะเป็นทางเดินยื่นออกไปที่ตลิ่ง โดยมีอาคารบ้านพักพระสงฆ์เป็นอาคารหลังเล็กตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของอาคารโบสถ์ ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ หลังเหตุการณ์ไฟไหม้บ้านพักพระสงฆ์หลังแรกในปี ค.ศ. 1864

ลักษณะอาคารในยุคนี้ มีอาคารโบสถ์หลังที่ 2 ตั้งอยู่กลางพื้นที่ ลักษณะการตั้งอาคารอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ซึ่งอาคารส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และริมซอยวานิช 2 ที่เชื่อมต่อไปยังสำเพ็งได้ มีพื้นที่ตรงกลางระหว่างหน้าวัดและทำนน้ำเป็นพื้นที่โล่ง

ภาพที่ 9 อาคาร ยุคที่ 2

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2430)

3.2.4 สังคมและชุมชน : โปรตุเกส และคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (MEP) กับการก่อตั้งกลุ่มคริสตังจีนในสยาม

ยุคสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ชาวโปรตุเกสเริ่มยอมรับการปกครองของมิสชันนารีชาวฝรั่งเศส จึงนำมาซึ่งการเข้าปกครองวัดอย่างเป็นทางการของคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (Missions étrangères de Paris (MEP)) ซึ่งได้รับอำนาจอย่างถูกต้องในการดูแลมิสซังจากสันตะสำนักโดยตรง

เมื่อแรกเริ่มนั้น คุณพ่ออัลบรันค์เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสวัดกาลหว่าร์คนแรก ในปี พ.ศ. 2380 โดยได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มคริสตังจีนที่วัดกาลหว่าร์เนื่องจากพื้นที่วัดกาลหว่าร์ใกล้กับแหล่งการค้าจีนในย่านสำเพ็ง และยังสามารถก่อตั้งกลุ่มคริสตังจีนตามพื้นที่ต่าง ๆ ตามชานเมืองของกรุงเทพฯ และปริมณฑล อาทิ อยุธยา นครชัยศรี ทำจีน บางช้าง สวีส์ไทร์ ปากเพรียว บางปลาสร้อย และในเขตแปดริ้ว รวมถึงบริเวณบ้านใหม่ปากคลองนครเนื่องเขต (วิกเตอร์ ลาร์เก , 2525-2532) แต่ชาวจีนในพื้นที่ ยังเป็นชนกลุ่มน้อย โดยกลุ่มที่ยังคงมีบทบาทสำคัญคือชาวโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสในวัดกาลหว่าร์ ถือเป็นกลุ่มชาวโปรตุเกสที่สำคัญที่สุดกลุ่มหนึ่งในสยามสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากที่ตั้งของวัดกาลหว่าร์เป็นถิ่นฐานเดิมที่ชาวโปรตุเกสอยู่อาศัยก่อนได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งสถานกงสุลโปรตุเกสในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อกงสุลดำเนินการสร้างแล้วเสร็จ ชาวโปรตุเกสในวัดกาลหว่าร์เอง มักมีโอกาสได้ดำรงตำแหน่งกงสุลอยู่เสมอ อีกทั้งส่วนหนึ่งยังเป็นข้าราชการสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ ประกอบด้วยตระกูลที่มีบันทึกในเอกสาร (Catalogue des chetrins Du Calvaire, 1866) ทั้งหมด 15 ตระกูล ได้แก่ *Dono*, Da Rosario, De Jesu, Da Silva, *Da Paiva*, Da Luz, Da Cruz, Da Castro, *Xavier*, Da Franco, Martis, Fernando, Ribero, Lopez, Fereira ซึ่งบางส่วนสืบเชื้อสายมาจากชาวโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา และบางส่วนเป็นชาวโปรตุเกสที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยมีบุคคลสำคัญที่เป็นคริสตังวัดกาลหว่าร์ ปรากฏในรายชื่อ อาทิ

อันตอญู เฟรเดริกู มอร์ (Antonio Federico Moor)

กงสุลโปรตุเกสประจำประเทศไทย ดำรงตำแหน่ง ปี ค.ศ. 1854-1867

จูเซ มาเรีย ฟิเดลิช ดา กอสตา (Joseph Maria Fidelis da Costa)

หัวหน้าผู้ตรวจการศุลกากรของบางกอก

อันตอญู ฟิเดลิช ดา กอสตา (Antonio Maria Fidelis da Costa)

เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ

ลุยซ์ มาเรีย ซาเวียร์ (Luiz Maria Xavier)

รองกงสุลโปรตุเกส และผู้ก่อตั้ง L.Xavier Rice Mills ซึ่งตั้งอยู่หลังวัดกาลหว่าร์

ครอบครัว *Dono* ซึ่งเป็นครอบครัวที่สืบเชื้อสายของตระกูลผู้ดูแลพระศพวัดกาลหว่าร์

นอกจากนี้ ชาวโปรตุเกสในค่ายแม่พระลูกประคำ ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานกงสุลโปรตุเกสที่อยู่ถัดออกไปด้านทิศใต้ ดังปรากฏว่า ชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์เองที่ได้ดำรงตำแหน่งรองกงสุลโปรตุเกส คือ **นาย ลุยซ์ มาเรีย ซาเวียร์** ได้บริจาคเงินสร้างอาคารสถานทูตโปรตุเกสหลังปัจจุบัน ซึ่งมี **นายโยอาคิม กราซี** เป็นผู้ออกแบบ ดังที่ Jorge Morbey กล่าวไว้ "...Em primeiro lugar, obteve apoio financeiro dos ricos Luso-Siames *Luiz Maria Xavier*, proprietário e chefe de reparação no Ministério das Finanças de Sião..." (Morbey, 2006)

แปลว่า

“...ในเบื้องต้น (ของการก่อสร้างอาคารสถานกงสุล) ได้รับการสนับสนุนจากผู้รักรวยเชื้อสายไทย-โปรตุเกส นามว่า **ลุย มาเรีย ซาเวียร์** เจ้าของที่ดิน และเจ้าหน้าที่กระทรวงการคลังสยาม...” (แปลโดยผู้วิจัย)

จากข้อมูลนี้อาจกล่าวได้ว่า ในยุคแรกของการตั้งกงสุลโปรตุเกสในประเทศไทยนั้น กงสุลโปรตุเกสกับวัดกาลหว่าร์ เกือบจะเป็นส่วนเดียวกัน กลุ่มคนชาวโปรตุเกสในกงสุลเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัดกาลหว่าร์ ในขณะที่กลุ่มชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ก็เป็นสมาชิกของกงสุลโปรตุเกส

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวโปรตุเกสกับความเชื่อในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกนั้น อาจกล่าวได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร ที่ทรงมีพระราชดำรัสถึงหน้าพระที่นั่ง ณ สถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกสเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2402 ว่า “พวกเขาเหล่านี้ก็ยึดถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกอย่างเคร่งครัดแลเรียกตนเองว่าชาวโปรตุเกส.. บางคนยังเจรจาด้วยภาษาโปรตุเกสกันอยู่” (Morbey, 2006: 28)

มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในยุคสมัยนี้ของชุมชนในคืนวันเสาร์แรกของต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2402 ซึ่งเป็นวันฉลองประจำปีของแม่พระแห่งลูกประคำ องค์อุปถัมภ์ของชุมชนตั้งบันทึกลงใน ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔ เล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑๔ วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ค่ำหนึ่ง ปี มเมียสัมฤทธิศก เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ซึ่งมีเนื้อความระบุว่า

“...**เพราะมีเหตุเกิดขึ้น คือนายกล่อมบุตรหลวงฤทธิ์สำแดง เจ้ากรมฝรั่งยิงปืนใหญ่ไม่มาบอกต่อเจ้าพนักงานเองอย่างเคยแต่ก่อนเปนแต่สั่งให้หมื่นนิพนธ์อักษรข้างดอกไม้มาบอกสลาว่าจะขอทำการนี้ ณ วันเสาร์ เดือนสิบแรมสิบค่ำ จะมีดอกไม้เพลิงพลูสามดับ แลดอกไม้เพลิงอื่น ๆ ไม่บอกว่าจะยิงปืนเลย หมื่นนิพนธ์อักษร มีไซ้เจ้างานการบุญค่างฝรั่ง มานำจดหมายอ้างชื่อนายกล่อม นั้นมายื่นต่อเจ้าพนักงาน กรมมหาดไทย กะลาโหม กรมวัง สามฉบับ แล้วนายกล่อมยิงปืนใหญ่ ที่วัดปากคลองผดุงกรุงเกษมข้างใต้ ในวันนั้นเสียงปืนดังหลายนัด** จึงทรงมีพระดำรัสถามเจ้าพนักงาน ๆกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ไม่มีผู้ใดบอกด้วยการยิงปืน มีแต่จดหมายหมื่นนิพนธ์อักษร มายื่นต่อกรมมหาดไทยว่า นายกล่อมฝรั่งขอจุดดอกไม้เพลิง จึงมีพระบรมราชโองการสั่ง พระยาอนุรักษรัชมณฑลเพียร ให้เอาตัวนายกล่อมกับหมื่นนิพนธ์อักษรข้างดอกไม้ มาชำระไล่เสียงใต้

ถ้ามการยั้งค้างอยู่ในวันอาทิตย์ เดือนสิบ แรมสิบเอ็ดค่ำ แลวันนั้นได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งกรมพระนครบาลให้ให้นายอำเภอบรรณการให้ผู้ใดยิงปืนใหญ่บ่อย โดยลำพังไม่ได้บอกสาลาก่อนเลยเปนอันขาดจงทุกอำเภ... แต่นายกล่อมฝรั่งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ปล่อยให้ไป **พันโทเพราะการยิงปืนที่วัดฝรั่งนั้นเป็นการเคยมาแต่ก่อน**ไม่สู้ผิดนัก... ” (ราชกิจจานุเบกษา, 2402)

จากข้อความข้างต้นบ่งบอกสิ่งที่มีความหมายที่สุดอย่างหนึ่งแก่วัดกาลหว่าร์ คือ ในคืนวันเสาร์เดือนสิบ ที่มีการยิงปืนใหญ่โดยนายกล่อมฝรั่งนั้น เป็นคืนแห่งการฉลองแม่พระลูกประคำประจำปี ซึ่งจะมีการแห่รูปแม่พระลูกประคำ ซึ่งชาวโปรตุเกสได้นำมาจากกรุงศรีอยุธยา เป็นประจำทุกปี ถือเป็นวันฉลองใหญ่ที่สุดของชุมชน และยังคงดำเนินมาจนปัจจุบัน ซึ่งช่วงเวลาที่เกิดขึ้น คือ ปี พ.ศ. 2401 เป็นช่วงเวลาที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังเป็นชาวโปรตุเกส จึงสันนิษฐานได้ว่า ปืนใหญ่เหล่านั้นน่าจะเป็นของชาวโปรตุเกสที่ยิงขึ้นในโอกาสฉลองแม่พระลูกประคำประจำปี

3.2.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : **ที่ดินพระราชทาน โรงสินค้าและการต่อเรือ**

ชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ ถือเป็นกลุ่มสำคัญ เนื่องจากในพื้นที่แห่งนี้ พวกเขาได้ตั้งโรงสินค้า และต่อเรือขึ้น โดยมีบันทึกว่า มีการสร้างเรือขึ้น และจดทะเบียนในนาม **คองคอร์ดีย (Concordia)** ดังปรากฏในข้อมูลของ José Martins (O CAMPO DO ROSÁRIO, 2561 : ออนไลน์) ซึ่งอ้างถึงบันทึกของ Joaquim José António de Campos (1893-1945) อดีตกงสุลโปรตุเกสประจำประเทศไทย ซึ่งได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์โปรตุเกสในประเทศไทย ว่า

“...Os portugueses viviam em comunidade no Campo do Rosário. O terreno era comum mas as casas, a do Joaquim Maximiano da Silva suscitou a questão de que tratou o Cônsul Viana. Os portugueses não só faziam comércio morando no Campo do Rosário mas até fabricavam os seus navios lá, pois este campo está situado à borda do rio.

Alguns navios construídos neste campo estão registados neste Consulado. Um deste foi o navio "Concórdia" e um descendente do proprietário deste navio, chamado Filomeno de Jesus que ainda vive e tem

75 anos de idade lembra-se bem de que os seus pais lhe diziam a respeito do Campo do...” (Martins, 2004)

เนื้อความสรุปว่า

“...ชาวโปรตุเกสอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งสายประคำ ที่ดินนั้นสภาพธรรมดา แต่ปรากฏสิ่งปลูกสร้างของนายโยอาคิม แมกซิมิเออาโน ดา ซิลวา (Joaquim Maximiano da Silva) สร้างขึ้นในพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีการทำการค้าและมีการต่อเรือขึ้นในพื้นที่นี้ เนื่องจากที่ตั้งติดกับแม่น้ำ เรือบางลำจดทะเบียนกับกงสุลโปรตุเกส มีลำหนึ่งชื่อ “Concordia” ซึ่งลูกหลานเจ้าของเรือลำนี้ นามว่า Filomeno de Jesu ซึ่งมีอายุ 75 ปี กล่าวว่า ครอบครัวของเขาบอกว่าในพื้นที่แห่งสายประคำนี้ เป็นถิ่นที่เรือถูกสร้างขึ้น...” (แปลโดยผู้วิจัย)

โดยจากข้อมูลมีความสอดคล้องกับสภาพของตลิ่งที่ปรากฏในแผนที่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2430 (ภาพที่ 11) ซึ่งบริเวณทำน่าน้ำหน้าวัดกาลหว่าร์ มีสภาพตลิ่งมีลักษณะเว้าเข้ามาในผืนดิน และมีท่าเรือยื่นออกไปในแม่น้ำ จึงสันนิษฐานได้ว่า **บริเวณตลิ่งเว้า นั้น อาจเป็นพื้นที่ที่ใช้สร้างเรือ Concordia ขึ้น**

3.2.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “กาลหว่าร์” และ “แม่พระลูกประคำ”

ชื่อ “กาลหว่าร์” และ “แม่พระลูกประคำ” เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในยุคสมัยนี้ ซึ่งมาจากชื่อของรูปพระทั้งสองที่ชาวโปรตุเกสนับถือ และทั้งสองชื่อนี้ยังคงเป็นชื่อเรียกมาจนทุกวันนี้

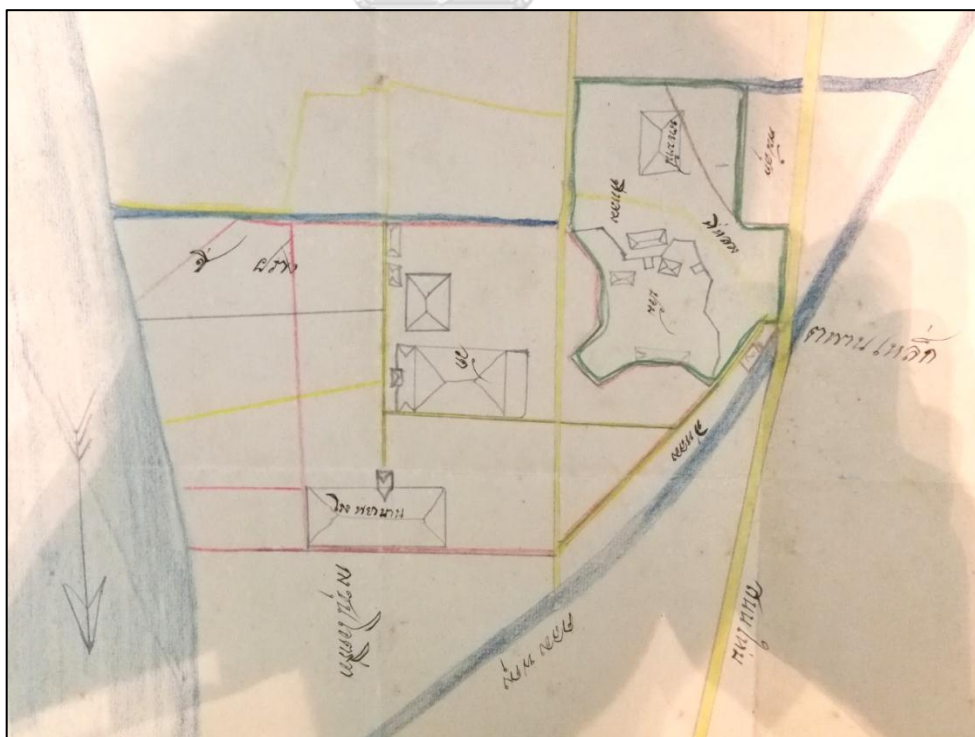
โดยคำว่า “กาลหว่าร์” นั้น เป็นภาษาเขียน ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาละติน ว่า “Calvariae” หรือ “Calvário” ในภาษาโปรตุเกส โดยแปลว่า หัวกะโหลก หรือเนินหัวกะโหลก ซึ่งเป็นชื่อเรียกภูเขา ที่พระเยซูเจ้าถูกตรึงกลางเขน ชาวโปรตุเกสอาจเรียกรูปจำลองพระศพพระเยซูเจ้าที่พวกเขานำมาว่า “Calvário” ซึ่งเพี้ยนมาเป็นคำว่า “กะระหว่า” ดังปรากฏในเอกสาร ส่วนคำว่า “แม่พระลูกประคำ” มาจากรูปจำลองพระนางมารีย์อุ้มบุตร ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาละติน ว่า “Rosarium” หรือ “Rosário” ในภาษาโปรตุเกส จึงกลายเป็นชื่อเรียก “Campo do Rosário” หรือ ค่ายแม่พระลูกประคำ และวัดแม่พระลูกประคำ ในที่สุด

3.3 ยุคที่ 3 “Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม (พ.ศ. 2422-2459)

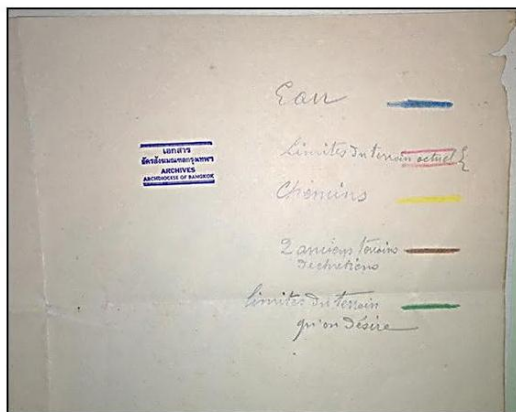
ในยุคสมัยนี้ คงไม่มีประโยคใดสามารถอธิบายสภาพแวดล้อมของวัดกาลหว่าร์ ได้ดีเท่ากับบันทึกชีวประวัติบรรดามิสซันนารีคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส ที่บรรยายสภาพชุมชนกาลหว่าร์ในสมัยคุณพ่อแอสซาลส์ปกครองว่า

“...เมื่อคุณพ่อเข้ามาประจำอยู่ที่วัดกาลหว่าร์นี้สภาพของวัดก็ราบเรียบธรรมดา เวลานี้เพียบพร้อมด้วยกิจกรรมสงเคราะห์ โรงเรียน สถานรับเลี้ยงเด็กกำพร้า โรงพยาบาล อุปกรณ์วิธีการเผยแพร่ศาสนา ครูคำสอน สตรีผู้ช่วยทำพิธีล้างบาป เด็กใกล้จะตาย วัดสาขาต่างๆ สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ วัดใหม่สร้างแบบโกธิก ซึ่งคงไม่มีใครคัดค้านว่าเป็นอนุสาวรีย์ที่สวยงามที่สุดในกรุงเทพฯ จึงทำให้วัดกาลหว่าร์ไม่มีอะไรด้อยกว่าบรรดาวัดที่สวยงามที่สุด และศรัทธาร้อนรนที่สุดในประเทศฝรั่งเศส...” (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

ซึ่งจากแผนที่บ่งบอกการใช้งานของวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) (ภาพที่ 10) ไม่ปรากฏปีแน่ชัด แต่อยู่ในแฟ้มเอกสารหอจดหมายเหตุฯ ช่วงเวลา ปี ค.ศ. 1914 - 1930 ซึ่งระบุว่า **มีบ้านชีฝรั่งด้านทิศเหนือ และโรงพยาบาล ด้านทิศใต้** ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นฉบับนี้เป็นแผนที่ก่อนปี พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) เนื่องจากอาคารบ้านพักพระสงฆ์ด้านทิศเหนืออย่างวงผังอาคารบ้านพักพักสงฆ์หลังเดิม และยังมีคลองกันแนวเขตที่ดินดังที่ปรากฏในแผนที่ปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887)

ภาพที่ 10 แผนที่การใช้งานพื้นที่วัดกาลหว่าร์
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

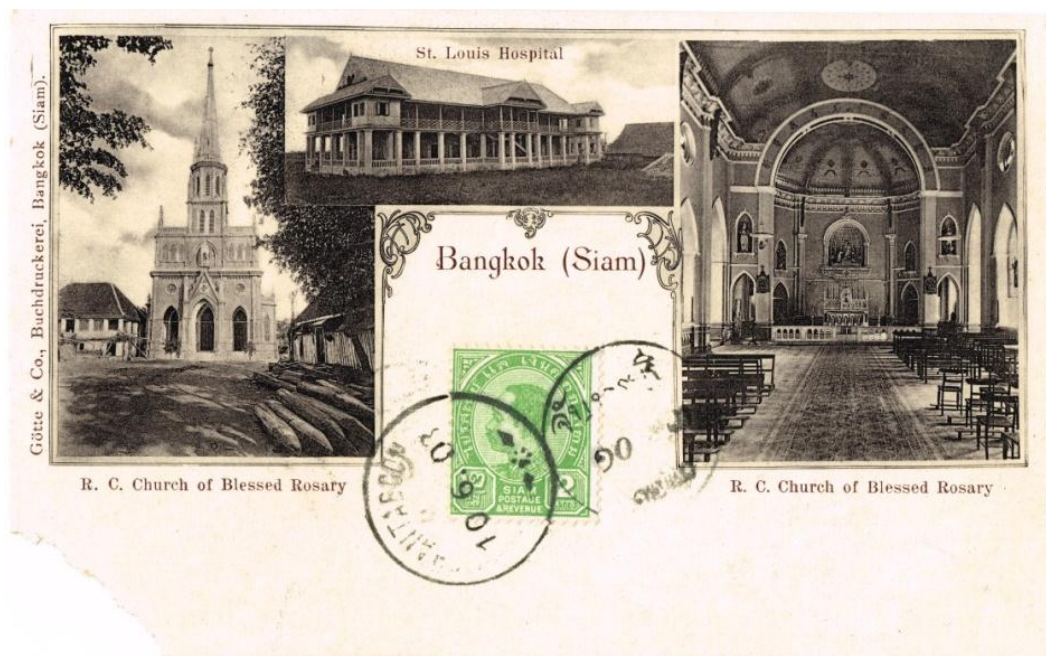
ภาพที่ 11 สัญญาการใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

การตั้งสถานพยาบาลในวัดกาลหว่าร์อาจเกิดขึ้นมาในยุคก่อนหน้า เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในเวลาที่พระสังฆราชปาลเลกัวซ์ปกครองมิสซังสยามตามบันทึกว่า

“...มีคนนอกศาสนาที่เป็นคนจีนแก่ ๆ และที่เป็นโสดอยู่เป็นอันมากที่ล้มป่วยลงมีอาการหนัก และไม่มีญาติพี่น้องที่จะให้การช่วยเหลือ ได้มาขอพำนักพักพิงอยู่กับพวกคริสตัง ฉะนั้น ทุกแห่งที่เราสามารถทำได้ เราจะสร้างสถานพยาบาลเล็กๆ ขึ้น เพื่อที่คนเหล่านั้น จะได้มาอยู่ที่นั่น พวกคริสตังจะพากันไปเยี่ยมเยียนปฏิบัติสิ่งที่จำเป็นให้ นายแพทย์คริสตังก็ให้ยา นักสอนคริสตธรรมให้คำสั่งสอน บาทหลวงก็ไปเยี่ยมบ้างเป็นครั้งคราวให้การปลอบโยน และบริจาคทานให้บ้างเล็กๆ น้อยๆ ในไม่ช้าคนเหล่านั้น ก็จะซาบซึ้ง ในความเมตตาที่มีผู้แสดงต่อตนแล้ว และขอรับศีลล้างบาปแทบจะด้วยกันทั้งนั้น ตรงกันข้าม ถ้าเราปล่อยให้พวกเขาอยู่กันไปตามยถากรรมบ้างก็จะตายไปโดยเร็ว ด้วยความเศร้าเสียใจและด้วยความทุกข์ บ้างก็จะผูกคอตายเสียด้วยความหมดหวังดังที่เป็นอยู่บ่อยๆ ในเขตแขวงที่ไม่มีพวกคริสตังอยู่ ...” (ปาลเลกัวซ์, 1830, น. 525.)

จากบันทึกคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีสที่บรรยายสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ประกอบกับข้อมูลที่ปรากฏในแผนที่ และบันทึกของพระสังฆราชปาลเลกัวซ์ ดังที่กล่าวไปข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า วัดกาลหว่าร์อาจเป็นสถานที่แรก ๆ ที่มีการตั้งสถานพยาบาลสำหรับชาวจีนขึ้น และเมื่อคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต เข้ามาประเทศไทย ในปี ค.ศ. 1898 (คณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต, 2561) ก็ได้มาสานต่องานดูแลกิจการพยาบาล วัดกาลหว่าร์ จากนั้นมีการเปิดเป็นโรงพยาบาล และภายหลังขยายกิจการไปยังบริเวณโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ บนถนนสาทร ซึ่งจากภาพโปรเซนิยบัตร ระบุปี ค.ศ. 1903 ปรากฏ

รูปโบสถ์ Notre Dame du Rosaire และรูปอาคารโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์อยู่คู่กัน อาจเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมทางสังคมของวัดกาลหว่าร์ได้

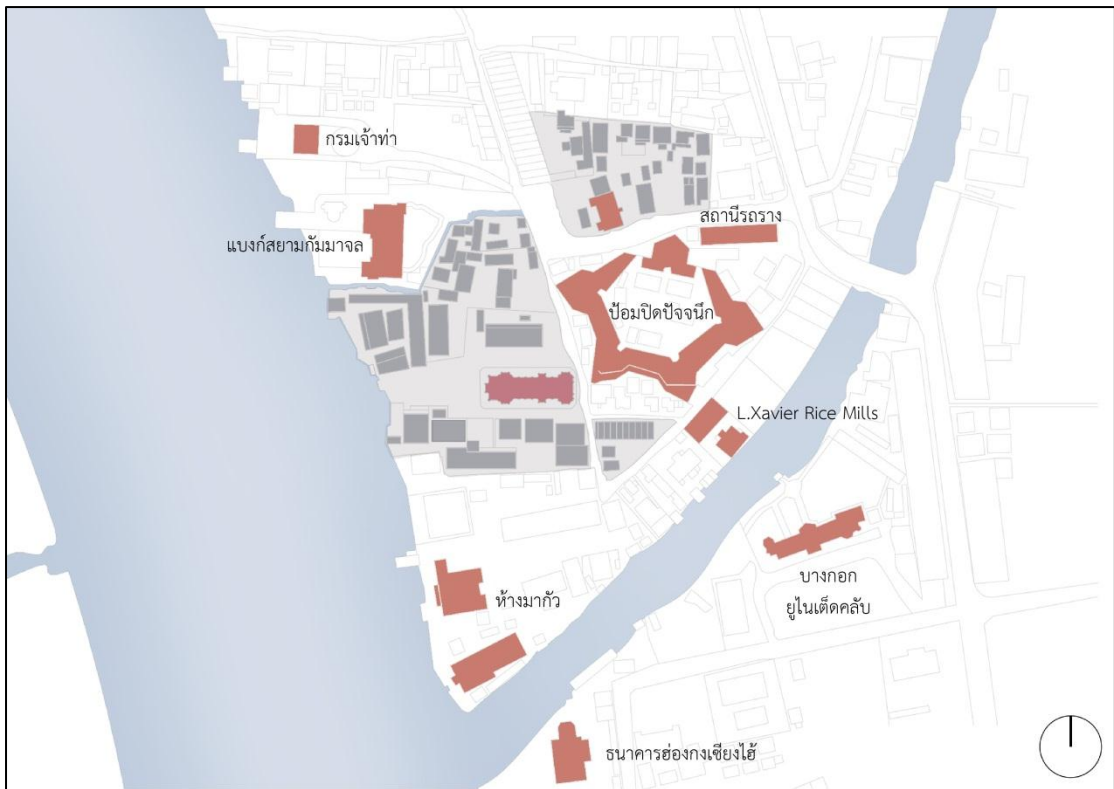

ภาพที่ 12 ไปรษณีย์ ค.ศ. 1903

(ที่มา : ไปรษณีย์ของผู้อยู่อาศัย)

3.3.1 พื้นที่โดยรอบ : ที่ตั้งการค้า ชาวจีนและชาวฝรั่งเศสในสยาม

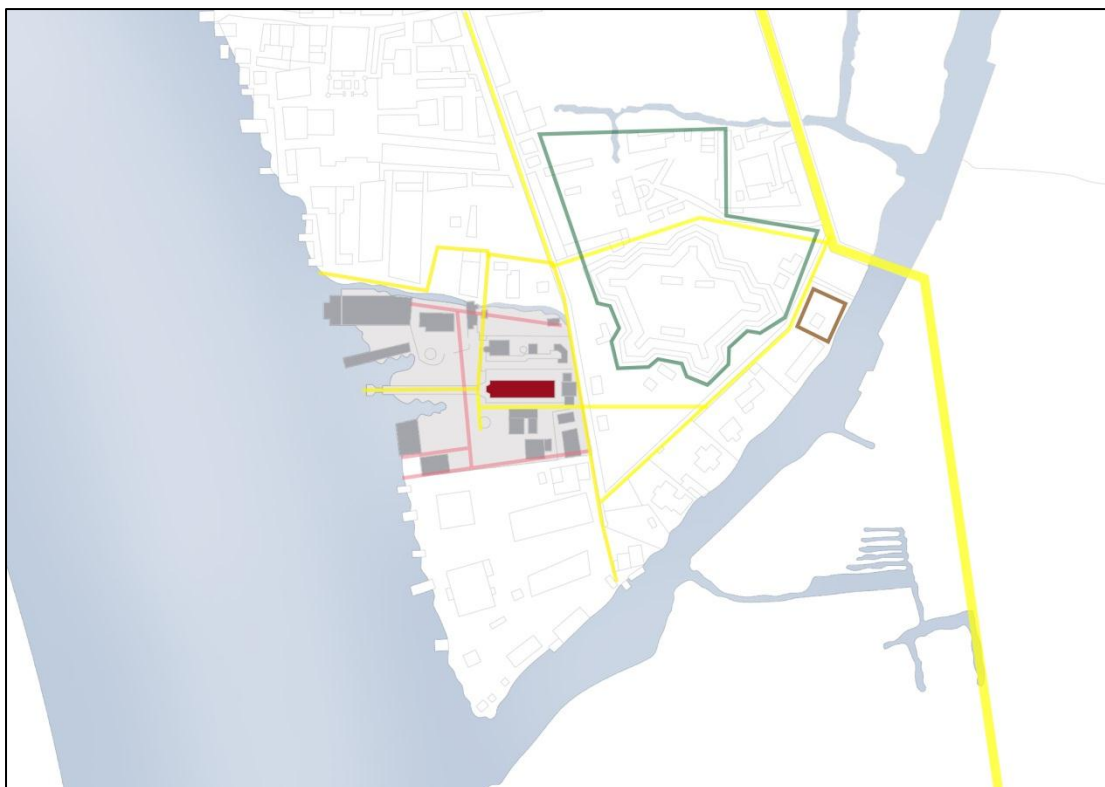
สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกวัดกาลหว่าร์ในยุคนี้ เป็นศูนย์กลางทางการค้าและการธนาคารแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ จากการตั้งบริษัทเคียมฮั่วเฮง และบริษัทบัวฮั่วเส็ง บริเวณริมแม่น้ำหน้าวัดกาลหว่าร์ การตั้ง **โรงสีข้าว แอลล์ ซาเวียร์ ไรซ์มิลล์** บริเวณหลังวัดกาลหว่าร์ การตั้งแบงก์สยามกัมมาจล และที่ทำการกรมเจ้าท่า บริเวณทิศเหนือวัดกาลหว่าร์ รวมถึงการตั้งห้างมาแก้ว ธนาคารฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ และบางกอกยูไนเต็ดคลับ ด้านทิศใต้ ทำให้พื้นที่โดยรอบวัดกาลหว่าร์นั้น มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าทุกยุคสมัย ประกอบการที่มีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มากขึ้น **วัดกาลหว่าร์จึงได้มีการซื้อที่ดินเพื่อขยายพื้นที่ชุมชนออกไปจำนวน 2 ฝั่ง** คือด้านทิศเหนือวัดกาลหว่าร์จากแบงก์สยามกัมมาจล และด้านทิศเหนือป้อมปิดปัจฉิมที่ทำการตำรวจโปลิส จากกัปตันเอมส์ ทำให้อาณาเขตของวัดกาลหว่าร์ ขยายออกไปยังพื้นที่โดยรอบกว้างขวางขึ้นกว่ายุคก่อนหน้า

ภาพที่ 13 สภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ยุคที่ 3
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2450)

3.3.2 เส้นทางและการเข้าถึง : ถนนโยธา การเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา

จากภาพการใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์ (ภาพที่ 10) เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2430 (ภาพที่ 14) จากสัญลักษณ์เส้นทางสีเหลืองซึ่งเป็นทางเดินสาธารณะ จะเห็นได้ว่า พื้นที่วัดกาลหว่าร์นั้นเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของการคมนาคม ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างถนนเจริญกรุง มาสู่ซอยวานิช 2 บริเวณด้านหลังวัดกาลหว่าร์ และเชื่อมไปยังแม่น้ำเจ้าพระยา (เส้นทางสีเหลืองในภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 แผนที่การใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2430
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2430)

นอกจากนั้น ในยุคแผนที่ยังได้ปรากฏสัญลักษณ์ขอบเขตป้อม (เส้นสีเขียวภาพที่ 17) ซึ่งกินบริเวณป้อมปิดปัจจุบันนี้ไปจนถึงที่ดินของกัปตันเอมส์ตันบน ซึ่งภายหลังที่ดินของกัปตันเอมส์ตันได้ขายต่อให้กับวัดกาลหว่าร์และเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดกาลหว่าร์ในเวลาต่อมา (นายพันตรี หลวงประสิทธิ์สมบัติ, 2455) จากแผนภาพการใช้ที่ดินวัดกาลหว่าร์ยังแสดงเส้นทางส่วนบุคคล (เส้นสีแดงภาพที่ 14) ซึ่งเป็นเส้นทางที่เดินเชื่อมภายในที่ดินวัดกาลหว่าร์ จะเห็นได้ว่าเส้นทางเดินเป็นรูปตัว H ซึ่งเชื่อมระหว่างทิศเหนือและใต้ และขนานไปกับขอบเขตที่ดินของวัดกาลหว่าร์ และยังซ้อนทับกับเส้นทางสี่เหลี่ยม จึงอาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ลานหน้าวัดกาลหว่าร์นั้น เป็นพื้นที่ถึงสาธารณะที่มีการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างคนในพื้นที่และบุคคลภายนอก

จากภาพการใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์ (ภาพที่ 10) เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2450 (ภาพที่ 14) จะเห็นได้ว่า เส้นทางสี่เหลี่ยมระหว่างป้อมปิดปัจจุบันและกองโพลิสของกัปตันเอมส์ตันนั้น ได้ตัดเป็นถนนชื่อว่า ถนนโยธา เพื่อเชื่อมต่อระหว่างซอยวานิช 2 กับถนนเจริญกรุงเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเปิดทางออกให้กับวัดกาลหว่าร์ ธนาคารไทยพาณิชย์ และกรมเจ้าท่าสู่ถนนเจริญกรุง (เส้นทางสี่เหลี่ยมภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 แผนที่การใช้พื้นที่วัดกาลหว่าร์เมื่อนำมาซ้อนทับกับแผนที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2430
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2450)

อาจกล่าวได้ว่า ยุคนี้เป็นยุคสมัยที่การคมนาคมทางบก เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่ เห็นได้จากการตั้งแบงก์สยามกัมมาจล และกรมเจ้าท่า ทำให้มีการตัดถนนใหม่เข้ามาในพื้นที่ คือถนนโยธา และการก่อสร้างขนส่งสาธารณะอย่างรถรางซึ่งมีสถานีอยู่ปากถนนโยธา ส่งผลให้การติดต่อกับทางบกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่การค้าและการสัญจรทางน้ำเอง ก็ยังเป็นส่วนสำคัญ เนื่องจากปรากฏท่อน้ำถึง 2 ท่อ บริเวณริมแม่น้ำวัดกาลหว่าร์ ดังนั้น **ยุคนี้จึงเป็นยุคแรก ที่มีการเชื่อมต่อการสัญจรระหว่างน้ำและบกเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม และส่งผลให้พื้นที่หน้าวัดกาลหว่าร์กลายเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมระหว่างบกกับน้ำ ผังคลองสานและกรุงเทพ เข้าด้วยกันได้อย่างสมบูรณ์**

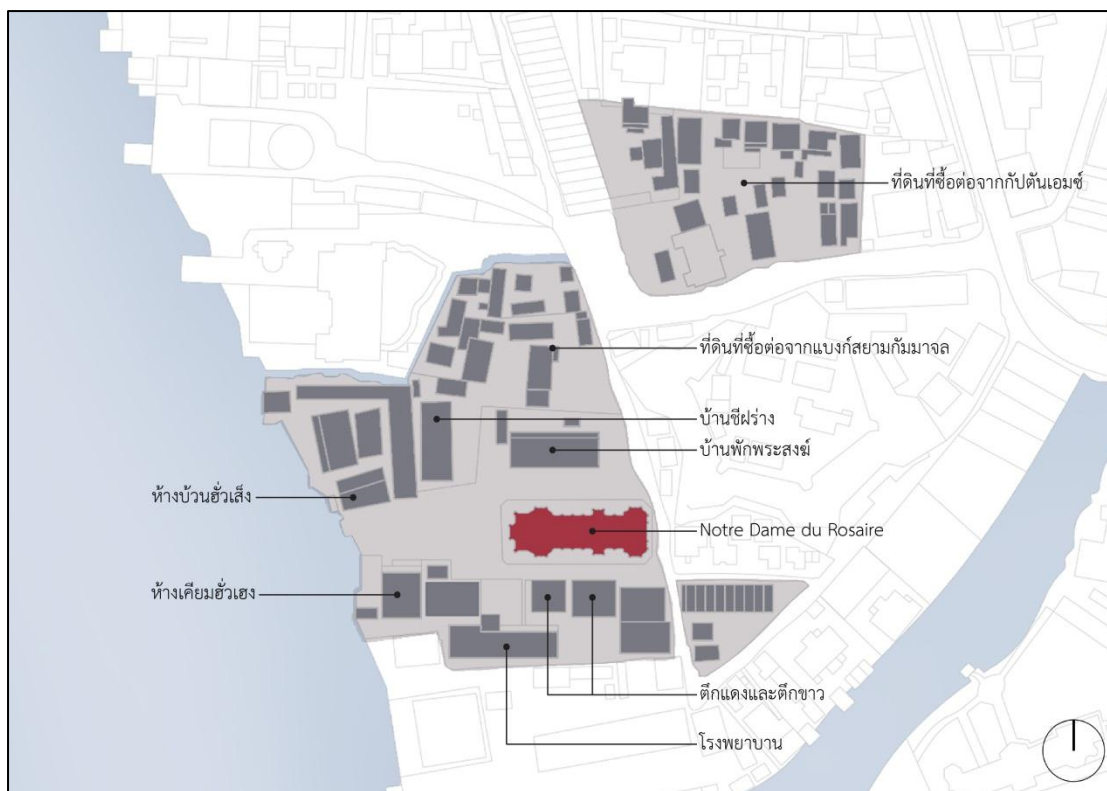
ภาพที่ 16 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 3
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2450)

3.3.3 อาคาร : วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) และอาคารในพื้นที่โดยรอบ

ยุคสมัยนี้เป็นยุคที่มีการพัฒนาสูงกว่ายุคที่ผ่านมา มีการสร้างอาคารขึ้นในพื้นที่ ซึ่งในยุคก่อนหน้ามีการกระจายตัวแต่ในยุคนี้ มีการสร้างอาคารอย่างหนาแน่นขึ้นในบริเวณ และ *มีการสร้างโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังใหม่โดยใช้ชื่อว่า Notre Dame du Rosaire* เป็นอาคารขนาดใหญ่ สร้างในรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูศิลปะโกธิค (Gothic Revival) ตั้งโดดเด่นอยู่กลางพื้นที่ ในตำแหน่งที่ตั้งอาคารโบสถ์หลังเดิม หันหน้าออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และมีการถมพื้นที่คลองเดิมและสร้างเป็นลาน เพื่อเชื่อมต่อระหว่างบกกับน้ำ มีการสร้างอาคารบ้านพักพระสงฆ์หลังใหม่ ที่มีขนาดใหญ่กว่าเดิม ในบริเวณเดิมแต่เว้นระยะระหว่างตัวโบสถ์กับอาคาร มีการขยายพื้นที่ชุมชน อาคารในชุมชนเป็นที่อยู่อาศัยค่อนข้างหนาแน่น

บริเวณริมแม่น้ำเป็นที่ตั้งของอาคารห้างเคียมฮั่วเฮง และห้างบ่วนฮั่วเส็ง ซึ่งมีเจ้าของกิจการเป็นคริสตังจีนวัดกาลหว่าร์ ค้าขายสินค้านำเข้าชั้นดีจากต่างประเทศ

ด้านทิศเหนืออาจเป็นที่ตั้งของอาคารที่พักของซีฝรั่ง ตามแผนที่ ภาพที่ 17 และด้านทิศใต้อาจเป็นอาคารโรงพยาบาล ซึ่งมีหน้าที่ดูแลผู้ป่วยหนักชาวจีน

ภาพที่ 17 อาคาร ยุคที่ 3

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2450)

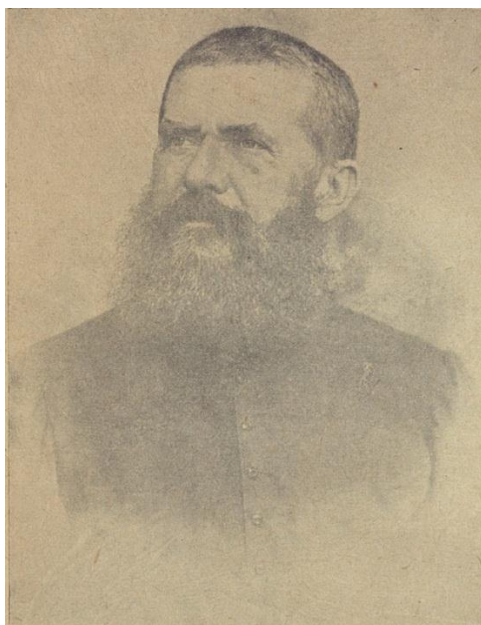
3.3.4 สังคมและชุมชน : สังคมพ่อค้า และนักพัฒนาแห่งชุมชน

ภายใต้การนำของคุณพ่อเอเตียน บาร์เทเลมี แดส์ซาลส์ ฐานะทางสังคมของวัดกาลหว่าร์สมัยนี้ ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีฐานะทางสังคมที่ดีที่สุดในสยาม **โดยจากรายนามที่ปรากฏในบัญชีผู้บริจาคของวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2430 - 2450** ปรากฏรายชื่อบุคคลสำคัญระดับประเทศที่เป็นคริสตังวัดกาลหว่าร์ ดังนี้ **นายโยอาคิม กราซี** (Joachim Grassi) และภรรยาคือนางลูซี โน (Lucie Noh) ห้างเคียมฮั่วเฮง ห้างบ้านฮั่วเส็ง ซึ่งก่อตั้งโดยนายจาคอป โลว เคียก เชียง (Jacob Low Kiok Chiang) และนายเบนดิกท์ โลว เคียก เหลียง (Benedict Low Kiok Liang) นายลุยซ์ มาเรีย ซาเวียร์ (Luiz Maria Xavier) พระยาพิพัฒน์โกษา (Celestino Maria Xavire) นายมิคาเอล ดิมิทรี (Michael Dimitri)

คริสตังวัดกาลหว่าร์ประกอบไปด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวโปรตุเกส ชาวจีน ชาวฝรั่งเศส ชาวกรีก ชาวออสเตรียฮังการี และชาวไทย ซึ่งได้ร่วมกันสร้างโบสถ์กาลหว่าร์หลังที่ 3 ขึ้น โดยบริจาคเงินและสนับสนุนการดำเนินการจนการก่อสร้างแล้วเสร็จ และจากความสัมพันธ์ของคริสตังวัดกาลหว่าร์นี้ ยังได้ร่วมกันขยายชุมชนกาลหว่าร์ ออกไปยังที่ต่าง ๆ

ทั้งนี้สามารถอธิบายสภาพสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ในยุคนี้ ได้ ดังนี้

3.3.4.1 สังคมวัดกาลหว่าร์ภายใต้การนำของคุณพ่อแดส์ซาลส์

ภาพที่ 18 คุณพ่อแดส์ซาลส์ (Rèverend Père Dessalles)
(ที่มา : 60 พรรษา แห่งอนุสรณ์สถิต วัดแม่พระลูกประคำ (วัดกาลหว่าร์))

ก่อนหน้าที่อาคารโบสถ์หลังใหม่จะสร้างขึ้นนั้น เป็นเวลา ถึง 13 ปี ที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ปกครองวัดกาลหว่าร์ โดยมีโบสถ์หลังที่ 2 เป็นศูนย์กลาง อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่คณพ่อดำเนินปรับปรุงสภาพสังคมและชุมชนวัดกาลหว่าร์ให้พร้อมสำหรับการพัฒนาที่จะมาถึง โดยในช่วงแรกที่คณพ่อดำเนินเข้ามาอยู่ที่วัดกาลหว่าร์นั้น สภาพชุมชนยังไม่สงบเรียบร้อยและอยู่ในสภาพแห่งความหวาดระแวง ดังที่ ภูมิ ภูติมหาตมะ (2555) ได้กล่าวถึงสภาพชุมชนวัดกาลหว่าร์ในสมัยนี้ว่า

“...การเผชิญหน้ากับสมาคมลับของชาวจีน ซึ่งเรียกกันว่า "อั้งยี่" หรือ "ตัวเหี้ย" พวกอั้งยี่เหล่านี้ต้องการรวบรวมมหาสมุทรพรรคพวกที่เป็นชาวจีนมาเข้าเป็น สมาชิกของสมาคมให้มากที่สุด จึงมักข่มเหงพวกคริสตังจีนให้ละทิ้งศาสนา และกระทำการต่อต้าน คริสต์ศาสนาในรูปแบบต่างๆ ด้วยการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพลทางการเมืองในสยาม เนื่องจาก ต้องการกีดกันชาวจีนไม่ให้ ไปอยู่ภายใต้ อำนาจของกงสุลฝรั่งเศสและอังกฤษ...”

การเข้ามาเริ่มงานของคุณพ่อนั้น คณพ่อดำเนินจัดการสภาพชุมชนและละแวกชุมชนให้เรียบร้อยและเหมาะสมกับการแพร่ธรรม โดยการจัดขบวนแม่พระลูกประคำ ซึ่งเป็นรูปไม้แกะสลักทาสี ซึ่งชาวโปรตุเกสนำมาจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งโดยปกติจะแห่ทุกปีในวัน

อาทิตย์แรกของเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นวันฉลองวัดแม่พระลูกประคำ และถือเป็นวันฉลองประจำปีของวัดกาลหว่าร์ โดย รายงานมิสซังสยาม (1884) ที่ได้รับบุถึงการจัดฉลองแม่พระลูกประคำในรูปแบบที่พิเศษกว่าที่ฉลองเป็นประจำทุกปี ด้วยการสนับสนุนของสัตบุรุษบางคนที่ **มีการจัดขบวนแห่ที่สง่างามยิ่งขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา พร้อมทั้งมีคนต่างศาสนาจำนวนมากสนใจเข้ามามุงดูขบวนแห่ด้วย** โดย ภูมิ ภูติมหาตมะ (2555) ได้กล่าวว่า **“...การจัดขบวนแห่รูปแม่พระประจำปีของคริสตังจีนแห่งวัดกาลหว่าร์นับเป็นการแสดงตนต่อสาธารณะในวงกว้างที่สำคัญที่สุดและน่าจะเป็นงานสำคัญในย่านตลาดน้อย...”** เช่นเดียวกับงานฉลองศาสนสถานสำคัญในชุมชนอย่างศาลเจ้าโจวซือกงและศาลเจ้าฮ้วนห้วงของชาวจีนต่างศาสนาในขณะนั้น

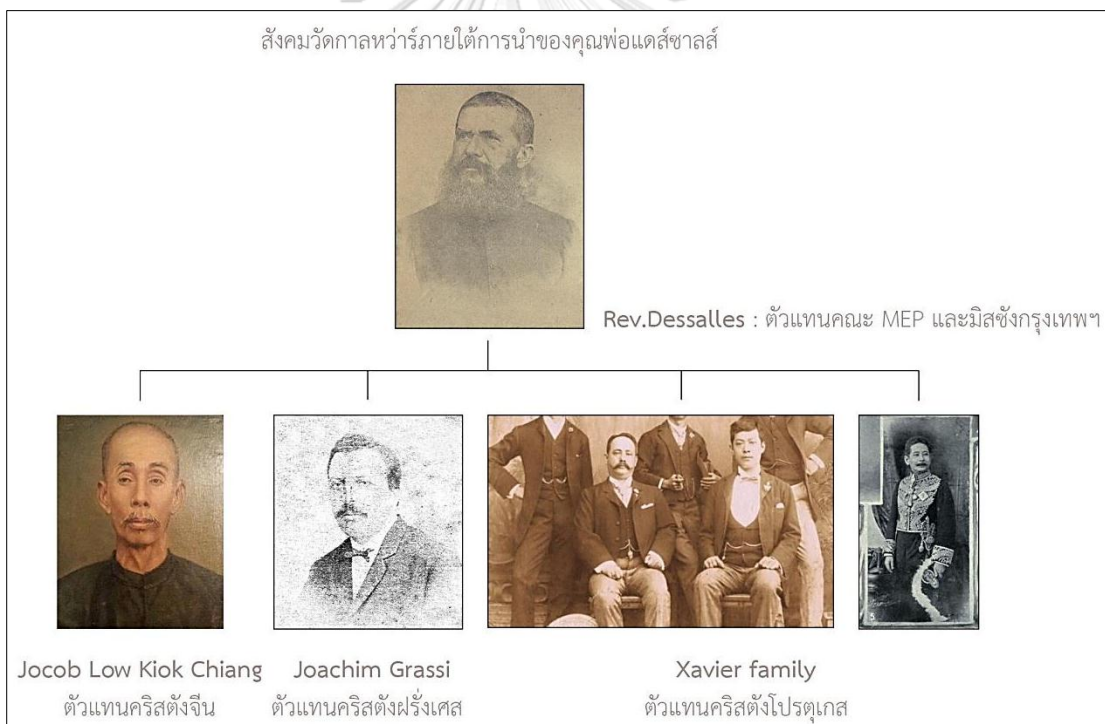
คุณพ่อแดส์ซาลส์ได้ขจัดปัญหาและสร้างความสงบให้กับวัดกาลหว่าร์ ซึ่งในปี ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2427) นั้นเป็นเวลาหนึ่งปีหลังจากมีการจดทะเบียนตั้งบริษัทบัววันฮั่วเฮ็ง และห้าปีหลังจากที่จดทะเบียนตั้งบริษัทเคียมฮั่วเฮ็งขึ้น โดยเป็นปีที่ 6 ที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ในการปกครองวัดกาลหว่าร์ อาจกล่าวได้ว่า **การสนับสนุนจากสัตบุรุษบางคน** ตามบันทึกนั้น **อาจเป็นห้างเคียมฮั่วเฮ็ง และห้างบัววันฮั่วเฮ็ง ที่เริ่มเปิดกิจการมาระยะหนึ่งและสามารถสนับสนุนเงินแก่วัด** ผลจากการที่พวก อังยี ลดบทบาทไปจากพื้นที่ เป็นสิ่งบ่งบอกว่า งานแพร่ธรรมของคุณพ่อแดส์ซาลส์ได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว

ภายใต้แนวคิดการพัฒนาทั้งคน ชุมชน และวัดไปพร้อมกันนี้ มีความเป็นไปได้ที่ **คุณพ่อเป็นผู้ตั้งศักยภาพของทำเลที่ตั้งวัดกาลหว่าร์ที่ตั้งอยู่ในย่านศูนย์กลางการคมนาคม การค้าและการธนาคาร รวมถึงสังคมชาวต่างชาติ และพ่อค้าชาวจีน และได้ร่วมกับนายจอกอป และนายเบเนดิกท์ เพื่อจดทะเบียนตั้งบริษัทอย่างเป็นทางการ และใช้ที่ดินหน้าวัดกาลหว่าร์เป็นทำเลที่ตั้ง**

จากการสัมภาษณ์ Dr. Marc Sebastian Receretam ผู้เป็นหลานรุ่นที่ 4 ของนายจอกอป โลว เคียง เชียง และเป็นนักประวัติศาสตร์ชาวออสเตรเลีย ผู้ซึ่งเรียบเรียงประวัติของนาย จาคอป โลว เคียง เชียง เล่าว่า **“บริษัท เคียมฮั่วเฮ็ง ที่บางกรุงเทพ มิสซังโรมัน คาทอลิกได้ถือหุ้นอยู่ในบริษัท”** (Receretam, 2017) จึงอาจกล่าวได้ว่า จากความสัมพันธ์นี้เอง ได้พัฒนาให้เกิดการเติบโต ทั้งชุมชนวัด และการค้าไปพร้อม ๆ กัน และอาศัยความสัมพันธ์ของคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส และบรรดามิสซังนารี ในการติดต่อนำเข้าสินค้าต่าง ๆ จากต่างประเทศ ทำให้บริษัทเป็นผู้นำเข้าสินค้าชั้นนำจากฝรั่งเศสและประเทศในยุโรปได้อย่างสะดวก

จากหลักฐานต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปได้ว่าคุณพ่อแดส์ซาลส์ ได้ตั้งศักยภาพที่สำคัญที่สุดของพื้นที่ออกมาคือการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการคมนาคม คุณพ่อได้รวมบรรดา

ชาวจีน และร่วมเปิดกิจการค้าขึ้นบริเวณริมน้ำ และอาศัยความหลากหลายของกลุ่มคริสตัง วัดกาลหว่าร์ในยุคนั้น ในการสร้างสังคมวัดที่ส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตของชุมชนมากกว่า ยุคก่อนหน้า โดยมีดำริโครงการสร้างโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ขึ้น ซึ่งได้สถาปนิกฝีมือดี ซึ่งเป็นคริสตังวัดกาลหว่าร์อย่างนายโยอาคิม กราซี เป็นผู้ออกแบบ และดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ และได้รับเงินบริจาคจากกลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ทั้งชาวจีน ชาวโปรตุเกส ชาวไทย ชาวฝรั่งเศส ชาวกรีก โดยเงินบริจาคที่ปรากฏระบุว่า ประติมากรรม และวัสดุตกแต่งอาคารกว่าครึ่งหนึ่งของอาคารโบสถ์ มาจากเงินบริจาคของครอบครัวตระกูลโลว ซึ่งได้เข้ามาเปิดกิจการค้าบริเวณริมน้ำหน้าวัดกาลหว่าร์ ภายใต้การนำของสองพี่น้องตระกูลโลว คือ นายเบนดิกท์ โลว เคียก เหลียง (Benedict Low Kiok Liang) และนายจาคอป โลว เคียก เซียง (Jacob Low Kiok Chinag) และจากความเจริญก้าวหน้านี้ ทั้งสองจึงได้ร่วมกับ คุณพ่อแดส์ซาลส์ระดมทุนในการสร้างโบสถ์จนสำเร็จ

ภาพที่ 19 สังคมนักบวชวัดกาลหว่าร์ภายใต้การนำของคุณพ่อแดส์ซาลส์

(ที่มา : ดัดแปลงโดยผู้วิจัย)

3.3.4.2 สังคมมิสซังสยาม

วัดกาลหว่าร์เป็นวัดหนึ่งในมิสซังสยาม และอยู่ภายใต้การปกครองของ พระสังฆราชมอง หลุยส์ เวย์ (Jean-Louis Vey, Apostolic Vicar of Siam) ซึ่งอาจมีส่วน ในการสนับสนุนการก่อสร้างโบสถ์กาลหว่าร์ขึ้น ซึ่งท่านได้เป็นผู้วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1891 (พ.ศ. 2434) และท่านได้เขียนจดหมายรายงานไปถึงปารีสว่า ชำวงการ สร้างโบสถ์ Notre Dame du Rosaire นั้น ได้รับการตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์ Bangkok Times (ภาพที่ 20)

ในเรื่องนี้อาจพบเอกสารที่เกี่ยวข้องไม่มากนัก แต่ในนามของโบสถ์ซึ่งอยู่ภายใต้การ ปกครองของมิสซัง ถือได้ว่าวัดกาลหว่าร์ ได้รับความสนใจจากมิสซังท้องถิ่น ซึ่งเมื่อโบสถ์ได้ ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) ถือเป็นโบสถ์ที่มีความสง่างามมากที่สุดแห่ง หนึ่ง ในสยาม และถูกใช้เป็นที่ประกอบพิธีสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกในสยามถึง 2 พิธี คือ **พิธีอภิเษกพระสังฆราชยอแซฟ มารีเย กือฮาส** (Jean-Marie CUAZ) เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2442 โดยพระสังฆราชเวย์ และ **พระสังฆราชมารี โยเซฟ เรอเน แปร์รอส** (Mgr. Rene Maria Joseph Perros) ได้รับแต่งตั้งเป็นประมุขมิสซังสยาม และเป็น พระสังฆราชเกียรตินามแห่งโซอารา เดือนกันยายน พ.ศ. 2452 ท่านได้รับการอภิเษกเป็น พระสังฆราชที่กรุงเทพฯ ในวัดแม่พระลูกประคำ วันที่ 30 มกราคม ค.ศ.1910 โดย พระสังฆราชบาริยอง พระสังฆราชแห่งมะละกา ร่วมด้วยพระสังฆราชบูซด์ ประมุขมิสซัง เขมร และคุณพ่อดอนต์ รองประมุขมิสซัง และรักษาการตำแหน่งอธิการมิสซังกรุงเทพฯ

สามารถกล่าวได้ว่า โบสถ์วัดกาลหว่าร์หลังที่ 3 หรือ Notre Dame du Rosaire ที่ คุณพ่อแดส์ซาลส์สร้างขึ้น มีสถานะเป็นโบสถ์สำคัญเทียบเท่าอาสนวิหาร จนทำให้ผู้เขียน หนังสือ Twenties Century Impression of Siam ปี ค.ศ. 1907 ได้ถ่ายภาพหน้าโบสถ์ Notre Dame du Rosaire และเขียนใต้ภาพว่า “ROMAN CATHOLIC CATHEDRAL” ซึ่ง แปลว่า **“อาสนวิหารโรมันคาทอลิก”** (ภาพที่ 20)

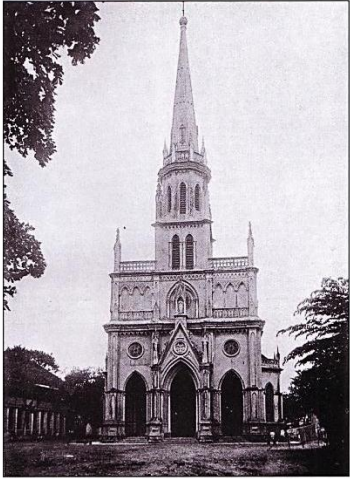
สังคมมิสซังสยาม

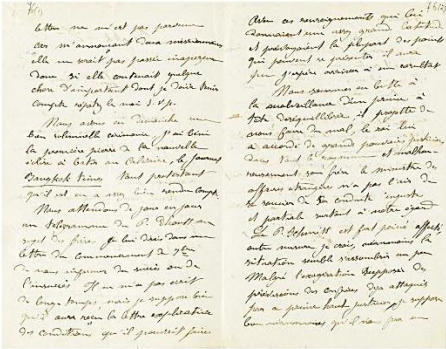
Mgr Louis Vey (1840-1909)

Rev. Dessalles

ROMAN CATHOLIC CATHEDRAL
(ที่มา : Twenties Century Impression of Siam, 1907)

จดหมายจากพระสังฆราชเวย์
(ที่มา : สำนักรจากหอจดหมายเหตุคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส
ปารีส ประเทศฝรั่งเศส
โดยผู้วิจัย, 2560)

ภาพที่ 20 สังคมมิสซังสยาม

(ที่มา : ดัดแปลงโดยผู้วิจัย)

3.3.4.3 สังคมคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส – ประเทศฝรั่งเศส

การก่อสร้างโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ปรากฏเอกสารหลายฉบับ ที่สนทนาระหว่างคุณพ่อแดส์ซาลส์กับคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส ตามเมืองต่าง ๆ ในประเทศฝรั่งเศส และประเทศเวียดนาม และการติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศของประเทศฝรั่งเศส ให้ช่วยติดต่อเรื่องการขนส่งวัสดุก่อสร้าง และการติดตามสินค้า อีกทั้งการก่อสร้างโบสถ์แห่งนี้ ยังได้รับความสนใจจากคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (MEP) ในการตีพิมพ์เรื่องราวการสร้างโบสถ์ลง หนังสือรายงานทั่วไปประจำปี ค.ศ. 1891-1893 (พ.ศ. 2434-2436) โดยรายงานไว้เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า

“Les Chretientes plus voisins de Bangkok et celle de la capitale elle-meme avec ses ecloes indigenes et eurasiennes, ont continue a donner de consolants resultats. En plein Bangkok, monte lentement, belle et grandiose, a mesure que ses murs s'elevent, l'eglise du rosair, dont l'an dernier j'ai au la consolation de benir la premiere pierre. Le Pere Dessalles consacre a cette

construction tout son temps et toute son activite; la nouvelle eglise sera un monument remarquable dans l'orgueilleuse cite siamoise.” (MEP, 1891 – 1893)

ซึ่งแปลได้ว่า

“ใจกลางเมืองบางกอกโบสถ์แห่งลูกประคำถูกสร้างขึ้นอย่างช้า ๆ มีความสง่างามและโอโถง ดั่งผนังที่กำลังก่อสร้างขึ้นอยู่นี้ คุณพ่อ Dessalles ได้ทุ่มเทอย่างหนักในการสร้างโบสถ์หลังนี้ ซึ่ง ๆ ผนว เวย์ ได้เป็นผู้วางศิลาฤกษ์ โบสถ์หลังใหม่จะเป็นอนุสรณ์สถานที่จดจำและเป็นความภูมิใจของสยาม” (แปลโดยคุณพ่อนัฏฐวี กังกัง)

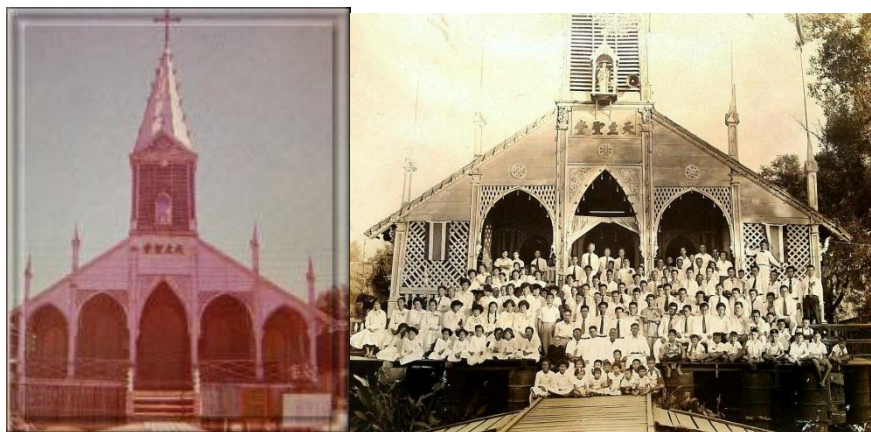
จากการที่โบสถ์หลังใหม่จะเป็นอนุสรณ์สถานที่จดจำและความภูมิใจของสยาม บรรดาเครือข่ายคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส และประเทศฝรั่งเศสจึงช่วยกันดำเนินการอำนวยความสะดวกในการขนส่งวัสดุก่อสร้างของคุณพ่อ จนองค์ประกอบอาคารและวัสดุตกแต่งอาคารอย่างดีจากฝรั่งเศส มาถึงสยามได้อย่างปลอดภัย

ด้วยความตั้งใจของคุณพ่อที่ยืนยันได้จากจดหมายการขอความอนุเคราะห์ที่มีเนื้อความสรุปว่า **“...คุณพ่อขอความอนุเคราะห์จากรัฐมนตรีเรื่อง เรือขนส่งวัสดุก่อสร้างจากเมือง Marseille ไปยัง Saigon มาถึงบางกอก โดยอธิบายว่ากำลังก่อสร้างโบสถ์คาทอลิกที่สวยงามหลังหนึ่งในเมืองหลวงของสยาม เพื่อให้คนไทยได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมฝรั่งเศสอันงดงาม คุณพ่อเรียกโบสถ์หลังนี้ว่า Notre Dame du Rosaire...”** (Dessalles, 1894)

3.3.4.4 ลังคมวัดสาขา

เมื่อคุณพ่อแดส์ซาลส์ได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกาลหว่าร์ คุณพ่อมีความต้องการตั้งกลุ่มคริสตังวัดสาขาที่ได้รับการบุกเบิกในยุคก่อนหน้าให้มั่นคงด้วย ที่ปากน้ำและปากลัด **คุณพ่อแดส์ซาลส์ได้สังเกตเห็นว่า การมีที่ดินที่มั่นคงนั้น จะช่วยให้สามารถสร้างวัดและชุมชนอย่างถาวรได้** ที่ปากลัดคุณพ่อแดส์ซาลส์ ได้ขอพระราชทานที่ดินเพื่อสร้างวัด ตั้งมิบันทึกว่า **“...คุณพ่อเอเตียน บาร์เทโลมี แดซาลส์ เจ้าอาวาสวัดกาลหว่าร์ มาปกครองเป็นองค์ที่สามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1878 - 1907 คุณพ่อได้พยายามติดต่อขอพระราชทานที่ดินเพื่อสร้างวัด ถึงแม้จะมีผู้ที่คอยขัดขวาง แต่ในที่สุดก็สำเร็จลงด้วยดี และในปี ค.ศ. 1880 คุณพ่อก็ได้รับพระราชทานที่ดินอันเป็นที่ตั้งของวัดในปัจจุบันนี้ ในที่ดินพระราชทานผืนนี้ท่านได้สร้างวัดเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูงแข็งแรง ถวายแด่ดวงหทัยนิรมลของแม่พระ...”** (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2558a)

ในเวลาต่อมาคุณพ่อได้ไปเยี่ยมชุมชนวัดปากน้ำซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นในสมัยคุณพ่ออัลบรันค์ และได้ซื้อที่ดินสร้างวัดขึ้น ดังมีบันทึกว่า “...ในต้นปี ค.ศ. 1888 คุณพ่อแดร์ซาลส์สามารถซื้อที่ดินสำหรับสร้างวัดใหม่ เป็นที่ดินแปลงใหญ่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บนที่ดินผืนนี้ท่านได้สร้างวัดไม้แทนวัดไม้ไผ่หลังเดิม แบบคล้ายๆ กับวัดที่ท่านสร้างไว้ที่ปากลัดเมื่อปี ค.ศ. 1880...” (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2558b)

ภาพที่ 21 รูปอาคารโบสถ์วัดปากน้ำ ที่สร้างในปี ค.ศ. 1888
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และคริสตังวัดปากน้ำ)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 คุณพ่อได้ซื้อที่ดินบริเวณลำไทร เป็นการรวมกลุ่มพ่อค้า ตั้งบริษัทลำไทร เพื่อซื้อที่ดินบริเวณคลองรังสิต ซึ่งมีนายโยอิม กราซี เป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกการขุดคลอง โดย คุณพ่อแดร์ซาลส์ ได้ร่วมกับนายห้างเคียมฮั่วเฮง กวางยี่ฮั่ว คีเซียง บริษัทเคียมฮั่วเฮง บริษัทบ้านฮั่วเส็ง และพรรคพวก ตั้งบริษัทลำไทร ซื้อที่ดินคลองรังสิต 9,190 ไร่ คลองซอยที่ 11 และ 12 โดยถือเป็นผู้ซื้อดินที่สูงสุดเป็นอันดับสองรองจากพระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ (ต้นสกุลเกษมศรี) ซึ่งซื้อที่ดินจำนวน 17,945 ไร่ และก่อตั้งวัดลำไทรขึ้นเป็นสาขาของวัดกาลหว่าร์ (สุนทร อาสะไวย์, 2530)

ต่อมา นายจาคอปได้ทำพินัยกรรมยกที่ดินบริเวณบางสะแกให้แก่มิสซังในนามวัดกาลหว่าร์ก่อนที่ตนจะสิ้นชีวิต ดังนั้นที่ดินวัดบางสะแกทั้งหมด (เจ้าพนักงานทะเบียนที่ดิน, 2464) จึงเกิดจากการบริจาคของนายจาคอปเพียงคนเดียว ที่ดินวัดบางเชือกหนังปรากฏชื่อนายจินแสอิวเงียง ยี่ห้อคีเซียง ซึ่งเป็นเจ้าของห้างคีเซียง ตั้งอยู่บริเวณถนนเจริญกรุง สะพานเหล็ก ล่างหลังวัดกาลหว่าร์เป็นผู้ดำเนินการซื้อที่ดินแทน (พระสังฆราชแปร์รอส, 2456)

จากการดำเนินการตลอด 29 ปี ของคุณพ่อแดร์ซาลส์ในการสร้างสังคมวัดกาลหว่าร์ และถ่ายทอดผ่านสภาพแวดล้อมโดยมีโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เป็นศูนย์กลาง พระสังฆราช เวย์ ได้กล่าวยกย่องการทำงานของ คุณพ่อแดร์ซาลส์ ว่า

“...ให้ในวัดหนึ่งมีพวกคริสตังเฉลี่ยฆราวาสและขยันขันแข็งจนสามารถดำรงชีพมีสุขอย่างสุจริต ส่งเสริมให้พวกเขามีความเชื่อร่อนรน โดยอาศัยพวกเขา อิทธิพลทางสังคม และแบบอย่างดีของพวกเขา จะช่วยดึงดูดวิญญาณคนต่างศาสนาให้มาเข้าศาสนาคาทอลิก และยังคงช่วยพวกที่มีความเชื่อยังอ่อนแออยู่ได้แข็งแกร่งมั่นคงยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้ คือ แผนงานที่คุณพ่อแดร์ซาลส์ดำเนินการอยู่เสมอ มันเป็นเป้าหมายชีวิตการแพร่ธรรมของคุณพ่อ แล้วคุณพ่อก็ทำได้สำเร็จครบบริบูรณ์...” (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2559)

3.3.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่สาธารณะพบปะชุมชน

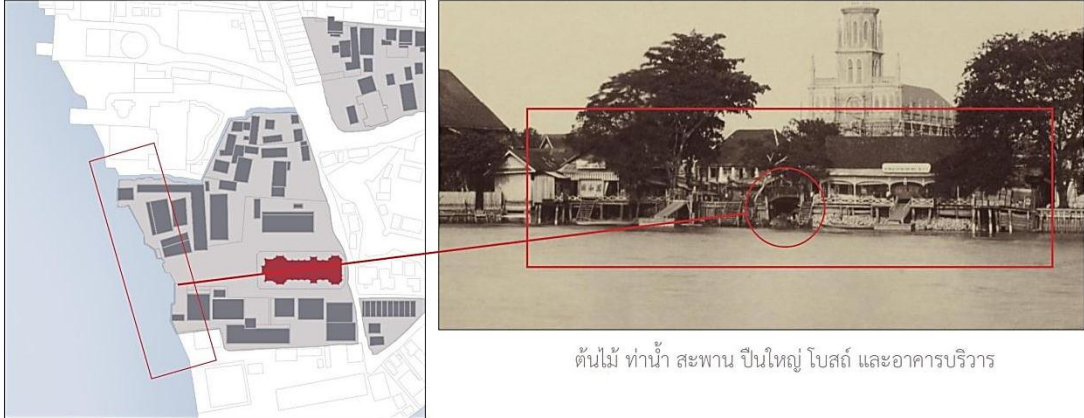
ความสำคัญของลานบริเวณหน้าวัดกาลหว่าร์ในยุคนี้ ถือเป็นหน้าตาของสังคมวัดกาลหว่าร์ โดยมีศูนย์กลางคืออาคารโบสถ์ที่สร้างขึ้นใหม่ สถานะของลานซึ่งทำให้คนรู้สึกถึงการเป็นศูนย์กลางของวัดสาขา การเป็นศูนย์กลางของสังคมวัดกาลหว่าร์ ที่ประกอบไปด้วยบุคคลสำคัญในระดับประเทศ และการเป็นศูนย์กลางของความเชื่อที่จะส่งใจคนขึ้นไปหาพระเจ้า

อาจกล่าวได้ว่า ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ คือ “หัวใจ” ของพื้นที่ จากการถมที่ซึ่งเดิมเคยเป็นอู่ต่อเรือ ทำให้เกิดองค์ประกอบสำคัญทางด้านสภาพแวดล้อมของพื้นที่ คือ “ลานดินหน้าวัด” ขึ้น ประกอบกับการสร้างห้างเพื่อการค้าใหม่ และสร้างอาคารโบสถ์ใหม่ รวมถึงขยายพื้นที่ชุมชนให้กว้างขวางขึ้น ทำให้ยุคนี้เอง ลานหน้าวัด เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม มีลักษณะร่มรื่น มีสะพานข้ามคลองอู่ต่อเรือเดิม และมีปืนใหญ่ ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิมเป็นของชาวโปรตุเกสที่เคยเป็นทหารในการรบตั้งแต่สมัยอยุธยา ปักโดยรอบอาคารโบสถ์ เพื่อบอกถิ่นฐานแห่งชาวโปรตุเกส ให้กับผู้คนที่ได้รับรู้

ดังนั้น “หัวใจ” ของวัดกาลหว่าร์ คือ ลานหน้าวัด ต้นไม้ ทำน้ำ สะพาน ปืนใหญ่ โบสถ์ และอาคารที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณวัดในยุคนี้เอง กลุ่มคริสตังผู้อาศัยอยู่ ได้แสดงความเชื่อวิถีชีวิต ให้ปรากฏบนสภาพแวดล้อมซึ่งตอบสนองการใช้งานได้อย่างสมบูรณ์

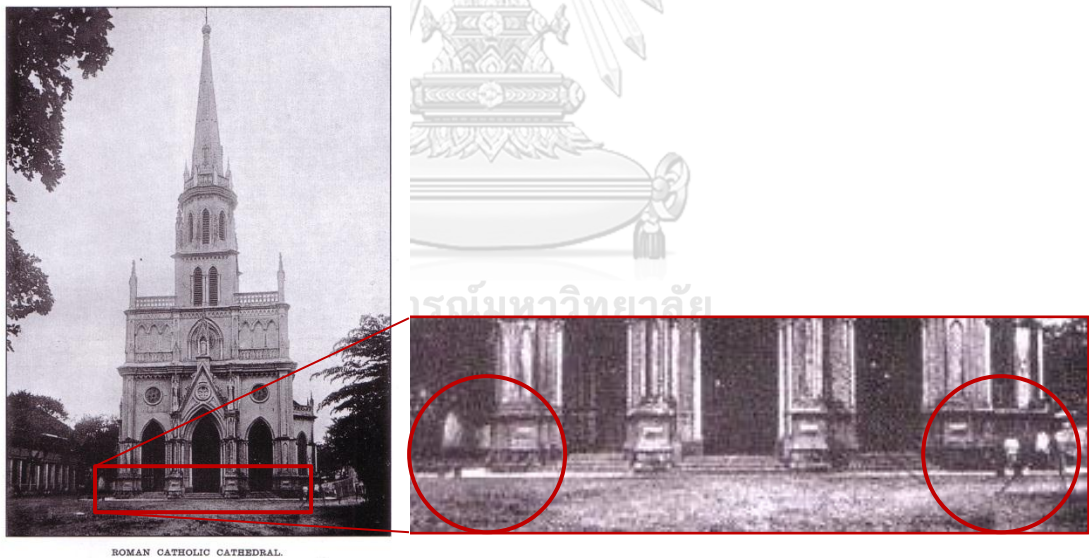
อีกองค์ประกอบหนึ่งที่ปรากฏบนสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ที่สำคัญคือ การตั้งปืนใหญ่ไว้บริเวณโดยรอบอาคาร Notre Dame du Rosaire ดังปรากฏในภาพที่ 23 ซึ่งปืนใหญ่นั้น ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นของชาติใดและอยู่มานานเท่าใด แต่จากบันทึกในหน้า 40 หัวข้อที่ 3.2.4 ได้ระบุถึงการยิงปืนใหญ่ขึ้นในพื้นที่ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นชาวโปรตุเกสยังเป็นกลุ่มคนสำคัญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ปืนเหล่านี้เป็นของชาวโปรตุเกส ภายหลังไม่ได้ยิงในโอกาสฉลองจึงได้ปักไว้โดยรอบอาคาร **ซึ่งอาจเป็นการบ่งบอกถึงความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้ และการเป็นถิ่นฐานแห่งโปรตุเกสได้** ซึ่งภาพปืนใหญ่

เหล่านี้ยังคงปรากฏในภาพที่ 30 ในหน้าที่ 70 หัวข้อ 3.4.5 ซึ่งเป็นเวลา 60 ให้หลังจากการ
สร้างโบสถ์ Notre Dame du Rosaire

ต้นไม้ ทำน้ำ สะพาน ปืนใหญ่ โบสถ์ และอาคารบริวาร

ภาพที่ 22 รูปสภาพแวดล้อมหน้าวัดกาลหว่าร์ที่ประกอบด้วยทำน้ำ ต้นไม้ สะพาน
และอาคารห้างเคียมฮัวเฮง และห้างบ้านฮัวเล็ง
(ที่มา : ดัดแปลงโดยผู้วิจัยโดยแผนที่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2450
และภาพถ่ายด้านหน้าวัดกาลหว่าร์ไม่ทราบแหล่งที่มาและปีที่ถ่าย)

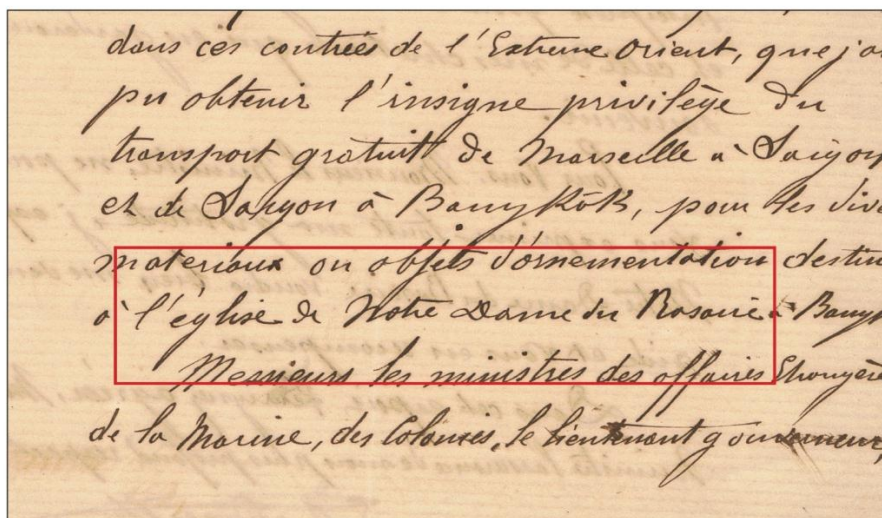

ROMAN CATHOLIC CATHEDRAL.

ภาพที่ 23 รูปปืนใหญ่หน้าวัดกาลหว่าร์ ภาพถ่ายปี ค.ศ. 1908
(ที่มา : ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจากภาพถ่ายในหนังสือ
Twenties Century Impression of Siam, 1908)

3.3.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “Notre dame du Rosaire”

“Notre dame du Rosaire” เป็นชื่อในภาษาฝรั่งเศสที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ใช้เรียกอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำที่คุณพ่อสร้างขึ้นใหม่ในรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค ดังปรากฏในจดหมายหลายฉบับ (ภาพที่ 24) โดยสามารถแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Our Lady of the Rosary” และในภาษาไทยคือ “แม่พระแห่งลูกประคำ”

ภาพที่ 24 ขยาย เอกสาร 1_17_2_37-01 วันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2437)

โดยคำในสี่เหลี่ยมสีแดงเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “l'église de Notre Dame du Rosaire”

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

3.4 ยุคที่ 4 โรงเรียนจีน และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม (พ.ศ. 2459-2508)

เป็นเวลากว่า 29 ปี ที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ ดูแลวัดกาลหว่าร์ ในฐานะเจ้าอาวาส หลังจากนั้นคุณพ่อแดส์ซาลส์ป่วยและได้กลับไปรักษาตัวที่ฝรั่งเศสและเสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2458 (ค.ศ. 1915) จากนั้นคุณพ่อภิกขุ ได้เข้ามาปกครองวัดกาลหว่าร์ โดยได้อาศัยการสนับสนุนจากผู้อุปถัมภ์จากสังคมที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ได้รวมกลุ่มคนสร้างสังคมวัดกาลหว่าร์ใหม่ขึ้น รูปแบบสังคม การสนับสนุนและการอุปถัมภ์วัดต่าง ๆ รวมถึงกิจการต่าง ๆ ในสมัยคุณพ่อภิกขุได้ส่งผลให้เกิดกิจการโรงเรียนขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมครั้งแรก โดยเป็นโรงเรียนจีน ชื่อว่า “บุงกุ่ย” ในภาษาจีนแต้จิ๋ว ซึ่งแปลว่า “สายประคำ” หรือ “ดอกกุหลาบ”

3.4.1 พื้นที่โดยรอบ : การเปลี่ยนแปลงของวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา

ยุคสมัยนี้เป็นยุคสมัยที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457 - 2461) และสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482 - 2488) โดยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการอพยพเข้ามาของคนจีนจำนวนมากในประเทศไทย และชาวจีนที่เป็นคริสตัง ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่วัดกาลหว่าร์

โดยปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) มีจำนวนคริสตังวัดกาลหว่าร์วัดเดียวมากถึง 7,500 (สุข สูงสว่าง, 2500) ทำให้เกิดการอยู่อาศัยในพื้นที่อย่างหนาแน่น และมีการสร้างวัดสาขาในกรุงเทพฯ เพิ่มเติม ได้แก่ วัดแม่พระฟาติมา บริเวณดินแดง รวมถึงมีการจัดสรรที่ดินในพื้นที่วัดสาขาของวัดกาลหว่าร์เพื่อให้คริสตังได้อยู่อาศัย พื้นที่โดยรอบตัววัดกาลหว่าร์ในยุคนี้เอง เริ่มกลายเป็นพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ตลอดจนเป็นยุคที่เริ่มเกิดย่านการค้าใหม่ในย่านตัวเมืองกรุงเทพฯ โดยเฉพาะย่านการค้าของชาวจีนในพื้นที่ตลาดน้อย เยวราช จึงทำให้วัดกาลหว่าร์ พยายามขยายกิจการโรงเรียน ที่ได้รับความต้องการมากขึ้น จากจำนวนประชากรที่เพิ่ม โดยทางวัดมีความพยายามที่จะเวนคืนที่ดินของวัดจากผู้อยู่อาศัย และร้านค้าเดิมมาใช้เป็นพื้นที่ในการจัดสร้างและขยายอาคารเรียน

ในยุคนี้เป็นยุคนี้พื้นที่โดยรอบยังคงอยู่ บางส่วนมีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยเป็นที่พักอาศัยและย่านการค้าที่มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น แต่ไม่ได้มีการรื้อหรือทำลายอาคารต่าง ๆ ลง ดังที่ได้มีการเขียนบรรยายไว้ว่า “...กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์เอง ก็ไม่ได้มีที่อยู่อาศัยและกิจการอยู่เฉพาะภายในพื้นที่วัด ส่วนมากกระจายกันอยู่ในย่านที่อยู่อาศัยและย่านการค้าชาวจีนอย่างสำเพ็ง เยวราช ตลาดน้อย และสี่พระยา รวมถึงบริเวณหลังวัดกาลหว่าร์และป้อมปิดปังจันก...” (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555)

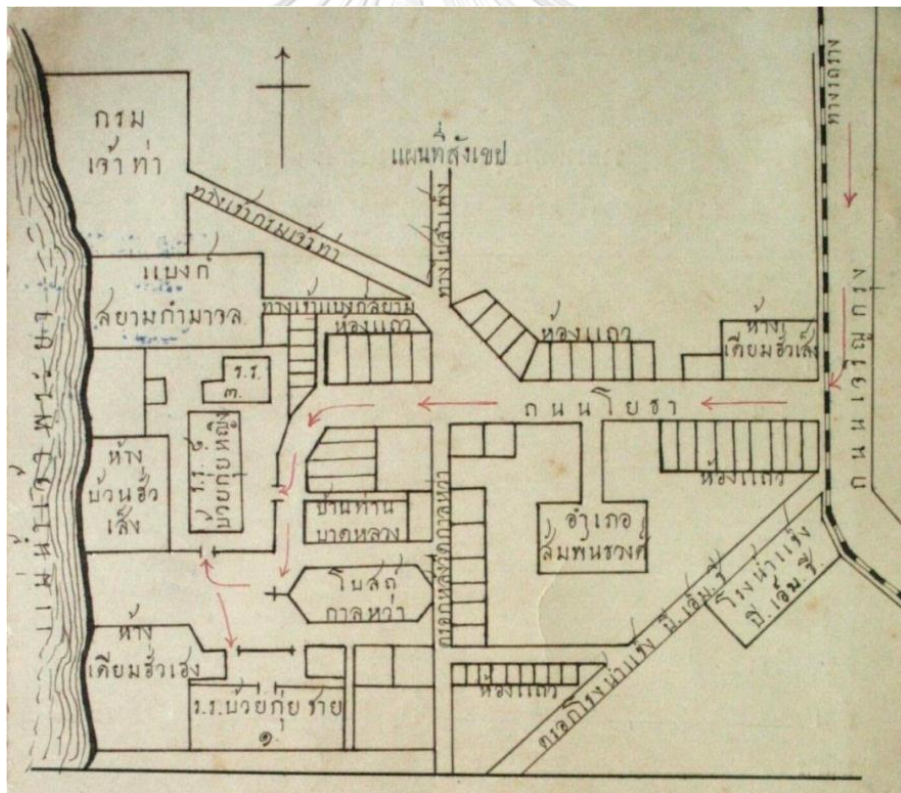
ภาพที่ 25 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อ ยุคที่ 4

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2475)

3.4.2 เส้นทางและการเข้าถึง : ถนนภายในวัดกาลหว่าร์และซอยโรงน้ำแข็ง บี.เอ็ม.ซี.

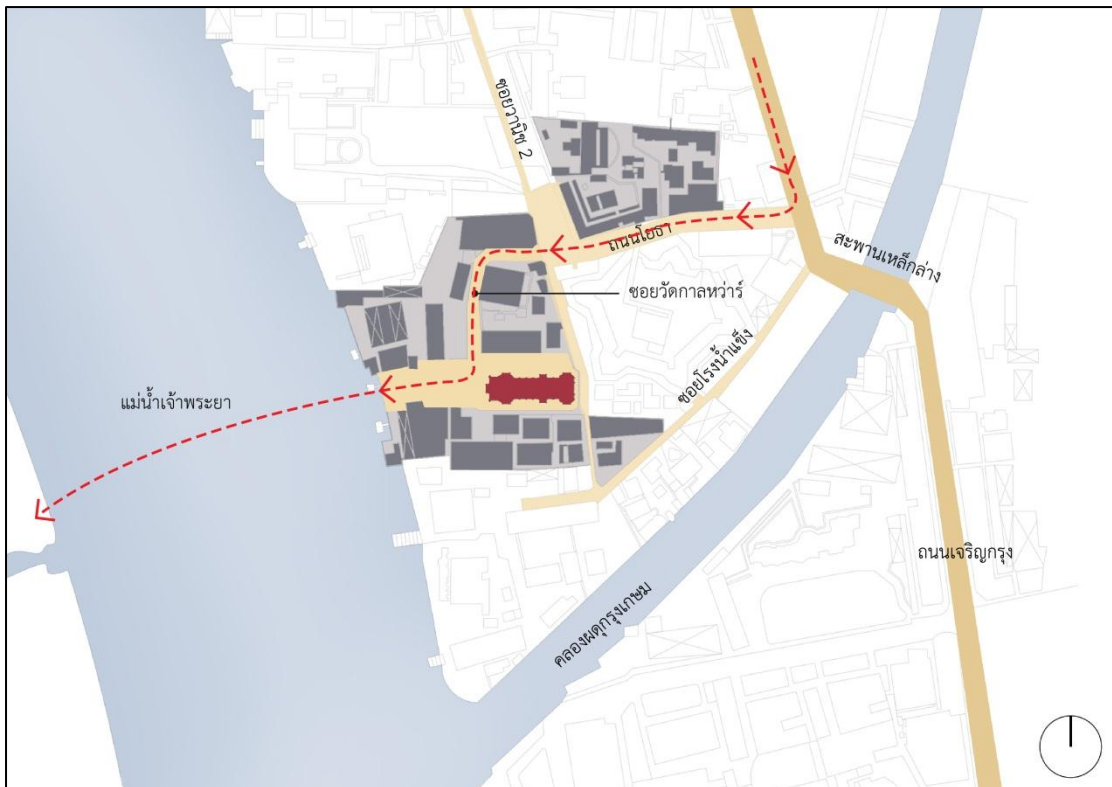
จากแผนภาพการใช้ที่ดินวัดกาลหว่าร์ (ภาพที่ 14) แสดงให้เห็นเส้นทางเดินสาธารณะสี่เหลี่ยมภายในพื้นที่วัดกาลหว่าร์ด้านทิศเหนือ ในสมัยนั้นยังไม่ปรากฏเป็นถนนชัดเจน แต่จากทางเดินนั้นได้ปรากฏเป็นถนนภายในของวัดกาลหว่าร์ในยุคสมัยนี้ จากแผนที่วัดกาลหว่าร์และโรงเรียนบุงกุ่ม (ภาพที่ 26) แสดงเส้นทางและการเข้าถึงของพื้นที่วัดที่มีการเปลี่ยนแปลงจากยุคก่อนหน้า คือ สามารถเข้าถึงได้จากทางถนนเจริญต่อมายังถนนโยธา และเข้าสู่ถนนภายในวัดกาลหว่าร์ เชื่อมต่อไปยังลานหน้าวัดและทำนน้ำวัดกาลหว่าร์ได้ ซึ่งจากบริเวณลานหน้าวัดนี้ผู้คนยังสามารถใช้ทำนน้ำหน้าวัดกาลหว่าร์ในการสัญจรข้ามไปยังฝั่งคลองสานได้อีกด้วย

เหตุนี้จึงทำให้พื้นที่หน้าวัดกาลหว่าร์กลายเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญแห่งหนึ่ง ระหว่างคนฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร (ภาพที่ 27)

ภาพที่ 26 แผนที่แผนที่วัดกาลหว่าร์และโรงเรียนบุงกุ่ม ค.ศ.1935-1943

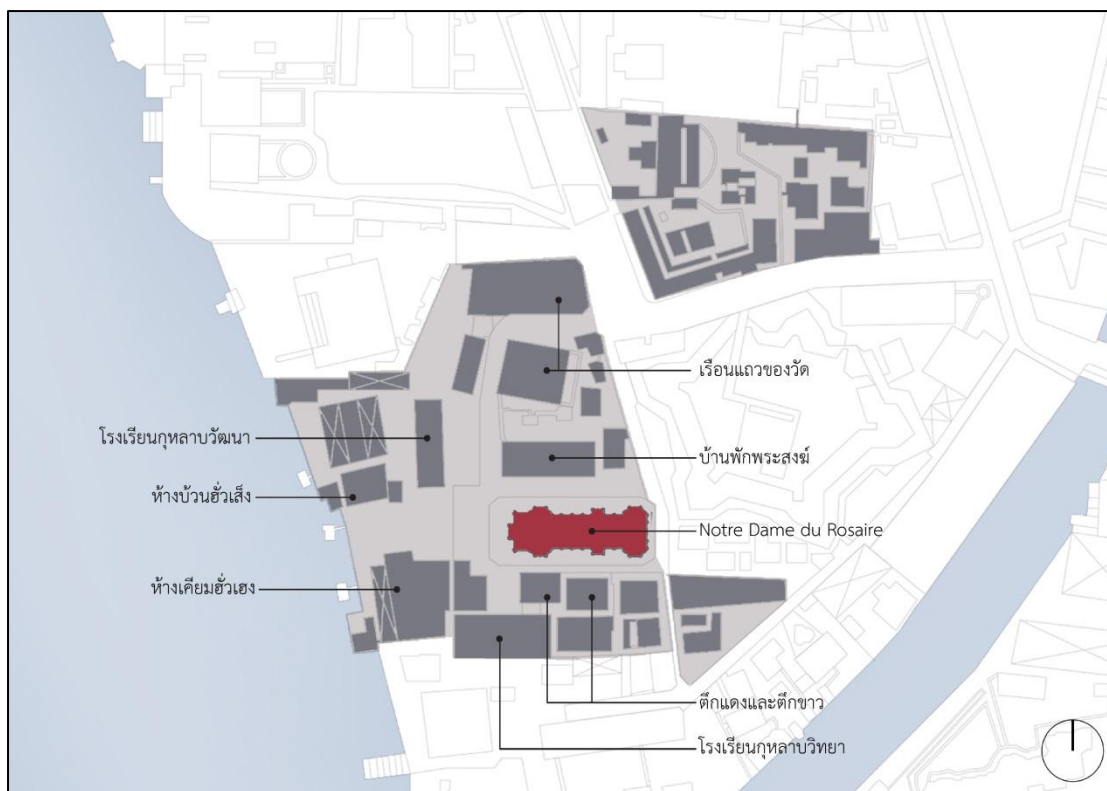
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

ภาพที่ 27 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 4
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยตัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2475 และ
แผนที่แผนที่วัดกาลหว่าร์และโรงเรียนบึงกุ่ม ค.ศ.1935-1943)

3.4.3 อาคาร : วัด โรงเรียนจีน และชุมชน

ในยุคนี้ปรากฏการสร้างอาคารเรือนแถวไม้ ด้านทิศเหนือที่ดินวัดกาลหว่าร์ นอกนั้นอาคารส่วนใหญ่ ยังคงเป็นอาคารเดิมที่สร้างขึ้นในพื้นที่ ในยุคนี้ได้มีการปรับปรุงและบูรณะอาคารเพื่อประโยชน์การใช้สอย คือมีการบูรณะอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) ในโอกาสครบรอบ 60 ปี และมีการสร้างรั้วรอบอาคารบ้านพักพระสงฆ์ ซึ่งในแรกสร้างนั้นยังไม่มีรั้ว และมีการเปิดโรงเรียนจีน จึงได้ปรับปรุงอาคารสำหรับโรงเรียนชาย และโรงเรียนหญิงขึ้นในพื้นที่ ลักษณะเป็นอาคารรูปแบบเดียวกันกับบ้านพักพระสงฆ์ โดยในการเปิดโรงเรียนนี้ ห้างเคียมฮั่วเฮง ได้มีส่วนในการสนับสนุนตั้งโรงเรียนจีนยุคแรกขึ้น

ภาพที่ 28 อาคาร ยุคที่ 4

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากแผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2475)

3.4.4 สังคมและชุมชน : สังคมอุปถัมภ์และการขยายตัวของชาวจีนในสยาม

กลุ่มชาวจีนยุคใหม่ในสมัยคุณพ่อเกียได้เริ่มมีบทบาทสำคัญในชุมชน เป็นยุคเปลี่ยนผ่านจากฝรั่งสู่ชาวจีนโดยที่มีสังฆราชชาวฝรั่งเศสคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีสเป็นผู้ดูแลกลุ่มคริสตังชาวจีน และมีลูกหลานของกลุ่มผู้อุปถัมภ์วัดเดิมอย่าง ห้างเคียมฮั่วเฮง และ ห้างบ้านฮั่วเส็ง รวมถึงบริษัท ทำนาล้ำไทร คอยสนับสนุนกิจการต่าง ๆ ของวัดเสมอ โดยจากข้อมูลของลูกหลานในครอบครัวตระกูล โลว ในโอกาสฉลองครบรอบ 50 ปี ห้างเคียมฮั่วเฮง ได้กล่าวไว้ว่า “ *The Golden Jubilee of the firm was celebrated on 29th October 1929 after having passed the 50th year since the inception of the company, and on the occasions, the pupils of the Rosary School gathered together on the premises to congratulate the management because the school was built and maintained by the firm.*” (ทรงศักดิ์ ทศบวร, 2561)

การเปิดโรงเรียนบุงกุ่ยขึ้นในช่วงแรกนั้นก็ได้รับการสนับสนุนส่วนหนึ่งจากห้างเคียมฮั่วเฮง ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกิจการของวัดเช่นกัน โดยในยุคสมัยแรกเริ่ม โรงเรียนได้ดำเนินการ

โดยมีภราดาคณะเซนต์กาเบรียลเป็นผู้ดูแล และโรงเรียนบุงกุ่ยหญิงซึ่งเปิดในปี พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924) ดำเนินการต่อจากสถานรับเลี้ยงเด็กกำพร้า (ซีฟรังก์ในภาพที่ 14) ซึ่งดูแลโดยคณะภคินีเซนต์ปอลเดอ ชาร์ต ก่อนที่คณะออร์สูลินจะเข้ามาดูแลแทน และตั้งโรงเรียนบุงกุ่ยหญิงขึ้นในบริเวณทิศเหนือของที่ดินวัดกาลหว่าร์

การดำเนินการโรงเรียน หยุตชะงักลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยในช่วงเวลาดังกล่าวบรรดาคริสตังวัดกาลหว่าร์ไปพากันอพยพไปสู่วัดสาขาในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น วัดลำไทร และส่วนมากไปรวมกันที่วัดบางสะแก ซึ่งเป็นที่ดินที่นายจาคอป ได้ทำพินัยกรรม ยกให้กับวัดกาลหว่าร์ ในฐานะตัวแทนมิสซังฯ เป็นผู้ดูแล

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 บรรดาคริสตังได้กลับมาพึ่งพาวัดกาลหว่าร์ดั้งเดิม ชุมชนในยุคนี้ มีสภาพตั้งศูนย์กลางของชาวจีนคริสตังในประเทศไทย ดังปรากฏว่ามีผู้อพยพเพิ่มขึ้นจากเดิมหลายเท่าตัวมาจากเมืองจีน โดยในปีที่อาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) ฉลองครบรอบ 60 ปี ใน พ.ศ. 2500 ปรากฏมีคริสตังวัดกาลหว่าร์ ถึง 7,500 คน ทำให้วัดกาลหว่าร์ ในยุคนี้มีความคับคั่งของประชากรคริสตัง มาร่วมพิธีจนล้น ออกมานอกวัดเสมอ (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555) **จนสามารถกล่าวได้ว่ายุคสมัยนั้นเป็นยุคแห่งการวางแผนการขยายตัวทั้งชุมชน และโรงเรียน**

ในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเรียนจีนทั้งชายและหญิงได้กลับมาเปิดกิจการอีกครั้ง โดยจดทะเบียนใหม่ เป็นชื่อภาษาไทย คือโรงเรียนกุหลาบวิทยา สำหรับเด็กชาย วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2491 และโรงเรียนกุหลาบวัฒนา สำหรับโรงเรียนของเด็กหญิง ผู้อุปถัมภ์วัดคนสำคัญและช่วยเหลือการเปิดโรงเรียนในช่วงเวลาดังกล่าว คือ นายโกว เชียง อัน ซึ่งเป็นนักธุรกิจชาวจีนคนสำคัญ ผู้เป็นนายกสมาคมค้าข้าวแห่งประเทศไทย และยังเปิดบริษัทประกันภัยบัวฮงเฮง ที่ตั้งบริเวณซอยกัปตันบุช ซึ่งมีผู้ร่วมธุรกิจเป็นพ่อค้าวัดกาลหว่าร์และนักการเมืองของประเทศในสมัยนั้น (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555)

ในยุคสมัยนั้นนอกจากการรื้อฟื้นกิจการของโรงเรียนจีนขึ้นใหม่ โดยได้รับการอุปถัมภ์จากบรรดาพ่อค้าวัดกาลหว่าร์แล้วการดำเนินการของโรงเรียนได้รับการดูแลโดยคณะนักบวชภราดาเซนต์กาเบรียล และคณะออร์สูลิน จนช่วยให้โรงเรียนเกิดความเจริญรุ่งเรืองและมีคุณภาพดี

กลุ่มองค์กรทางสังคมภายในวัดกาลหว่าร์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นในเวลานั้น ประกอบด้วย กลุ่มหยิงอ้ายหวย หรือ สมาคมคาทอลิกเมตตาสงเคราะห์แห่งประเทศไทย กลุ่มแซงหวย กลุ่มแซงหนี่หวย และ กลุ่มนักขับร้องประสานเสียงจีน โดยกลุ่มต่าง ๆ โดยมากมีสมาชิกเป็นพ่อค้าชาวจีน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ประสบความสำเร็จในการค้า และมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำกลุ่มคริสตชนจีนวัดกาลหว่าร์

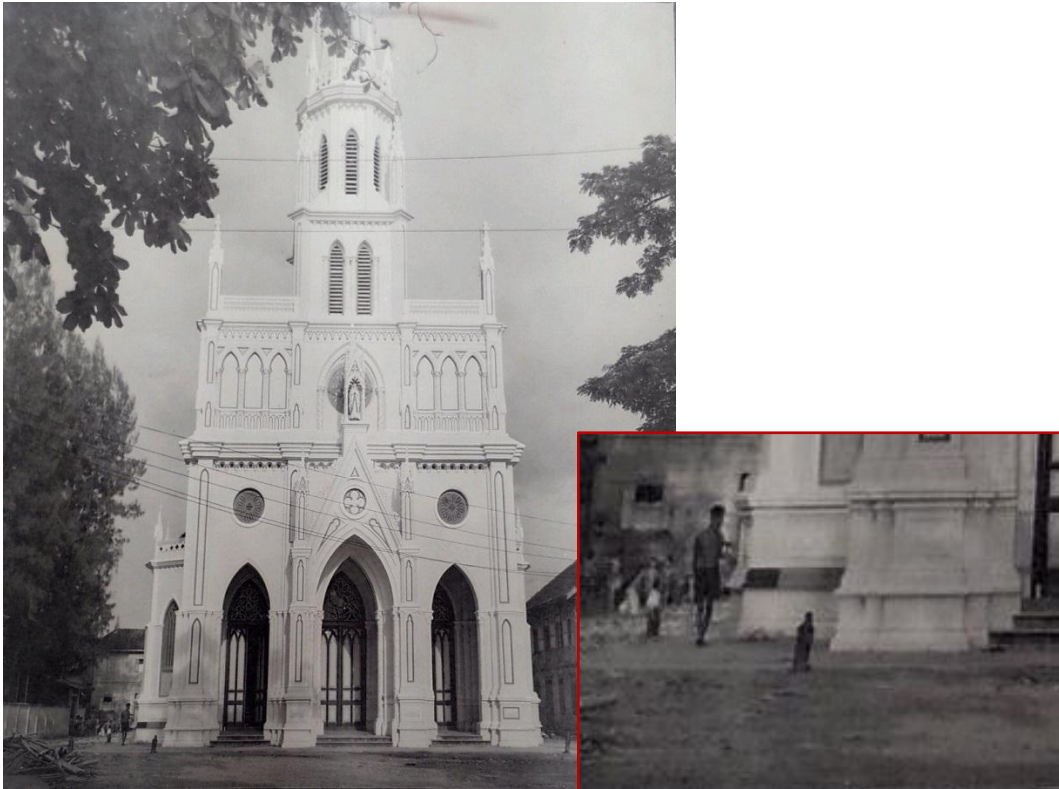
ตระกูลและห้างร้านสำคัญ ที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์วัดกาลหว่าร์ยุคนั้น ประกอบด้วย บริษัทรถลาก “หงฮั่วเฮง” ของ ตระกูลโคมิน ย่านพลับพลาไชย บริษัทเคี่ยมจ้วน ของ เตียวจ้วน ซึ่งตั้งอยู่บนที่ดินที่เช่าจากวัดกาลหว่าร์ บริษัททำนาล้ำไทร ของ โลวกง ซึ่งมีที่ทำการบริษัทบนที่ดินที่เช่าจากวัดกาลหว่าร์ ซึ่งโลวกงเอง เป็นลูกชายของ นายจา คอป โลว เคียก เชียง ผู้ก่อตั้งห้างเคี่ยมฮั่วเฮงร่วมกับคุณพ่อแดส์ซาลส์ บริษัทยงเกษม (ย่งเกีย เส็ง) ของคริสตังจินแซ่เตีย เจิงสะพานพิทยเสถียร โรงทำน้ำซีอิ๊วหื้อเคี่ยมจ้วนเชียง ของ อั้ง เต็กซิง ย่านคลองสาน ซึ่งภายหลังย้ายมาอยู่ที่ดินริมคลองผดุงกรุงเกษมข้างโรงสีข้าว แอลล์ ซาเวียร์ โรซ มิลล์เดิม โดยใช้ชื่อว่า โรงสีอิ๊วโซติสกุร์ตัน (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ายุคนี้นับเป็นยุคที่มีการสานต่อกิจการค้าในครอบครัวจนมีความเจริญรุ่งเรืองมากในยุคนี้นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือการส่งต่อความเชื่อ ความศรัทธาของคนในครอบครัวคริสตังโดยมีศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่วัดกาลหว่าร์

3.4.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่สาธารณะ พบปะชุมชน

ความสำคัญของลานหน้าวัดจากยุคก่อน ได้รับการให้บทบาทสำคัญมากขึ้น โดยพื้นที่ลานหน้าวัดไม่ใช่แค่เพียงถิ่นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ แต่ยังเป็นถิ่นที่คนฝั่งธนบุรีได้มาเชื่อมต่อกับคนฝั่งพระนคร ลานหน้าวัดในยุคนั้น จึงมีความคึกคัก โดยเป็นที่รวมทั้งกลุ่มคริสตังและกลุ่มที่ไม่ใช่คริสตังให้มารวมกันโดยมีโบสถ์แม่พระลูกประคำเป็นศูนย์กลาง ประกอบกับโรงเรียนใหม่ของเด็กชายและเด็กหญิง ซึ่งเพิ่งได้รับการสร้างขึ้นใหม่ก็ได้ใช้พื้นที่ลานหน้าวัดในการเล่น การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นพื้นที่รองรับการเดินทางไปมาของประชาชน นับได้ว่าลานหน้าวัดรองรับกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพ (ภาพที่ 30 และ 31)

นอกจากนี้ ป็นใหญ่ที่ปรากฏในยุคสมัยคุณพ่อแดส์ซาลส์และยังคงอยู่มาถึงยุคนี้ (ภาพที่ 29) นับเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญอีกประการขึ้นหนึ่ง ที่ช่วยในการบอกเล่าเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสที่ปรากฏอยู่ในสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์

ภาพที่ 29 รูปปั้นใหญ่หน้าวัดกาลหว่าร์ สมัยหลังบูรณะอาคารครบรอบ 60 ปี
(ที่มา : ไม่ทราบแหล่งที่มา)

ภาพที่ 30 การใช้พื้นที่ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ในพิธีแม่พระฟาติมา รูปที่ 1 ซึ่งถือเป็นการใช้งานหนึ่งที่สำคัญของพิธี
ทางศาสนาซึ่งมีอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ตั้งเป็นศูนย์กลางของพื้นที่
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

ภาพที่ 31 การใช้พื้นที่ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ในพิธีแห่แม่พระฟาติมา รูปที่ 2 ซึ่งถือเป็นการใช้งานหนึ่งที่สำคัญของพิธีทางศาสนาซึ่งมีอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ตั้งเป็นศูนย์กลางของพื้นที่
(ที่มา : หอจดหมายเหตุครุฑรังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

3.4.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : “บุ๋งกุ่ม” และ “กุหลาบ”

ในช่วงเวลานี้มีการเปิดโรงเรียนกุหลาบวิทยาขึ้นใหม่อีกครั้งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และได้ตั้งชื่อภาษาไทย เนื่องจากมีการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์จากจีน คำว่า “บุ๋งกุ่ม” หรือ ซึ่งตรงกับภาษาฝรั่งเศสว่า Rosaire และภาษาอังกฤษว่า Rosary คำว่า กุหลาบ จึงถือกำเนิดขึ้น และใช้เป็นชื่อโรงเรียนชายคือ โรงเรียนกุหลาบวิทยา และโรงเรียนหญิงคือ โรงเรียนกุหลาบวัฒนา

“บุ๋งกุ่ม” เป็นชื่อเรียกภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่า กุหลาบ หรือ ลูกประคำ สะท้อนการเป็นยุคสมัยของชาวจีนแต้จิ๋ว จึงกลายเป็นชื่อเรียกติดปากของคนในยุคนี้

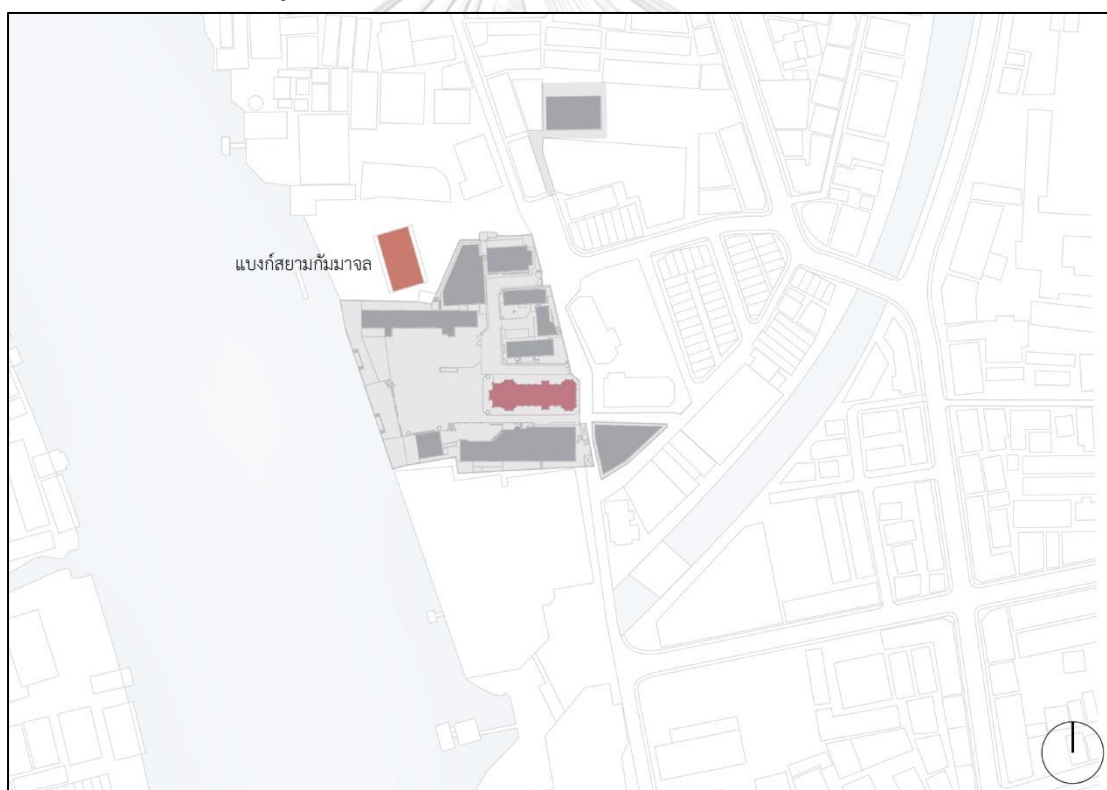
3.5 ยุคที่ 5 วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาดิกันที่สอง (พ.ศ. 2508-2560)

ในยุคสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อสถานะและการปกครองของวัดกาลหว่าร์ คือการสังคายนาวาดิกันที่สอง พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) ซึ่งส่งผลให้คณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีสที่ปกครองวัดกาลหว่าร์มายาวนาน ได้เริ่มมีพระสงฆ์ชาวไทยเข้ามาปกครองเป็นครั้งแรก และวัดกาลหว่าร์ที่เป็นวัดที่ปกครองวัดสาขาต่าง ๆ ได้เริ่มลดบทบาทในการดูแลวัดสาขาลง จนในที่สุดวัดสาขาทั้งหมด มีเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวไทยปกครองและไม่ขึ้นกับวัดกาลหว่าร์อีกต่อไป

นอกจากนี้ ผลจากความต้องการขยายกิจการโรงเรียนในยุคก่อนหน้าทำให้มีการเวนคืนที่ดินของวัดอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากชุมชนที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่วัด และจากกิจการค้าเก่าแก่อย่างห้างเคี่ยมฮั่วเฮง และห้างบ้วนฮั่วเส็ง ที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำวัดกาลหว่าร์มายาวนาน กว่า 80 ปี และเป็นผูอุปถัมภ์วัดสำคัญ ได้ออกจากพื้นที่ไป

3.5.1 พื้นที่โดยรอบ : วัดกาลหว่าร์กับการเปลี่ยนแปลงของแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ในยุคนี้ บริเวณโดยรอบวัดกาลหว่าร์ได้มีการปรับปรุงที่ดิน ป้อมปิดบังจนได้ถูกรื้อทิ้งและกลายมาเป็นที่ตั้งของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ห้างมาแก้วได้ขยายกิจการกลายเป็นที่ตั้งของริเวอร์ซิตีแบงก์กอก โรงสีข้าวเดิมของพระยาพิพัฒน์ได้ย้ายออกไปจากพื้นที่ รวมถึงอาคารในยุคก่อนหน้าได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด สถานที่สำคัญที่ยังคงเหลืออยู่ในพื้นที่คือ อาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ และเบงกัสมยามกัมมาจล ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารไทยพาณิชย์ ยังคงอยู่จนปัจจุบัน (ภาพที่ 32)

ภาพที่ 32 สภาพแวดล้อมโดยรอบและการเชื่อมต่อ ยุคที่ 5

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.5.2 เส้นทางและการเข้าถึง : การยกเลิกท่าหน้ากับการสัญจรทางบก

ในเรื่องเส้นทางและการเข้าถึงในช่วงเวลานั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นโดยมีการยกเลิกท่าหน้า รื้อถอนอาคารในพื้นที่และเปลี่ยนลักษณะถนนให้มีความกว้างมากขึ้นและเข้าออกได้สองทาง มีการสร้างเขื่อนบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ตัดขาดการสัญจรทางน้ำโดยสิ้นเชิง พื้นที่ลานด้านหน้าโบสถ์เปลี่ยนเป็นลานอเนกประสงค์และรองรับการจอดรถของโรงเรียนและกิจกรรมที่โบสถ์ (ภาพที่ 33)

ภาพที่ 33 เส้นทางและการเข้าถึง ยุคที่ 5

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

ภาพที่ 34 เขื่อนริมหน้าหน้าวัดกาลหว่าร์

(ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย, 2561)

3.5.3 อาคาร : วัดและโรงเรียน

จากการขยายตัวของย่านการค้าชาวจีนที่เริ่มขยายออกไปยังย่านศูนย์กลางเมืองใหม่ในตัวเมืองชั้นนอกของกรุงเทพฯ ประกอบกับการอพยพของกลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ไปยังวัดสาขาต่าง ๆ (ภูมิ ภูติมหาตมะ, 2555) รวมถึงการอพยพไปตั้งกิจการค้าในพื้นที่อื่น และนโยบายการบริหารจัดการที่ดินของวัดในยุคนี้เอง ทำให้การใช้งานวัดกาลหว่าร์ในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไป และจากความต้องการการใช้สอยพื้นที่กิจกรรมสำหรับโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีการรื้อถอนอาคารที่สร้างขึ้นมาในยุคสมัยก่อนหน้าทั้งหมด และสร้างอาคารใหม่ขึ้น เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กแบบร่วมสมัย สูง 4 ถึง 5 ชั้น โดยเป็นอาคารของโรงเรียนและวัดกาลหว่าร์ และมีการสร้างอาคารชุด 15 ชั้น สำหรับชุมชนที่ได้มีการเวนคืนที่ดินทั้งหมด (วุฒิเลิศ แห่ล้อม, 2540)

ภาพที่ 35 อาคาร ยุคที่ 5

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.5.4 สังคมและชุมชน : สถาปัตยกรรม และ อาคารกาลหว่าร์

จากผลของการสังคายนาวาतिकันที่สอง ส่งผลให้การปกครองวัดสาขาทั้งหมด ไม่ขึ้นกับวัดกาลหว่าร์อีกต่อไป และทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มองค์กรของวัดขึ้นเพื่อบริหารจัดการดูแลกิจการต่าง ๆ ของวัด ร่วมกับคณะสงฆ์ชาวไทย จึงเกิดการตั้ง “สถาปัตยกรรม” ขึ้น ซึ่งมาจากตัวแทนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในวัด และจากการรับเลือกจากกลุ่มผู้มาโบสถ์เป็นประจำ เกิดกลุ่มคริสตชนจีนใหม่ขึ้นมาในยุคนี้เป็นจำนวนมาก* นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนในตระกูลเก่าแก่ของวัดช่วยเหลือกิจการของวัดเสมออย่าง *ตระกูลศิริจรยากุล* ซึ่งสืบเชื้อสายจาก ผู้ก่อตั้งห้างบ้านฮั่วเส็ง และ *ตระกูลโคมิน* ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากบริษัททรลาค ทงฮั่วเฮง

จากพื้นที่วัดเดิมที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และสร้างอาคารใหม่คืออาคารกาลหว่าร์ แต่สภาพพื้นที่ที่เคยอยู่ในรูปแบบของชุมชนวัด ได้เปลี่ยนเป็นตัดขาดจากวัด เพราะอาคารใหม่เป็นอาคารสูง ที่สร้างออกไปยังพื้นที่ห่างไกล ทำให้ความรู้สึกของชุมชนเดิม และสภาพแวดล้อมที่เชื่อมต่อกันระหว่างชุมชนสังคมกับวัดหายไป ทำให้สภาพสังคมในยุคนี้เปลี่ยนไป คือคนลดจำนวนน้อยลงอย่างมาก และคนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่เดินทางมาจากพื้นที่ต่าง ๆ หลายแห่ง บางครอบครัวกระจายตามวัดสาขาที่เคยขึ้นกับการปกครองของวัดกาลหว่าร์ ก็เดินทางกลับมาร่วมพิธีบ้างในวันอาทิตย์

3.5.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม : โรงเรียน และวัด

การพัฒนาพื้นที่การใช้ในงานของโรงเรียนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ในยุคนี้ทำให้พื้นที่ “ลานหน้าวัด” ซึ่งเป็น “หัวใจ” ของถิ่นฐานแห่งนี้ถูกจำกัดให้ใช้เป็นเวลา และจากการยกเลิกท่าเรือและการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำ ทำให้พื้นที่เอง ถูกตัดขาด ระหว่างคน กับ น้ำ จึงทำให้วัด ซึ่งแต่เดิมเคยมีบรรยากาศคึกคักเงียบเหงาลงไป

3.5.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ : วัดกาลหว่าร์

ในยุคนี้ปรากฏเป็นชื่อวัดอย่างเป็นทางการว่า “วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)” ซึ่งเป็นชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยเริ่มก่อตั้งชุมชนโดยชาวโปรตุเกสจากรูปพระที่นำมาจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งโดยมากกลุ่มคริสตังในปัจจุบันนิยมเรียกว่า “วัดกาลหว่าร์” (วุฒิเลิศ แห่งล้อม, 2540)

* คือ ตระกูลลออวอร์เกียรติ ที่มีความสัมพันธ์กับ ตระกูลโชติสกุลรัตน์ ตระกูลเล่ากอบกุล ตระกูลโลหะวัฒนกุล ตระกูลอารีย์ธรรมศิริกุล ตระกูลหล่อวัฒนศิริกุล ตระกูลพึ่งพระจิตร ตระกูลแช่เตี้ย ตระกูลล้อจรัสศรีวงศ์ ตระกูลโรจนมารีวงศ์ ตระกูลลีสวัสดิ์ตระกูล ตระกูลศิริยงวัฒนา ตระกูลนิทัศน์จากรุกุล ตระกูลดิงธนาธิกุล ตระกูลอิทธิธนาวัฒนา ตระกูลผาสุกกิจวัฒนา (วุฒิเลิศ แห่งล้อม, 2540)

3.6 องค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลือมาในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ 6 ประเภทได้แก่ 1) พื้นที่โดยรอบ 2) เส้นทางและการเข้าถึง 3) อาคาร 4) สังคมชุมชน 5) การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม 6) ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ ในส่วนก่อนหน้านี้ทำให้ทราบว่า ตลอดเวลากว่า 250 ปี นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านทาง การใช้พื้นที่ของกลุ่มคน ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดคุณค่า (value) ที่ควรได้รับการเลือกไปนำเสนอและสื่อความหมาย ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในลักษณะใดบ้างที่ยังคงอยู่ เพื่อจะได้เก็บรักษาองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อความหมายต่อไป

3.6.1 พื้นที่โดยรอบ

พื้นที่โดยรอบวัดกาลหว่าร์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัย ซึ่งบางส่วนยังคงใช้งานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และส่วนใหญ่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานพื้นที่ไป โดยจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โดยรอบทั้ง 5 ยุคสมัย พบว่าพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง มีดังต่อไปนี้ (ภาพที่ 36)

- ป้อมปิดปัจจนิก เปลี่ยนเป็น ที่ทำการเขตสัมพันธวงศ์และตึกแถว
- ที่ดินกัปตันแฮมส์ซึ่งขายให้แก่วัดกาลหว่าร์ เปลี่ยนเป็น อาคารคอนโดสี่พระยาริเวอร์วิว
- โรงสีข้าว แอลล์ ซาเวียร์ โรซมีลล์ เดิม เปลี่ยนเป็น ที่ตั้งบริษัท P. Tendercool
- กงสุลออสเตรเลียเดิม เปลี่ยนเป็น ห้างมาแก้ว และในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเป็นที่ตั้งศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี้ แบงค็อก
- ยูไนเต็ดคลับ เปลี่ยนเป็น ที่จอดรถและตึกแถว
- ธนาคารฮองกงเซียงไฮ้ เปลี่ยนเป็น โรงแรมเซอรادتัน

ทั้งนี้จากการศึกษาพื้นที่โดยรอบ ทำให้ค้นพบว่า ยังคงมีพื้นที่และอาคารที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

- ธนาคารไทยพาณิชย์ ซึ่งเดิมใช้ชื่อว่าธนาคารสยามกัมมาจล และยังคงมีอาคารเดิมตั้งอยู่ในพื้นที่มาจนถึงปัจจุบัน

- กรมเจ้าท่า ซึ่งด้านทิศเหนือของธนาคารไทยพาณิชย์เป็นการใช้งานที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคสมัยที่ 3 แต่ในปัจจุบัน อาคารเดิมไม่หลงเหลืออยู่และเปลี่ยนเป็นอาคารใหม่ขนาดใหญ่ในพื้นที่
- สถานกงสุลโปรตุเกส ซึ่งในปัจจุบันได้ยกสถานะเป็นเอกอัครราชทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ถัดลงไปด้านทิศใต้ของวัดกาลหว่าร์ และยังคงรักษาอาคารกงสุลโปรตุเกสเดิมมาได้จนปัจจุบัน

ภาพที่ 36 พื้นที่โดยรอบที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.6.2 เส้นทาง และการเข้าถึง

จากการศึกษาเส้นทางและการเข้าถึงในแต่ละยุคสมัยแสดงให้เห็นว่า เส้นทางและการเข้าถึงวัดกาลหว่าร์มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นอย่างมาก แต่ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับแม่น้ำเจ้าพระยาลดน้อยลงไป พื้นที่สูญเสียองค์ประกอบหลักของสภาพแวดล้อมที่สำคัญไป ซึ่งควรค่าแก่การรื้อฟื้นเพื่อการเข้าใจพื้นที่ อีกทั้งการสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วม ยังเป็นการกั้นความสัมพันธ์ระหว่างลานหน้าวัดกับ

แม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เชื่อมต่อของพื้นที่หน้าวัดกาลหว่าร์ ที่เคยเป็นท่าเรือสำคัญในพื้นที่ได้ ยุติบทบาทลงไป

แต่จากการศึกษาเส้นทาง และการเข้าถึง อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่วัดกาลหว่าร์และ บริเวณโดยรอบยังคงสามารถรักษารูปแบบถนนเดิมตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบัน (ภาพที่ 37) ได้แก่

- เส้นสีแดง แสดงเส้นทางที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคสมัยที่ 2 (พ.ศ. 2329 - 2422) คือ ถนนเจริญกรุง ถนนสายแรกของประเทศไทย และซอยวานิช 2 และคงใช้งานมาจนปัจจุบัน เพียงแต่เส้นทางดังกล่าว ลดบทบาทจากถนนหลักในอดีตกลายเป็นถนนรองปัจจุบัน
- เส้นประสีแดง แสดงเส้นทางที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคสมัยที่ 3 และ 4 ซึ่งเกิดจากการใช้งานพื้นที่โดยรอบที่มีความสัมพันธ์กับวัดกาลหว่าร์ มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังคงรักษารูปแบบของเส้นทางไว้ได้ แต่บางส่วนมีการกั้นประตู และเปลี่ยนไปใช้งานอย่างอื่น จึงทำให้การเชื่อมต่อดังในอดีตหายไป

ภาพที่ 37 เส้นทาง และการเข้าถึง ที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.6.3 อาคาร

จากการศึกษาอาคารในพื้นที่วัดกาลหว่าร์ตลอด 5 ยุคสมัย จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลากว่า 200 ปี ที่ผ่านมา มีอาคารประกอบขนาดเล็กกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ ซึ่งตอบสนองการใช้งานที่หลากหลายของพื้นที่มาโดยตลอด และได้เว้นพื้นที่ลานตรงกลางไว้ บ่งบอกถึงความสำคัญของความต้องการพื้นที่เปิดโล่งของสถานที่แห่งนี้ ซึ่งปรากฏอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) เป็นอาคารเดียว ที่หลงเหลือเป็นคุณค่าข้ามผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน (อาคารสีแดง ภาพที่ 38) ซึ่งอาคารหลังนี้ถือเป็นอาคารอันทรงคุณค่า เนื่องจากบ่งบอกถึงความแท้ในด้านที่ตั้ง ซึ่งเป็นที่ตั้งเดิมของอาคารโบสถ์หลังที่สอง และหันหน้าออกสู่มแม่น้ำเจ้าพระยา บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาคาร กับแม่น้ำ และการใช้ชีวิตของผู้คนได้อย่างดี

อาคารประกอบอื่น ๆ ที่เคยกระจายตัวรองรับการใช้งานที่หลากหลาย กลายเป็นอาคารขนาดใหญ่ ที่มีการใช้งานที่จำกัด แต่การใช้งานอาคารบางส่วนยังคงตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งเดิมตั้งแต่อดีต ได้แก่

- อาคารบ้านพักพระสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งเดิมของบ้านพักพระสงฆ์ตั้งแต่ยุค “ค่ายแม่พระลูกประคำ” ยังคงตำแหน่งที่ตั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน แต่มีการรื้ออาคารเดิมลงและสร้างอาคารใหม่ขึ้น
- อาคารแม่พระลูกประคำของโรงเรียนกุหลาบวิทยา ด้านทิศใต้ ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เคยเป็นโรงพยาบาล และเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบึงกุ่ม ก่อนเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนกุหลาบวิทยาและรื้ออาคารเดิมขยายอาคารเป็นอาคารขนาดใหญ่สูง 5 ชั้นในที่สุด
- อาคารอัญจลาของโรงเรียนกุหลาบวิทยา เคยเป็นที่ตั้งของบ้านชีฝรั่ง และที่ตั้งโรงเรียนบึงกุ่มหญิง ซึ่งดูแลโดยคณะอัครสุลิน และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนกุหลาบวิทยา ซึ่งภายหลังการรวมโรงเรียนเป็นโรงเรียนกุหลาบวิทยา จึงได้ตั้งชื่ออาคารว่า “อาคารอัญจลา” เพื่อเป็นเกียรติแก่นักบุญองค์อุปถัมภ์ของคณะอัครสุลินที่เคยทำงานด้านการศึกษาและอภิบาลเด็กหญิงในพื้นที่แห่งนี้

อาจกล่าวได้ว่า นอกจากอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ ซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งเดิมบ่งบอกถึงความแท้ในด้านที่ตั้งอาคารของพื้นที่แล้ว อาคารประกอบอื่น ๆ ที่มีรูปแบบอาคารที่เปลี่ยนแปลงไปบางส่วน ยังคงตั้งอยู่ในพื้นที่เดิม ซึ่งในอดีตเคยเป็นที่ที่กิจกรรมดำรงอยู่

ภาพที่ 38 อาคารและการใช้งานที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.6.4 สังคมและชุมชน

สังคมและชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ดำรงอยู่มากกว่า 250 ปี ซึ่งตลอดช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ โดยในปัจจุบัน ผู้ใช้งานพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดมาจากตระกูลต่าง ๆ ในสมัยคุณพ่อแดส์ซาลส์และในสมัยต่อมาไม่ปรากฏคนชนชาติอื่นนอกจากตระกูลดอนโน ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่สืบหน้าที่ดูแลพระศพพระเยซูเจ้าย้อนหลังไปกว่า 150 ปี แต่ไม่ได้อยู่อาศัยในชุมชน

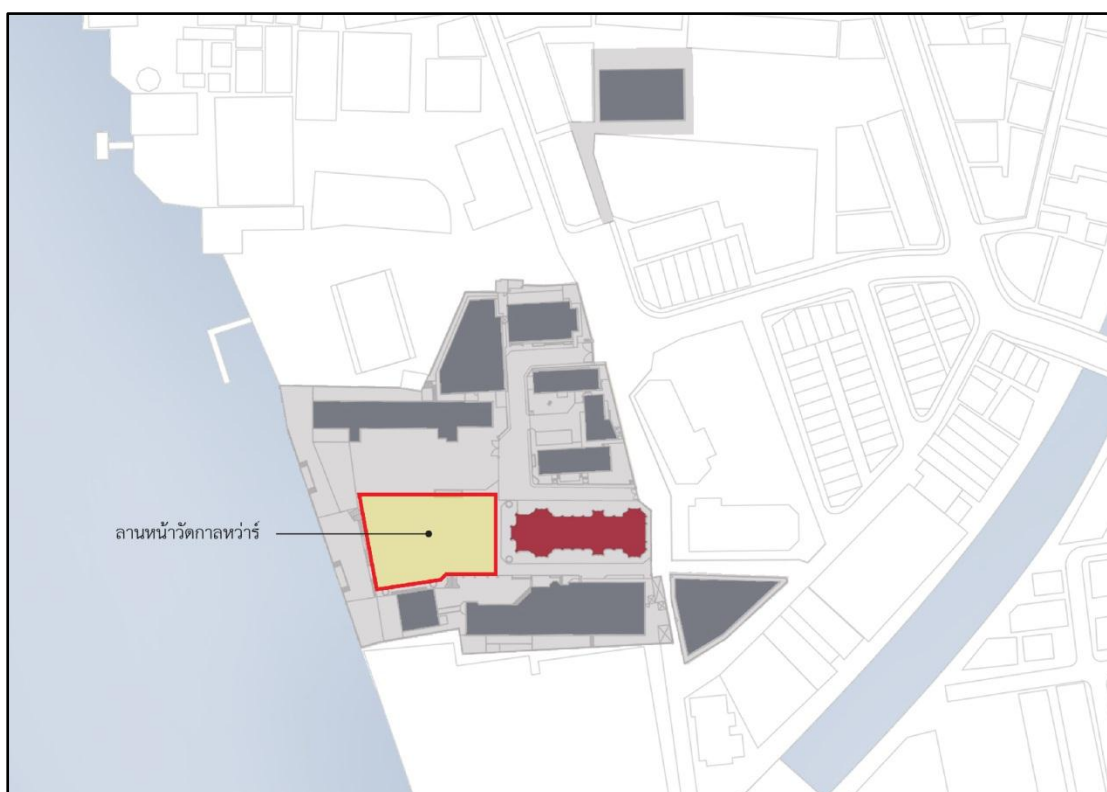
ดังนั้นในการสื่อความหมายเอง ควรนำเสนอผ่านการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้กลุ่มคนที่เคยมีบทบาทในอดีต ได้กลับคืนมีความสัมพันธ์กับวัดและสภาพแวดล้อม เพื่อให้คุณค่าถูกถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ซึ่งบรรพบุรุษของพวกเขาได้สร้าง และดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานแห่งนี้

3.6.5 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อม

ที่ดินวัดกาลหว่าร์ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการเกิดสภาพแวดล้อม และการใช้งานในพื้นที่ เนื่องจากเป็นที่ที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ในสภาพแวดล้อม และก่อเกิดเป็น

กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในการใช้งานที่ชัดเจนและสำคัญที่สุดคือ ลานหน้าวัด (ภาพที่ 39) ซึ่งเป็นเสมือน สิ่งประธานจากพระเจ้าให้ทุกคน ทุกชาติ ได้มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมต่าง ให้ถือกำเนิดขึ้นบนสภาพแวดล้อมแห่งนี้

ในปัจจุบันลานแห่งนี้ยังคงอยู่ แต่มีการใช้งานพื้นที่ที่จำกัดเฉพาะของโรงเรียน ทำให้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เคยดำรงอยู่ในพื้นที่ โดยมีลานแห่งนี้เป็นสื่อกลางได้หายไป จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรค่าแก่การรื้อฟื้นต่อไป

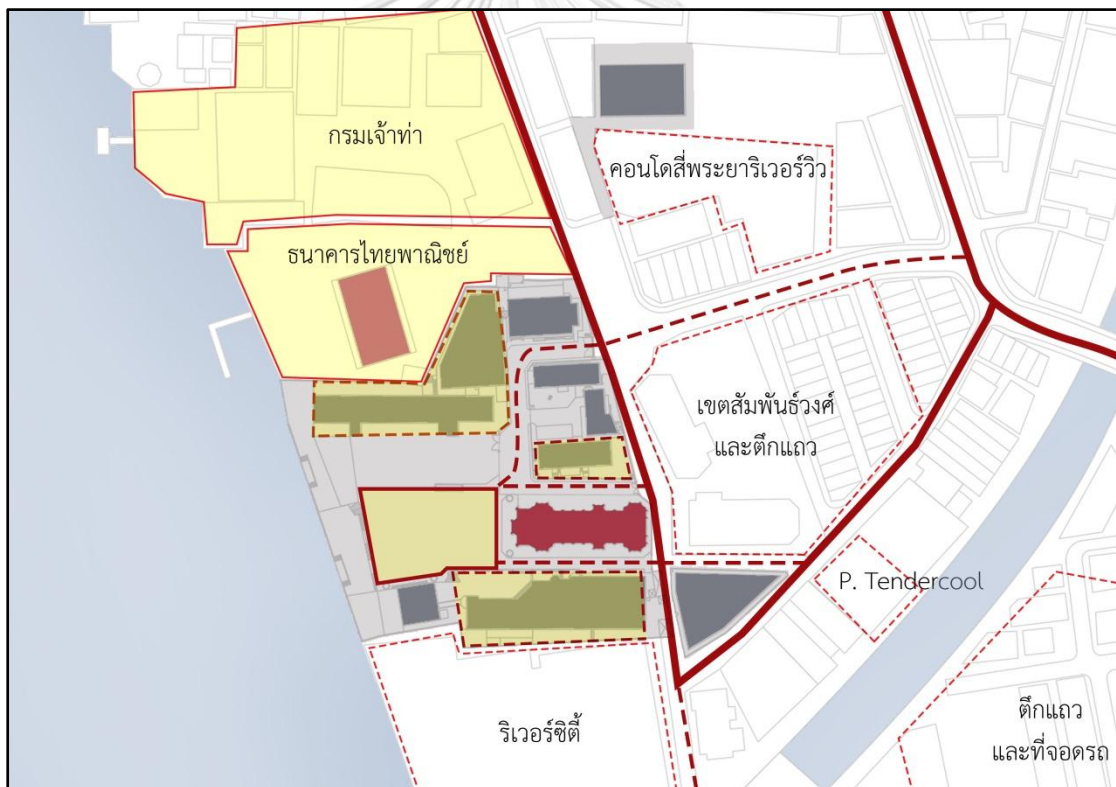
ภาพที่ 39 การใช้พื้นที่และองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่ยังคงเหลือมาจนปัจจุบัน
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

3.6.6 ชื่อและภาพลักษณ์ที่คนจดจำ

วัดกาลหว่าร์ มีชื่อเรียก ขนานนามมากมายกว่า 2 ศตวรรษ แต่ในที่สุดชื่อเรียกแรกก็ยังคงเรียกมาอยู่จนปัจจุบัน คือ “กาลหว่าร์” ซึ่งมีที่มาจากรูปจำลองพระศัพพะเยชูเจ้าที่ ชาวโปรตุเกสนำมาจากกรุงศรีอยุธยา และถวายเป็นชื่อของถิ่นฐานแห่งนี้ สิ่งนี้สะท้อนความสำคัญอย่างมากคือ คนยังคงมีความเชื่อความศรัทธาต่อพระเจ้า และถ่ายทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันได้ จึงควรค่าแก่การรักษาและสื่อความหมายต่อไป

3.6.7 สรุปรูปองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

จากการศึกษาองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า สภาพแวดล้อมวัดกาลหว่าร์เหลือองค์ประกอบที่สำคัญทางกายภาพหลายประการที่สำคัญ และสามารถสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าสภาพแวดล้อมในอดีตได้ ทั้งพื้นที่ โดยรอบที่มีบางส่วนที่เหลือการใช้งานและอาคารมาถึงปัจจุบัน เส้นทางและการเข้าถึงเอง ยังคงสามารถเก็บรักษารูปแบบของถนนในยุคแรกเริ่มไว้ได้บ่งบอกการใช้งานในอดีตที่ยังคง อยู่ และอาคารถึงแม้จะเหลือเพียงอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ แต่การใช้งานพื้นที่บางส่วน ยังคงรักษาการใช้งานมาได้จนปัจจุบันถึงแม้รูปแบบอาคารจะเปลี่ยนแปลงไป และที่สำคัญคือ ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ ยังคงเป็นพื้นที่ที่คงเหลือมาสู่ปัจจุบัน และยังมีการใช้งาน ซึ่ง องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนหัวใจของพื้นที่ ที่รอการปรับปรุงเพื่อการนำเสนอ และการสื่อความหมายต่อไป

ภาพที่ 40 สรุปรูปองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

(ที่มา : ผู้วิจัย โดยดัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

บทที่ 4

เรื่องราวในการนำเสนอและสื่อความหมายถึง “คุณค่า” ของสภาพแวดล้อมวัดแม่พระ ลูกประคำ (กาลหว่าร์)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ทั้ง 5 ยุคสมัย ในองค์ประกอบสภาพแวดล้อมทั้ง 6 ประการ ทำให้ทราบว่า การเข้าใจคุณค่าทางด้านสภาพแวดล้อมของวัดกาลหว่าร์นั้น ต้องเข้าใจเรื่องราว (story) ของสภาพแวดล้อมที่สำคัญและมีคุณค่าและปัจจัยที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นสภาพแวดล้อมที่สามารถรับรู้ได้ในอดีตแต่ไม่สามารถรับรู้ได้ในปัจจุบัน โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

4.1 การนำเสนอเรื่องราว (story) และปัจจัยสำคัญต่อการสื่อความหมาย

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ในบทที่ 3 โดยแบ่งการวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ออกเป็น 5 ยุค และสรุปคุณค่าและการหลงเหลืออยู่ขององค์ประกอบสำคัญไว้แล้วนั้น ทำให้ในบทนี้คัดเลือกเรื่องราว (story) ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าสำคัญของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ที่ควรนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อความหมายได้แก่เรื่องราวดังต่อไปนี้

- **บ้านสำโรง :** ถิ่นที่ซึ่งตลอดเวลากว่า 250 ปี คนไม่เคยรับรู้ แต่คนในอดีตรับรู้
- **ค่ายแม่พระลูกประคำ :** เรื่องราวของที่ตั้งค่ายชาวโปรตุเกสที่สำคัญซึ่งเลือนหายไปตามกาลเวลา
- **Notre Dame du Rosaire :** สังคมวัดกาลหว่าร์ในยุครุ่งเรืองซึ่งจะทำให้เข้าใจว่าอนุสรณ์สถานอันยิ่งใหญ่ ไม่ได้เกิดจากใครเพียงคนเดียวคนหนึ่ง
- **บุงก่วย และ กุหลาบ :** คำเรียกวัดกาลหว่าร์ภาษาจีนที่หายไป กับการก่อตั้งโรงเรียนชายและหญิง
- **กาลหว่าร์ และ วัดสาขา :** ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมที่บ่งบอกถึงสถานะของวัดกาลหว่าร์ในอดีตที่ไม่สามารถรับรู้ได้ในปัจจุบัน

เรื่องราวต่าง ๆ มีปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบทางกายภาพสำคัญของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ที่หลอมรวมจนก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ โดยปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่ควรนำมาพิจารณาในการนำเสนอประกอบด้วย

- **ความเชื่อความศรัทธา**

เป็นปัจจัยสำคัญ ของการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส ซึ่งนำความเชื่อตามคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ติดตัวมาจากอยุธยา และความเชื่อนี้ยังคงดำรงอยู่มาถึงปัจจุบัน

- **กลุ่มคน**

เป็นปัจจัยต่อมา ที่ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อผ่านศาสนา นั่นคือ การเชื่อในพระเจ้า ของคนทุกเชื้อชาติ ทุกภาษาที่เข้ามาอาศัยอยู่โดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง

- **การใช้งานพื้นที่**

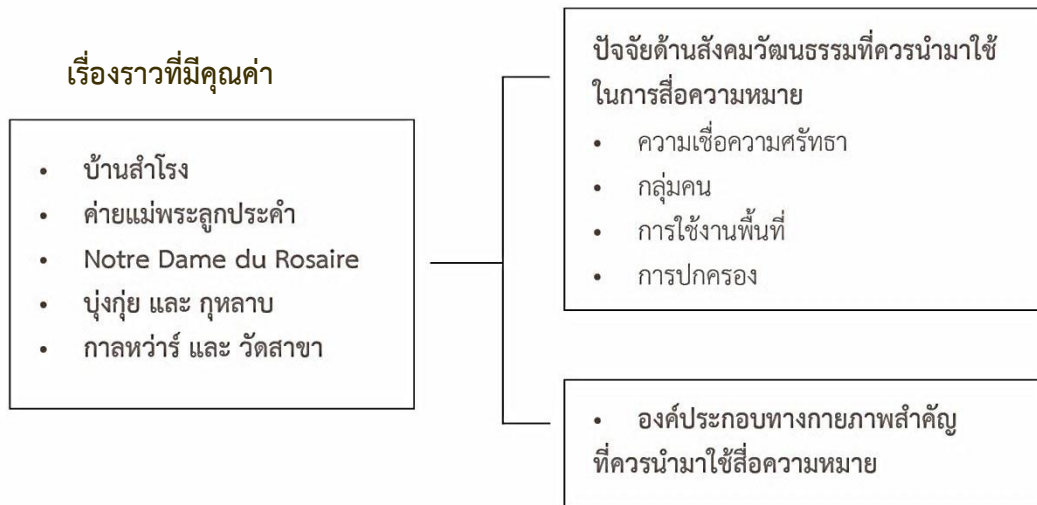
เป็นปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากคนทุกยุคสมัยที่เข้ามาอยู่อาศัยได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของสังคม และเกิดการใช้งานพื้นที่ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการตั้งโรงสินค้า อุ้ต้อเรือ ห้างร้าน บริษัท กลุ่มองค์กร สถานพยาบาล ชุมชน และโรงเรียนขึ้น สิ่งนี้ได้สะท้อนผ่านสภาพแวดล้อมวัดกาลหว่าร์

- **การปกครอง**

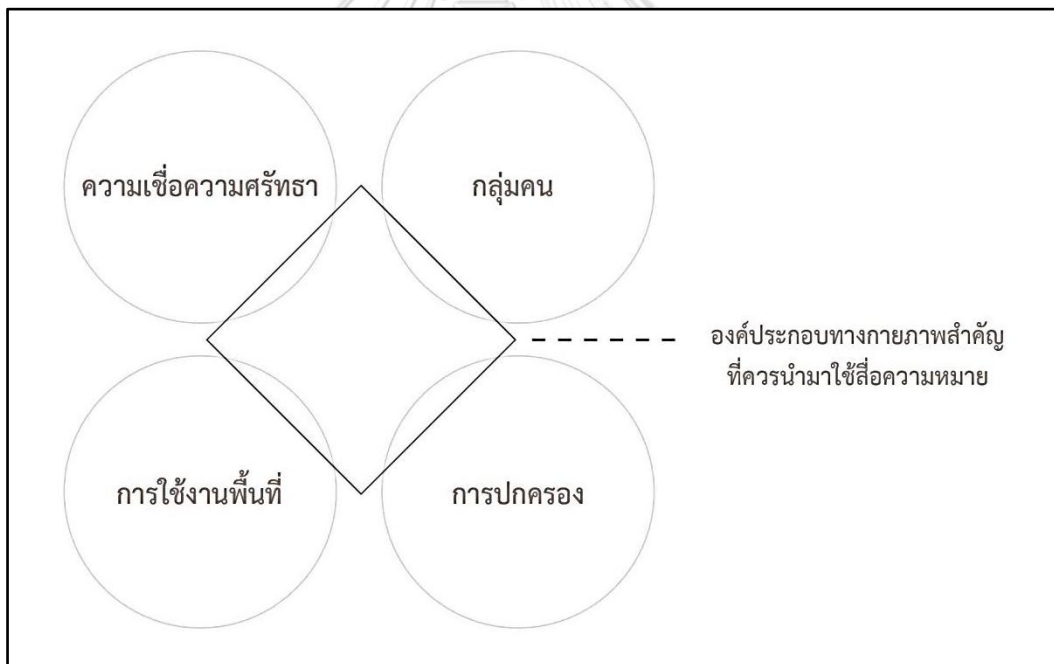
เป็นปัจจัยหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญ ในฐานะหัวหน้าชุมชน และผู้ดูแลวัด มีพลวัตตาม และส่งผลต่อสังคมมากน้อยตามกาลเวลาและยุคสมัย

ดังนั้นการนำเสนอและสื่อความหมายคุณค่าความสำคัญของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านเรื่องราว (story) 5 เรื่อง จะต้องเข้าใจปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมทั้ง 4 ประการ ประกอบกับองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญ (ภาพที่ 41) ซึ่งจะช่วยให้การสื่อความหมายสามารถทำได้โดยครบถ้วน โดยไม่ได้ให้คุณค่าของสภาพแวดล้อมเพียงแต่คุณค่าของอาคารเพียงอย่างเดียว แต่การเข้าใจถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกในแต่ละช่วงเวลา จะช่วยในการเข้าใจเรื่องราว และทำให้การเสนอแนวทางในการสื่อความหมาย ของเรื่องราวของสภาพแวดล้อมที่หายไปแล้วในอดีต สามารถทำได้อย่างครบถ้วน

โดยจะนำเสนอผ่านแผนภาพ (ภาพที่ 42) เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของแต่ละเรื่องราวโดยใช้สัญลักษณ์วงกลมแทนปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และสี่เหลี่ยมแทนปัจจัยองค์ประกอบสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ซึ่งสี่เหลี่ยมที่อยู่ตรงกลางทับกับวงกลมทั้ง 4 เปรียบเสมือนองค์ประกอบทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยดังกล่าว

ภาพที่ 41 การนำเสนอและสื่อความหมายเรื่องราวที่มีคุณค่า
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ 42 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพ
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

4.2 เรื่องราว (story) และสาระสำคัญที่ได้รับการเลือกมาใช้ในการนำเสนอและสื่อความหมายถึง “คุณค่า” ของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์

การสื่อความหมายคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ต้องสื่อความย้อนกลับไปถึงยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของชาวโปรตุเกส จนถึงการพัฒนาวัดกาลหว่าร์ในยุครุ่งเรืองของคุณพ่อแอสซาลส์จนเกิดวัดสาขาต่าง ๆ ขึ้น และขยายชุมชนกาลหว่าร์ไปกว้างไกลกว่าทุกยุคสมัย ซึ่ง **มีความจำเป็นอย่างมากที่เรื่องราวต่าง ๆ ควรถูกถ่ายทอดพร้อมปัจจัยที่ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อม ผ่านเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการค้นพบที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อมของวัดกาลหว่าร์ตลอด 250 ปี ได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น**

4.2.1 บ้านสำโรง: ถิ่นที่ซึ่งตลอดเวลากว่า 250 ปี คนไม่เคยรับรู้ แต่คนในอดีตรับรู้

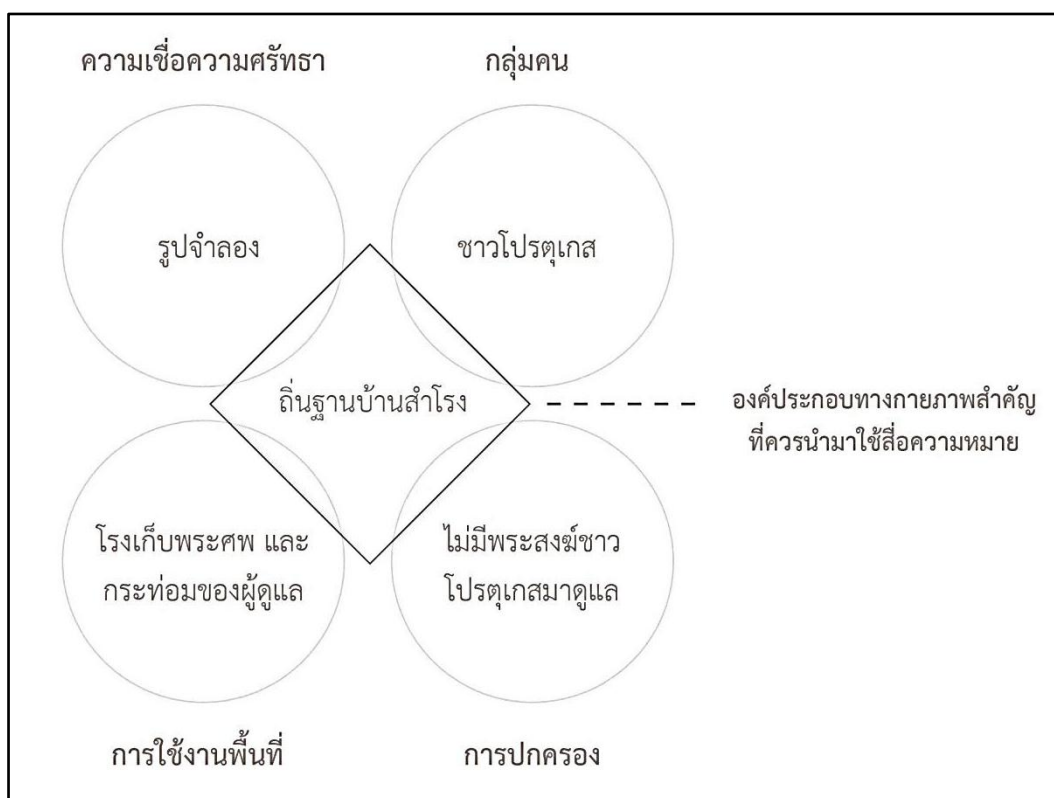
ในเรื่องราวบ้านสำโรงปรากฏเอกสารสำคัญที่ลงวันที่ 19 พฤษภาคม ค.ศ. 1898 (Pom, 2441) ป่งบอกถึงการเป็นที่ตั้งสำคัญของชาวโปรตุเกสซึ่งได้รับพระราชทานที่ดิน และเรียกถิ่นฐานนี้ว่า “บ้านสำโรง” ซึ่งบ้านสำโรง ถือเป็นสภาพแวดล้อมที่มีการตั้งถิ่นฐานแรกของพื้นที่ ถือกำเนิดขึ้นในช่วงเวลาที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาบุกเบิกโดยมีสภาพแวดล้อมที่มีธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย สภาพแวดล้อมที่ได้รับอิทธิพลจากแม่น้ำเจ้าพระยา คือเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมถึง และมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนสำคัญ ในการหล่อเลี้ยงพื้นที่ และอาจมีต้นสำโรงขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ด้วย

ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมีดังนี้

- **ความเชื่อความศรัทธา** กลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐานมีความเชื่อในพระเจ้าซึ่งเป็นความเชื่อที่ตกทอดยาวนานมาหลายร้อยปีตั้งแต่ชาวโปรตุเกสเริ่มตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา และตกทอดมาสู่การตั้งค่ายของชาวโปรตุเกส ณ ถิ่นฐานแห่งนี้ โดยมีเครื่องหมายที่สำคัญที่สุดของการตั้งถิ่นฐานปรากฏมาถึงปัจจุบันคือ รูปแม่พระแห่งลูกประคำ และรูปพระศพพระเยซูเจ้า
- **กลุ่มคน** ชาวโปรตุเกสเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยอาจเป็นนักรบและพ่อค้า ที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชนโปรตุเกสที่อยู่อยุธยา และมีความสนิทสนมกับพระอนุชาจนอาศัยความสัมพันธ์นี้ในการได้รับพระราชทานที่ดิน ตามหนังสือประวัติวัดกาลหว่าร์ซึ่งคุณพ่อ (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532) ได้แปลเอกสารบันทึกของบรรดามิสซันนารีคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส และเรียบเรียงเป็นภาษาไทยบอกเล่าเรื่องการตั้งถิ่นฐานวัดกาลหว่าร์ในยุคแรกไว้
- **การใช้งานพื้นที่** (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532) ได้บรรยายการใช้งานพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในยุคแรก ที่ตั้งถิ่นฐานติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นการคมนาคมหลักใน

อดีต และสร้างโรงเก็บพระศพและกระท่อมของผู้ดูแล จากความสะดวกในการเดินทาง บ้าน
สำโรง จึงเป็นถิ่นฐานที่ถูกเลือก เป็นที่ตั้งถิ่นฐานชาวโปรตุเกส

- **การปกครอง** ในช่วงเวลานี้ไม่มีพระสงฆ์ชาวโปรตุเกสมาดูแล พวกเขาจึงต้องไปร่วมพิธีที่วัด
ซางตาครู้ส (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2525-2532)

ภาพที่ 43 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของบ้านสำโรง
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

- **องค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาสื่อความหมาย**

จากการค้นพบเอกสารที่ตินวัดกาลหว่าร์ ปี ค.ศ. 1898 ถือเป็นประโยชน์ต่อการสื่อ
ความหมายสภาพแวดล้อมในเรื่องราวนี้อย่างมาก ทั้งในด้านข้อมูลในการตั้งถิ่นฐานแรก และ
การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาเล่าเรื่องราว
การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส อีกทั้งเอกสารประวัติวัดกาลหว่าร์ซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย
วิกเตอร์ ลาร์เก (2525-2532) ก็เป็นประโยชน์ในการบรรยายถึงสภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน
โดยองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่สำคัญในเรื่องราวนี้ที่ควรสื่อความหมายคือ **ถิ่นฐานบ้าน
สำโรง**

4.2.2 ค่ายแม่พระลูกประคำ: เรื่องราวของที่ตั้งค่ายชาวโปรตุเกสที่สำคัญซึ่งเลื่อนหายไปตามกาลเวลา

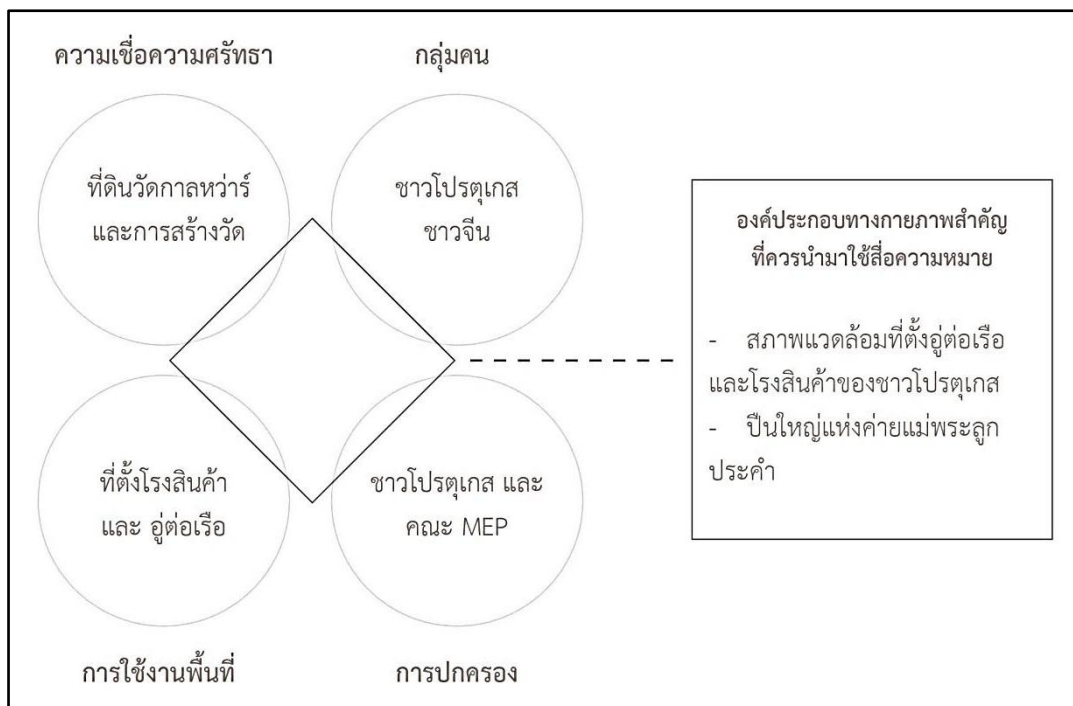
“ค่ายแม่พระลูกประคำ” หรือ “O CAMPO DO ROSÁRIO” เป็นเรื่องราวการตั้งถ้ำฐานของชาวโปรตุเกสที่สำคัญ โดยปรากฏหลักฐานชั้นต้นหลายฉบับที่สามารถนำมาสื่อความหมายได้ อาทิ **พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ถวายราชินีประเทศโปรตุเกส ลงวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 1786**” (พ.ศ. 2329) จากหลักฐานเอกสาร จดหมายเหตุ คัดมาจาก รอยอล กอโลเนียลอินสติติว กรุงลอนดอน (*The Royal Colonial Institute, London*) บัญชี *Catalogue des chetrins Du Calvaire (1866)* ซึ่งเป็นเอกสารที่ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากซึ่งค้นพบในวิจัยฉบับนี้ ที่สามารถบอกเล่าถึงครอบครัวชาวโปรตุเกสที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ รวมถึง **แผนที่เก่า ปี พ.ศ. 2430** ที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลของนาย *José Martins (2004)* *Jorge Morbey (2006)* และ **ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. 2402)**

ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมาย

- **ความเชื่อความศรัทธา** ความเชื่อความศรัทธาในพระเจ้าถือเป็นเป้าหมายสำคัญที่ทำให้ชาวโปรตุเกสได้รับพระราชทานที่ดินจากรัชกาลที่ ๑ ตามคำกราบบังคมทูลของพระอนุชา อีกทั้งที่ดินผืนนี้ยังเป็นเครื่องหมายของการรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีระหว่างสยามและโปรตุเกสได้อย่างดี หลังจากได้รับพระราชทานที่ดิน พวกเขาจึงสร้างวัดขึ้น ซึ่งเป็นการรอคอยกว่า 17 ปี วัดหลังแรกจึงชื่อว่า วัดกาลวารี เพื่อให้เกียรติแก่รูปพระศัพพะพระเยซูเจ้าที่พวกเขานำมาจากกรุงศรีอยุธยา
- **กลุ่มคน** กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราว “ค่ายแม่พระลูกประคำ” เป็นชาวโปรตุเกส โดยชาวโปรตุเกสที่วัดกาลวารี นับได้ว่าเป็นกลุ่มชาวโปรตุเกสที่สำคัญที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากตลอดช่วงเวลาของการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น ไม่ปรากฏว่าชุมชนชาวโปรตุเกสอื่นใด มีสมาชิกชุมชนได้ดำรงตำแหน่งกงสุลโปรตุเกสประจำประเทศไทย อีกทั้งชาวโปรตุเกสในค่ายแม่พระลูกประคำยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานกงสุลโปรตุเกสที่อยู่ถัดออกไปด้านทิศใต้ของวัด ดังปรากฏว่า ชาวโปรตุเกสวัดกาลวารีได้ดำรงตำแหน่งกงสุล คือ นาย อันตอนิอุ เฟรติริกู มอร์ และรองกงสุลโปรตุเกส คือ นาย ลุย มาเรีย ซาเวียร์ อีกทั้งนาย ลุย ยังได้บริจาคเงินสร้างอาคารสถานทูตโปรตุเกสหลังปัจจุบัน ซึ่งมี นายโยอาคิม กราซี เป็นผู้ออกแบบ ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าในยุคแรกของการตั้งกงสุลโปรตุเกสในประเทศไทยนั้น กงสุลโปรตุเกสกับวัดกาลวารี มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นอันมาก รวมถึงกลุ่ม

ชาวโปรตุเกสมีการให้ความสำคัญกับวัดกาลหว่าร์ เนื่องจากเป็นที่ตั้งแรก ซึ่งเขาหวังว่าจะได้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของตน หากแต่ไม่เป็นเช่นนั้น แต่พวกเขาก็ยังได้รักและหวงแหนวัดกาลหว่าร์ จากการที่วัดกาลหว่าร์เป็นสถานที่เก็บรูปพระศพและรูปแม่พระลูกประคำที่พวกเขานำมาจากกรุงศรีอยุธยา สถานที่แห่งนี้จึงเป็นเสมือนบ้านที่พวกเขาหวงแหนตลอดมา โดยหน้าที่และความผูกพันดังกล่าวได้ตกทอดมาในตระกูลเชื้อสายโปรตุเกสคือ ตระกูลดอนโน (Dono) ซึ่งยังคงมีทายาทสืบต่อมาจนปัจจุบัน (สริญญา ทัตตวร, 2561)

- **การใช้งานพื้นที่** ในช่วงเวลาของชาวโปรตุเกส ได้ใช้พื้นที่ค่ายแม่พระลูกประคำ เป็นที่ตั้งอยู่ต่อเรือและโรงสินค้า ชาวโปรตุเกสที่มาอยู่อาศัยนั้น เป็นกลุ่มที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับน้ำมาก โดยถือว่าแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองเป็นเส้นทางที่ใช้ในการสัญจรและการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งทางด้านการค้า หรือการติดต่อกับชุมชนโปรตุเกสอื่นในกรุงรัตนโกสินทร์และกงสุลโปรตุเกส ก็ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับน้ำทั้งสิ้น โดยพาหนะหลักในสัญจรคือเรือ ซึ่งปรากฏหลักฐานซึ่งชาวโปรตุเกสใช้พื้นที่ค่ายแม่พระลูกประคำเป็นที่ตั้งอยู่เรือ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อพื้นที่แห่งนี้
- **การปกครอง** เรื่องราว “ค่ายแม่พระลูกประคำ” เป็นยุคสมัยแรกที่มีคณะสงฆ์ชาวฝรั่งเศส คณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีสเข้ามาปกครองวัดกาลหว่าร์ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการแพร่ธรรมทางศาสนา โดยมีค่ายแม่พระลูกประคำที่ชาวโปรตุเกสตั้งขึ้นเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้สร้างคุณค่าให้กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ซึ่งชาวโปรตุเกสเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์เด่นชัด กล่าวคือสามารถเห็นได้จากการที่พวกเขามีความเคารพศรัทธาโดยนำพระรูปแม่พระและพระเยซูเจ้ามาจากกรุงศรีอยุธยา และหวงแหนที่ดินค่ายแม่พระลูกประคำ สิ่งหนึ่งที่แสดงเด่นชัดถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อม คือ การเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างสถานกงสุลและที่ตั้งวัดกาลหว่าร์ ซึ่งแสดงออกอย่างเด่นชัดผ่านความสัมพันธ์ของกลุ่มคน ที่เป็นกลุ่มเดียวกัน โดยกงสุลโปรตุเกส เปรียบดังศูนย์รวมทางสังคมของชาวโปรตุเกส โดยมีวัดกาลหว่าร์ เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนกลุ่มนี้

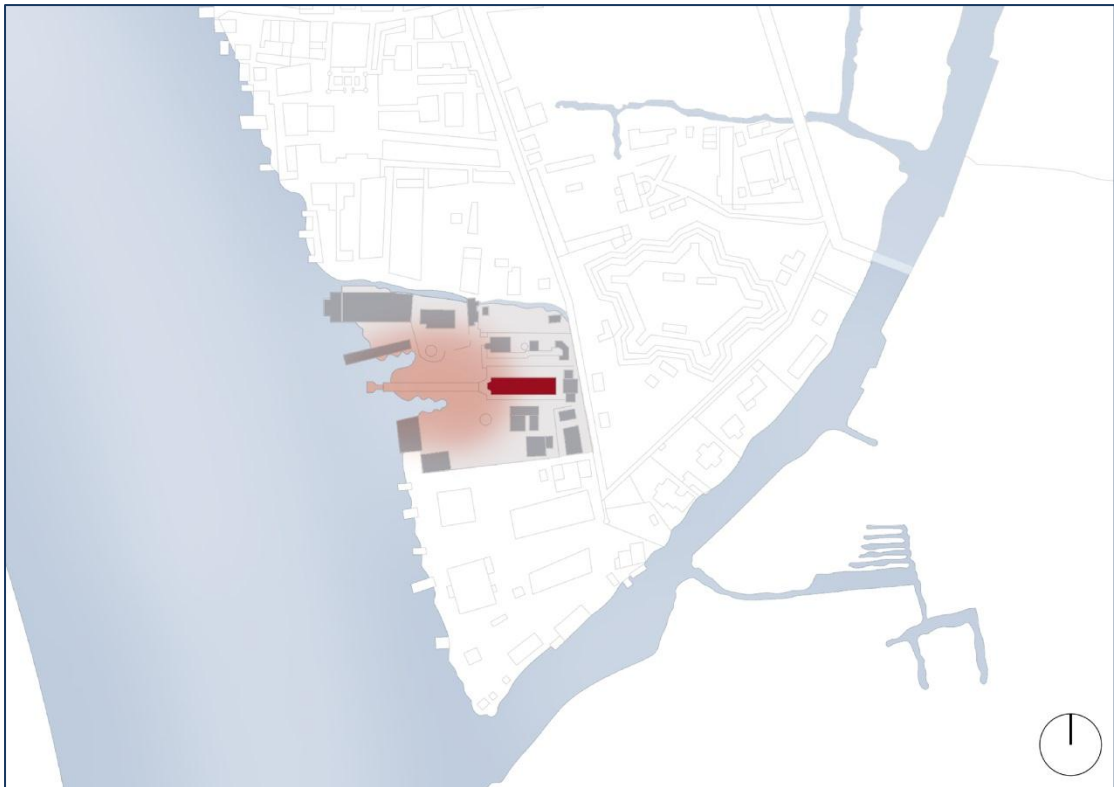
ภาพที่ 44 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของค่ายแม่พระลูกประคำ
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

• องค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาสื่อความหมาย

ณ ค่ายแม่พระลูกประคำแห่งนี้ คือถิ่นที่ชาวโปรตุเกสได้สร้างอยู่ต่อเรือขึ้น การค้นพบหลักฐานที่สามารถเชื่อมโยงและบอกการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในยุคแรก ณ ค่ายแม่พระลูกประคำ ถือเป็นการค้นพบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากตลอดเวลากว่า 250 ปี มาแล้วเรื่องราวเหล่านี้ไม่เคยมีงานเปิดเผย ซึ่งจากบันทึกและหลักฐานที่ปรากฏบนแผนที่ ปี พ.ศ. 2430 รวมถึงบัญชีรายชื่อชาวโปรตุเกส ณ ค่ายแม่พระลูกประคำ สามารถยืนยันได้ว่า ชาวโปรตุเกส ณ วัดกาลหว่าร์ เป็นหนึ่งในกลุ่มชาวโปรตุเกสที่สำคัญที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์ อีกทั้งพวกเขา ยังได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ดินผืนนี้ โดยการดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับน้ำ ซึ่งถือเป็นข้อค้นพบที่สำคัญและควรแก่การนำเสนอและสื่อความหมายต่อไป

○ สภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ต่อเรือ และโรงสินค้าของชาวโปรตุเกส

สภาพแวดล้อมอยู่ต่อเรือไม่ปรากฏในชุมชนโปรตุเกสอื่นใดในกรุงรัตนโกสินทร์ มีเพียงพื้นที่นี้เท่านั้น ที่ปรากฏพื้นที่เว้าของไปในตลิ่ง จึงถือว่า การใช้งานพื้นที่แห่งนี้ มีความโดดเด่น และสามารถบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของชาวโปรตุเกสในยุคแรกเริ่มได้อย่างดี

ภาพที่ 45 บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นอู่ต่อเรือของชาวโปรตุเกส
(ที่มา : ผู้วิจัย โดยตัดแปลงจากผังสำรวจและภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2560)

○ ปืนใหญ่แห่งค่ายแม่พระลูกประคำ

ภาพที่ 46 รูปปืนใหญ่บริเวณหลังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบัน พ.ศ. 2561
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2561)

จากข้อมูลใน หัวข้อที่ 3.2.4 (หน้า 40) ที่ได้บรรยายถึงการยิงปืนใหญ่ในคืนวันฉลอง วัดกาลหว่าร์ประจำปี และภาพปืนใหญ่ที่ปรากฏในอดีต (ภาพที่ 23 หน้า 59 และภาพที่ 29 หน้า 67) อาจกล่าวได้ว่าปืนใหญ่ ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ตกทอดจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน

โดยในปัจจุบันมีปืนใหญ่คงเหลืออยู่สองกระบอกบริเวณด้านหลังอาคารโบสถ์นอก กำแพงวัด สันนิษฐานว่า ยังคงปักไว้เนื่องจากใช้ในการบอกเขตที่ดินของวัด จึงถือได้ว่า ปืนใหญ่ที่หลงเหลือในปัจจุบัน มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อม และบ่งบอกความเป็นถิ่นที่ของ ชาวโปรตุเกสได้อย่างดี ดังนั้นจึงควรเก็บรักษา และใช้เป็นส่วนสำคัญในการสื่อความหมาย และการนำเสนอสภาพแวดล้อมของชาวโปรตุเกส ณ ค่ายแม่พระลูกประคำ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่พบคือ มีการตั้งปืนใหญ่บริเวณด้านหน้าอาคารสถานทูต โปรตุเกสเช่นกัน

ภาพที่ 47 ภาพอาคารสถานกงสุลโปรตุเกส

ที่นาย ลุย มาเรีย ซาเวียร์ คริสตังวัดกาลหว่าร์ ผู้มีส่วนในการบริจาคเงินก่อสร้าง

โดยปรากฏมีการตั้งปืนใหญ่อยู่บริเวณด้านหน้าอาคาร

(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2558)

4.2.3 Notre Dame du Rosaire: สังคมวัดกาลหว่าร์ในยุครุ่งเรืองซึ่งจะทำให้เข้าใจว่า อนุสรณ์สถานอันยิ่งใหญ่ ไม่ได้เกิดจากใครเพียงคนเดียวคนหนึ่ง

ในเรื่อง “Notre Dame du Rosaire” เป็นเรื่องราวที่แสดงให้เห็นว่าอาคารโบสถ์วัด กาลหว่าร์ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นในช่วงเวลาแห่งความหลากหลาย อันประกอบไปด้วยผู้คน หลายเชื้อชาติ หลากหลายอาชีพ ที่อาศัยและดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน จนเกิดเป็น สภาพแวดล้อมที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของที่แท้จริง จึงเกิดการรวมใจกันสร้างวิหารของพระเจ้าขึ้น โดยมีอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ที่ได้รับการขนานนามในสมัยแรกสร้างว่า “Notre Dame du Rosaire” เป็นศูนย์กลางของสังคมพหุวัฒนธรรม ผลของการสร้างอาคารหลังนี้เอง ทำให้ ค้นพบเอกสารมากมายซึ่งเป็นบันทึกก่อนก่อสร้างอาคาร ขณะก่อสร้างอาคาร และภายหลัง

ก่อสร้างอาคารแล้วเสร็จ โดยเป็นเอกสารบันทึกภาษาฝรั่งเศส อังกฤษ ไทย และภาษาวัด* จึงเป็นที่มาของข้อมูลจำนวนมากที่นำมาสู่ความเข้าใจการเกิดขึ้นของสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานี้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเอกสารที่นำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นเพียงส่วนน้อยจากเอกสารชั้นต้นทั้งหมด ที่มีบันทึกเป็นภาษาฝรั่งเศส จากหลักฐานต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปเรื่องราวในการสร้างโบสถ์วัดกาลหว่าร์หลังที่ 3 ที่มีความสำคัญนี้ได้ว่า สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากใครคนใดคนหนึ่ง และสถาปัตยกรรมเองก็ไม่สามารถเกิดได้หากปราศจากสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

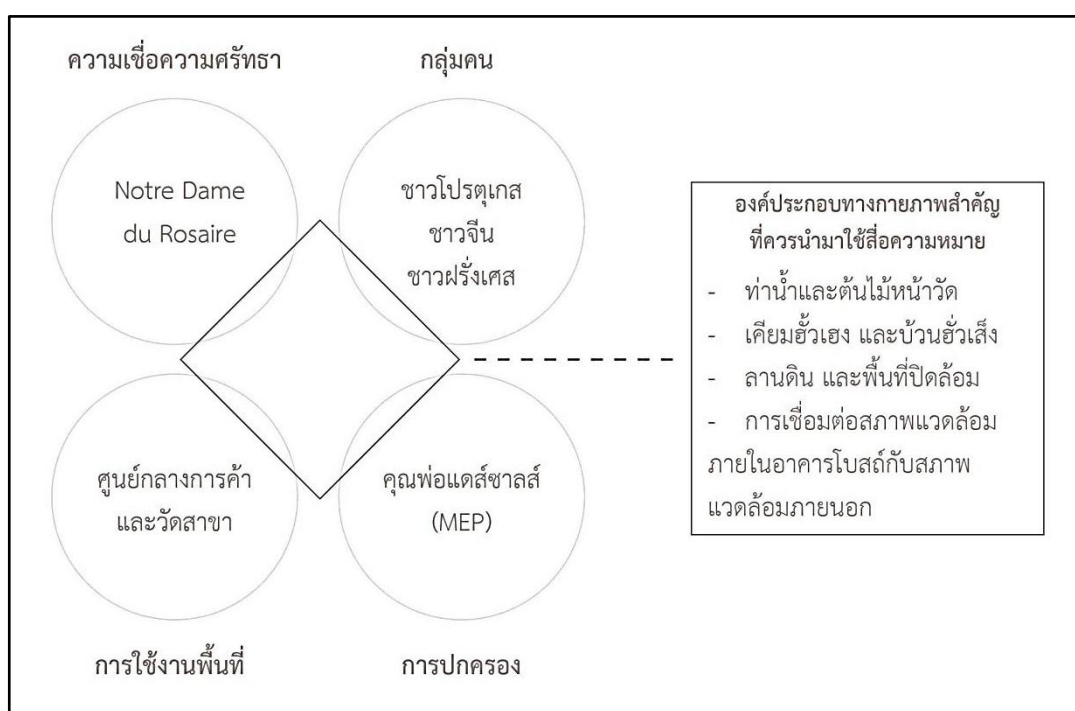
ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมีดังนี้

- **ความเชื่อความศรัทธา** ในยุคสมัยแห่งการสร้างโบสถ์หลังที่ 3 สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของสังคมวัดกาลหว่าร์ผ่านการสร้างวัดสาขาต่าง ๆ และการขยายวัดกาลหว่าร์และเครือข่ายกระจายออกไป ตลอดจนการร่วมกันสร้างวิหารของพระเจ้าคือโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ซึ่งเป็นอาคารที่สวยงามและสง่างามที่สุดในสมัยนั้น ดังที่ ฯพณฯ เวย์ ได้เขียนไว้ว่า “โบสถ์หลังใหม่จะเป็นอนุสรณ์สถานที่จดจำและเป็นความภูมิใจของสยาม” (MEP, 1891 – 1893)
- **การปกครอง** ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมในยุคนี้คือคุณพ่อแดส์ซาลส์ คุณพ่อแดส์ซาลส์เข้ามาปกครองวัดกาลหว่าร์เป็นเวลา 29 ปี โดยที่ท่านมีเป้าหมายหลักในการรวมกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศส และชาวจีน มาเป็นกลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์
- **กลุ่มคน** ในช่วงเวลาแห่งการสร้างโบสถ์กลุ่มคนวัดกาลหว่าร์มีการรวมกันเป็นสังคมวัดกาลหว่าร์ภายใต้การนำของคุณพ่อแดส์ซาลส์ ประกอบด้วยสังคมย่อย ๆ ได้แก่ สังคมคริสตังวัดกาลหว่าร์ สังคมมิสซังสยาม สังคมคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส-ประเทศฝรั่งเศส และสังคมวัดสาขา โดยการรวมตัวกันของกลุ่มคนนั้นยังส่งผลให้เกิดกิจกรรมการค้า โดยการค้าของคริสตังวัดกาลหว่าร์ถือว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการผลักดันให้กิจการต่าง ๆ ของวัดประสบความสำเร็จ เนื่องจากเป็นแหล่งเงินทุนในการดำเนินกิจการต่าง ๆ กิจการค้าเหล่านี้ มีศูนย์กลางทางการค้าอยู่ในบริเวณวัดกาลหว่าร์ บริเวณโดยรอบ และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งสะท้อนความเป็นย่านการค้าที่สำคัญ โดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง อาจกล่าวได้ว่า สิ่งนี้ถือเป็นความสำเร็จที่น่าภาคภูมิใจที่มนุษย์ดำรงและอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมและสภาพแวดล้อมนั้น ไม่สามารถแยกออกจากการดำรงอยู่ของมนุษย์ได้ การเข้าใจ

* เป็นการบันทึกโดยใช้อักษรโรมันให้อ่านออกเสียงเป็นภาษาไทย (ตัวอย่างเอกสาร ภาพที่ 71 หน้า 133)

สภาพแวดล้อมจึงต้องเข้าใจความสัมพันธ์ทางด้านสังคมและพฤติกรรมของกลุ่มคนต่าง ๆ ด้วย

- **การใช้งานพื้นที่** ความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น สะท้อนผ่านการใช้งานพื้นที่ในลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งการใช้สอยในการเป็นที่ตั้งวัด บ้านพักพระสงฆ์ สถานพยาบาล บ้านนักบวชหญิง ห้างร้านค้า และชุมชน ความหลากหลายนี้เอง ทำให้ชุมชนวัดกาลหว่าร์มีความแข็งแรงมากกว่ายุคก่อนหน้า อีกทั้งเป็นการใช้งานพื้นที่ตามศักยภาพจนเกิดประโยชน์สูงสุด

ภาพที่ 48 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของ Notre Dame du Rosaire (ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

- **องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมาย**
ยุคสมัยนี้ค้นพบภาพถ่ายในอดีตจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ที่มีความร่มรื่น และมีความสัมพันธ์กันกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับแม่น้ำ ดังปรากฏองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมายมีดังต่อไปนี้

○ ทำน้ำและต้นไม้หน้าวัด

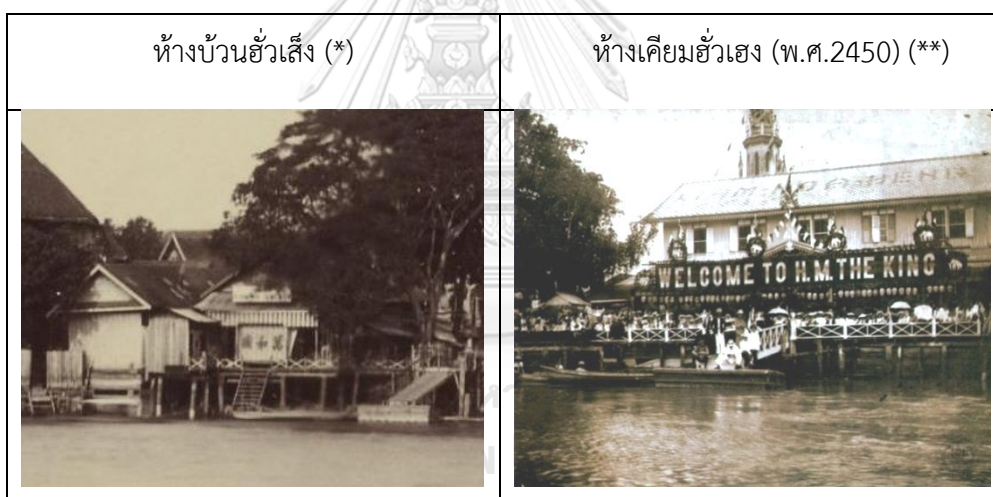
เมื่อพิจารณาภาพถ่ายเก่าในยุคการก่อสร้างอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์พบว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญในการสร้างความงามให้กับสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ คือ ต้นไม้บริเวณทำน้ำหน้าวัดกาลหว่าร์ (ภาพที่ 42) ซึ่งเป็นต้นไม้ใหญ่ มีทรงพุ่มแผ่กว้าง และมีการเว้นทางเข้าบริเวณทำน้ำเพื่อให้เห็นทางเข้าโบสถ์แสดงความเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา ทำน้ำ ต้นไม้ ลานหน้าวัด ไปยังอาคารโบสถ์ โดยเกิดเป็นภาษาของสภาพแวดล้อม แสดงออกเป็นเรื่องราวเดียวกัน สิ่งนี้เองบ่งบอกถึงการใช้งานพื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อระหว่างอาคารกับน้ำ ลานกับอาคาร และแสดงถึงการอยู่อาศัยของคนในสภาพแวดล้อมได้อย่างดี องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในลักษณะนี้ เป็นองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมเป็นอย่างมากกับสภาพแวดล้อมของโบสถ์ ที่หันออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันตก ซึ่งมักโดนแดดส่องในช่วงบ่าย การปลูกต้นไม้ นอกจากจะเป็นกรอบภาพที่ช่วยสร้างความงามให้กับพื้นที่แล้ว ยังช่วยสร้างความร่มรื่นให้กับลานหน้าวัดอีกด้วย

ภาพที่ 49 ริมหน้าวัดกาลหว่าร์ถ่ายจากแม่น้ำเจ้าพระยา สันนิษฐานว่าถ่ายก่อนปี พ.ศ. 2450 เนื่องจากหิ้งเคียม เองด้านขวาหน้าวัดยังเป็นอาคารเดิม ภาพถ่ายนี้ถ่ายจากอีกฟากฝั่งของแม่น้ำ ให้ความรู้สึกราวกับว่าสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์กำลังเชื้อเชิญผู้มาเยือนให้เดินเข้าสู่โบสถ์อันสง่างาม (ที่มา : ไม่ทราบแหล่งที่มาและปีที่ถ่าย)

○ **ห้างเคียมฮั่วเฮง และห้างบ้านฮั่วเส็ง**

องค์ประกอบสำคัญในช่วงเวลาแห่งการสร้างโบสถ์คือห้างร้านที่มีความสำคัญในช่วงนั้นซึ่งประกอบด้วย ห้างเคียมฮั่วเฮงและห้างบ้านฮั่วเส็ง ห้างทั้งสองมีประวัติความเป็นมาในยุคสังคัมการค้ำของวัดกาลหว่าร์ ภายใต้การนำของคุณพ่อแดส์ซาลส์ ซึ่งห้างทั้งสองนับได้ว่ามีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ เนื่องจากห้างนี้เป็นต้นกำเนิดของแหล่งเงินทุนที่สนับสนุนกิจการของวัดกาลหว่าร์ให้ขยายออกไปและใช้ในการสร้างจนสำเร็จได้ รวมทั้งห้างทั้งสองยังเป็นตัวแทนของความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชนชาวคริสต์ตั้งในยุคนั้นที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นสะท้อนผ่านสภาพแวดล้อมและที่ตั้ง นอกจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ในด้านที่ตั้งและการใช้พื้นที่แสดงให้เห็นว่าบริเวณริมหน้าวัดกาลหว่าร์ที่นับว่าตั้งอยู่ร่วมในอาณาบริเวณวัด (ในภาพที่ 43) แม้ว่าในปัจจุบันอาคารทั้งสองแห่งไม่ปรากฏอยู่แล้วแต่ควรนำเสนอและสื่อความหมายคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบนี้ให้คนได้รับรู้

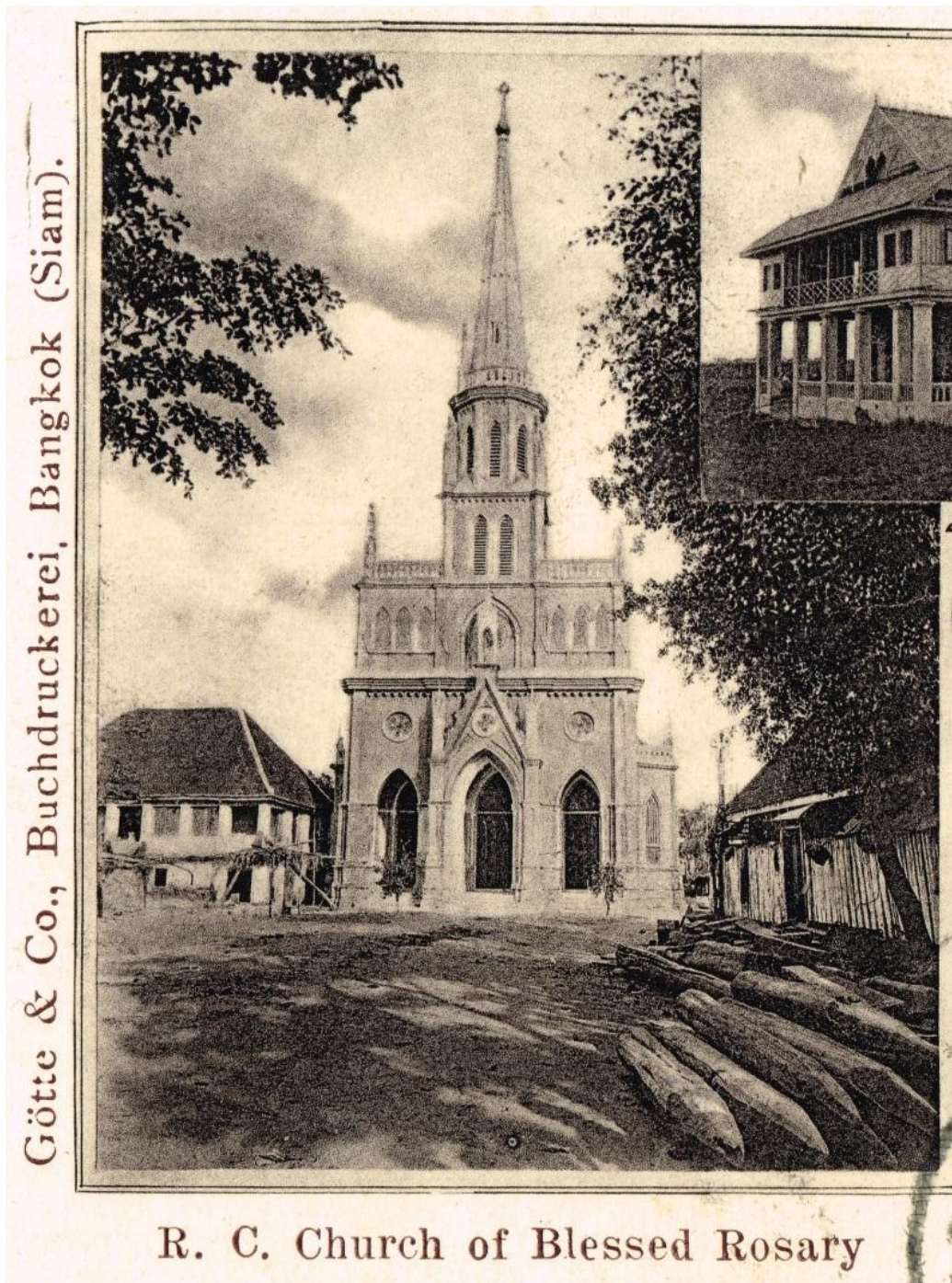
ภาพที่ 50 ห้างเคียมฮั่วเฮง และบ้านฮั่วเส็ง

(ที่มา : (*) ไม่ทราบแหล่งที่มาและปีที่ถ่าย สันนิษฐานว่าถ่ายก่อนปี พ.ศ. 2450 / (**) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

○ **ลานดิน และพื้นที่ปิดล้อม**

ลักษณะพื้นที่เป็นลานหน้าโบสถ์ที่มีลักษณะเป็นลานดินกว้างขวางและร่มรื่นไปด้วยเงาของต้นไม้และอาคารโดยรอบตัดกับตัวโบสถ์มีลักษณะสถาปัตยกรรมสูงชะลูดขึ้นสู่ท้องฟ้า ตั้งตระหง่านเป็นประธานในพื้นที่ หันออกสู่น้ำเจ้าพระยา สภาพแวดล้อมในลักษณะนี้น่าจะเป็นสภาพแวดล้อมที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ตั้งใจรังสรรค์ให้เกิดขึ้น สภาพที่ส่งผลต่อผู้คนเมื่อผ่านไปพละผ่านมา จะได้แวะเวียนเข้ามายังพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งที่ตั้งของอาคาร บริวารโดยรอบ ตำแหน่งต้นไม้ ท่าเรือ ลานดิน ได้อยู่ในที่ที่เหมาะสม ที่จะเป็สภาพแวดล้อม

ที่รองรับการใช้งานของผู้คนหลากเชื้อชาติและทุกศาสนา ซึ่งทำให้ลานหน้าวัดกาลหว่าร์นั้น
เปรียบดัง หัวใจ ของพื้นที่นี้ ที่เชิญชวนให้ผู้คนผ่านเข้ามาพักและยกจิตใจขึ้นหาพระเจ้า

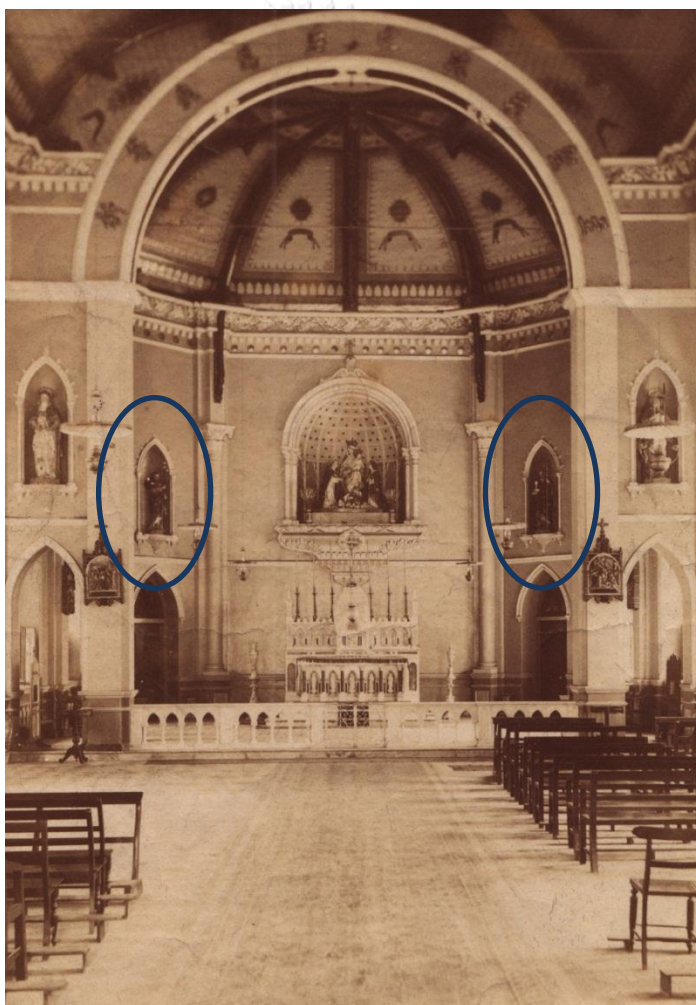

ภาพที่ 51 ภาพขยายโปสการ์ดปี ค.ศ. 1903

แสดงบรรยากาศสภาพแวดล้อมหน้าวัดกาลหว่าร์ที่รื้อรื้อไปด้วยเงาของต้นไม้ที่ทอดยาวลงไปบนลานดิน และมี
อาคารโบสถ์สูงเด่นเป็นสง่าตั้งอยู่กลางพื้นที่
(ที่มา : โปสการ์ดของผู้วิจัย)

○ การเชื่อมต่อสภาพแวดล้อมภายในอาคารโบสถ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก

รูปปั้นที่ปรากฏภายในอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire (ภาพที่ 45) ตรงกลางโบสถ์ด้านข้างรูปแม่พระแห่งลูกประคำ คือรูปนักบุญเบเนดิกต์ที่ปรากฏอยู่ทางด้านขวา และรูปนักบุญจาคอปอยู่ด้านซ้าย ซึ่งทั้งสองรูปนี้ ได้รับการบริจาคโดย นายจาคอป นายเบเนดิกต์ โดยรูปนักบุญจาคอปแทนศาสนนาม* ของนายจาคอป โลว เคียก เชียง และรูปนักบุญเบเนดิกต์แทนศาสนนามของนายเบเนดิกต์ โลว เคียก เหลียง ซึ่งถูกเลือกมาประดิษฐานในพื้นที่ส่วนศักดิ์สิทธิ์ เพื่อบ่งบอกผู้อุปถัมภ์ของการก่อสร้างอาคารโบสถ์หลังนี้

ภาพที่ 52 ภายในอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เมื่อแรกสร้าง
(ที่มา : สำเนาจากหอจดหมายเหตุคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส
กรุงปารีส ฝรั่งเศส โดยผู้วิจัย, 2560)

* ศาสนนาม คือ นามของนักบุญประจำตัวเมื่อรับศีลล้างบาป

องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏนี้บ่งบอกข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่าสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงภายนอกอาคาร แต่ยังมีความสัมพันธ์เข้ามาในอาคาร และเป็นความหมายที่สามารถอธิบายถึงบริบทภายนอกได้อย่างดี

การสร้างอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire นั้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นถิ่นที่แห่งกาลหว่าร์ ที่ซึ่งเป็นศูนย์รวม และใจกลางของชุมชน ถือได้ว่า หัวใจของชุมชนอยู่ที่อาคารหลังนี้ โดยมีอาคารแวดล้อมโดยรอบ คือ อาคารบ้านพักพระสงฆ์ อาคารสำหรับกิจการของวัด ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ ทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ของอาคารโบสถ์ ด้านหน้าอาคารได้ตั้งพื้นที่ลานขนาดใหญ่ ซึ่งมีต้นไม้ปกคลุมบริเวณริมน้ำ เพื่อป้องกันแสงแดดยามบ่าย อีกทั้งยังเป็นกรอบภาพให้กับซุ้มประตูทางเข้าวัด ต้อนรับคนจากแม่น้ำ เข้ามาสู่พื้นที่ ลานหน้าวัดทำหน้าที่เชื้อเชิญคนเข้าไปในโบสถ์ และเป็นสถานที่รวมคนที่มาจากแม่น้ำ และชุมชนให้มารวมกันโดยมีอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เป็นศูนย์กลาง

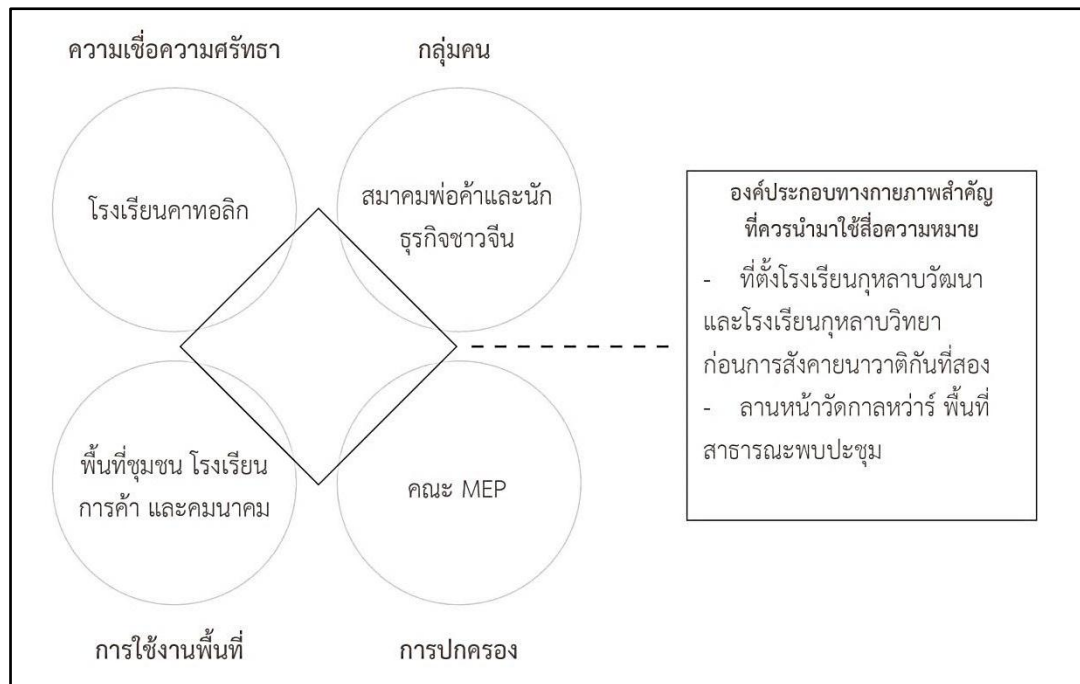
4.2.4 บุงกุ้ย และ กุหลาบ: คำเรียกวัดกาลหว่าร์ภาษาจีนที่หายไป กับการก่อตั้งโรงเรียนชายและหญิง

การเกิดขึ้นของโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับวัดกาลหว่าร์และกลุ่มสังคัมวัดกาลหว่าร์อย่างมาก และยังบ่งบอกถึงความต้องการของชุมชน ในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของลูกหลาน โรงเรียนหญิงและชาย จึงเกิดขึ้นในพื้นที่แทนที่ สถานเลี้ยงเด็กกำพร้าและโรงพยาบาล อีกทั้งในช่วงเวลานี้เป็นช่วงแรกๆ ที่เริ่มมีการตีพิมพ์ประวัติวัดกาลหว่าร์ ซึ่งมีส่วนช่วยในการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นข้อมูลในการทำวิจัยฉบับนี้ และบันทึกภาพถ่ายซึ่งแสดงสภาพแวดล้อมและบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมในอดีต ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนชาย และโรงเรียนหญิง และการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนของสังคัมวัดกาลหว่าร์ได้อย่างลงตัว ปัจจัยสำคัญที่ควรนำมาสื่อความหมาย มีดังนี้

- **ความเชื่อความศรัทธา** ในยุคนี้ความเชื่อความศรัทธาขยายไปในรูปแบบของโรงเรียนคริสต์ที่มีการเรียนการสอนโดยคณะนักบวชเป็นผู้ดูแลภายใต้การควบคุมของวัด สิ่งสำคัญคือ การมุ่งเน้นให้คนเด็ก ๆ ในชุมชนที่ประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น ได้มีสถานที่เรียนรู้ และเรียนเรื่องข้อความเชื่อเพื่อปลูกฝังความเชื่อในพระเจ้าให้พวกเขาตั้งแต่วัยเยาว์
- **กลุ่มคน** กลุ่มคนยุคนี้ประกอบด้วยกลุ่มนักบวชชายและหญิง ซึ่งเข้ามาทำงานในพื้นที่ กลุ่มการค้าชาวจีนทั้งที่เคยมีอยู่เดิมและพัฒนาขึ้นมา และการก้าวเข้ามามีบทบาทของกลุ่มเจ้าของธุรกิจการค้าจีน ซึ่งนำโดยนาย โห่งว่ เตียง อัน นายกสมาคมค้าข้าวแห่งประเทศไทย และเจ้าของบริษัทประกันภัย บ้วนฮัวเซ่ง ทำให้เขาเป็นที่ยอมรับของวัด และจัดตั้งสมาคมขึ้น

เพื่อบริหารงานของวัดในนามของกลุ่มได้แก่กลุ่ม ห้างฮ่วยห่วย แชนนี่ห่วย แซก้งห่วย รวมถึง การตั้งคณะนักขบถ้องประเสียดเงิน ขึ้น โดยทุกกลุ่มมีศูนย์กลางอยู่ ณ วัดกาลหวาร์ จากผล ของการเกิดกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการของวัดในรูปแบบ องค์กร ที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ชัดเจนขึ้น โดยกลุ่มคนในยุคนี้ ยังคงปรากฏหลักฐานของตระกูลผู้ อุปถัมภ์วัดเก่า ในสมัยคุณพ่อแดลล์ซาลส์ อย่างตระกูลโลว ของนายจาตอปและนายเบเนดิกท์ รวมถึงเกิดตระกูลชาวจีนใหม่ ๆ ที่ก้าวเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนกิจการต่าง ๆ ของวัด และชุมชน

- **การใช้งานพื้นที่** โรงเรียนก่อเกิดจากความร่วมมือของกลุ่มคริสตังเงินในยุคนี้ ที่ต้องการส่ง บุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนคาทอลิกที่มีคุณภาพในวัดและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ การก่อตั้ง โรงเรียนชายและหญิงขึ้นมาในพื้นที่ ถือว่ามีความสำคัญต่อคนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากการได้ ศึกษาในโรงเรียนคริสต์ที่ตั้งอยู่ในชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของพวกเขา ได้ทำให้พวกเขามี ความผูกพันกับพื้นที่มากยิ่งขึ้นซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อมของวัดกาลหวาร์ ของคนที่เติบโตมาในพื้นที่
- **การปกครอง** การปกครองในยุคการก่อตั้งโรงเรียน ถือเป็นยุคสุดท้ายที่คณะมิสซัง ต่างประเทศประจำกรุงปารีสปกครองวัดกาลหวาร์ซึ่งเป็นผลมาจากการสังคายนาวาติกันที่ สอง ซึ่งตลอดเวลากว่า 128 ปี (ค.ศ. 1837 - 1965) ที่คณะมิสซังต่างประเทศได้เข้ามา ปกครองดูแลวัดกาลหวาร์ และได้สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมให้ปรากฏขึ้นในพื้นที่ ดั้งนั้นเองจึง ถือได้ว่า คุณค่าอีกประการหนึ่งของวัดกาลหวาร์ คือการมีคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุง ปารีสเป็นผู้ดูแลผืนดินแห่งนี้

ภาพที่ 53 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของบึงกุย และ กุหลาบ
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

- **องค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมาย**

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลังสังคายนาวาติกันที่สอง โดยมีพระสงฆ์ชาวไทยเข้ามาปกครองดูแลวัดกาลหว่าร์แทนมิสชันนารีชาวฝรั่งเศส ประกอบกับความต้องการในการเรียนการสอนที่มีมากขึ้น ทำให้องค์ประกอบสภาพแวดล้อมในพื้นที่วัดกาลหว่าร์ทั้งหมด เกิดการเปลี่ยนแปลงหลัง ค.ศ. 1965 เรื่อยมาจนเหลือเพียงอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เพียงหลังเดียวหลงเหลืออยู่ในพื้นที่วัดกาลหว่าร์ ดังนั้นคุณค่าด้านสภาพแวดล้อมในการเป็นที่ตั้งโรงเรียนที่ควรสื่อความหมาย ประกอบด้วย

- **ที่ตั้งโรงเรียนกุหลาบวัฒนา และโรงเรียนกุหลาบวิทยาก่อนการสังคายนาวาติกันที่สอง**

ที่ตั้งอาคารโรงเรียนหลังเก่าทั้งโรงเรียนกุหลาบวิทยา และโรงเรียนกุหลาบวัฒนา ควรถูกนำมาพิจารณาเพื่อประโยชน์ต่อการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจของพื้นที่ทั้งด้านสภาพแวดล้อมการใช้งานของโรงเรียน ที่เคยจำกัดอยู่ในรั้วโรงเรียนและทั้งลานหน้าโบสถ์ไว้ให้เป็นพื้นที่สาธารณะให้คนได้ใช้สอยได้ทั้งวันและเชื่อมต่อไปมาระหว่างฝั่งธนบุรีและฝั่งเกาะรัตนโกสินทร์ โดยอาคารในยุคแรกเริ่มนี้ ถือว่ามีคุณค่าและมีการใช้งานที่เหมาะสมกับที่ตั้งและสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดการใช้งานครบพื้นที่ที่รองรับทั้งกิจการของวัด การอยู่ร่วมกัน

ในรูปแบบสังคมชุมชน ที่ตั้งการค้า ที่ตั้งโรงเรียน และการเป็นพื้นที่สาธารณะของคนทั่วไป สิ่งนี้ถือเป็นคุณค่าที่ควรถูกนำมาสื่อความหมาย เนื่องจาก สภาพแวดล้อมคือการดำรงอยู่ของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏบนสภาพแวดล้อมหากปราศจากกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ความหมายของสภาพแวดล้อมย่อมน้อยลง เนื่องจากประสบการณ์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมลดน้อยลงตามไปด้วย

o ลานสาธารณะหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่พบปะชุมชน

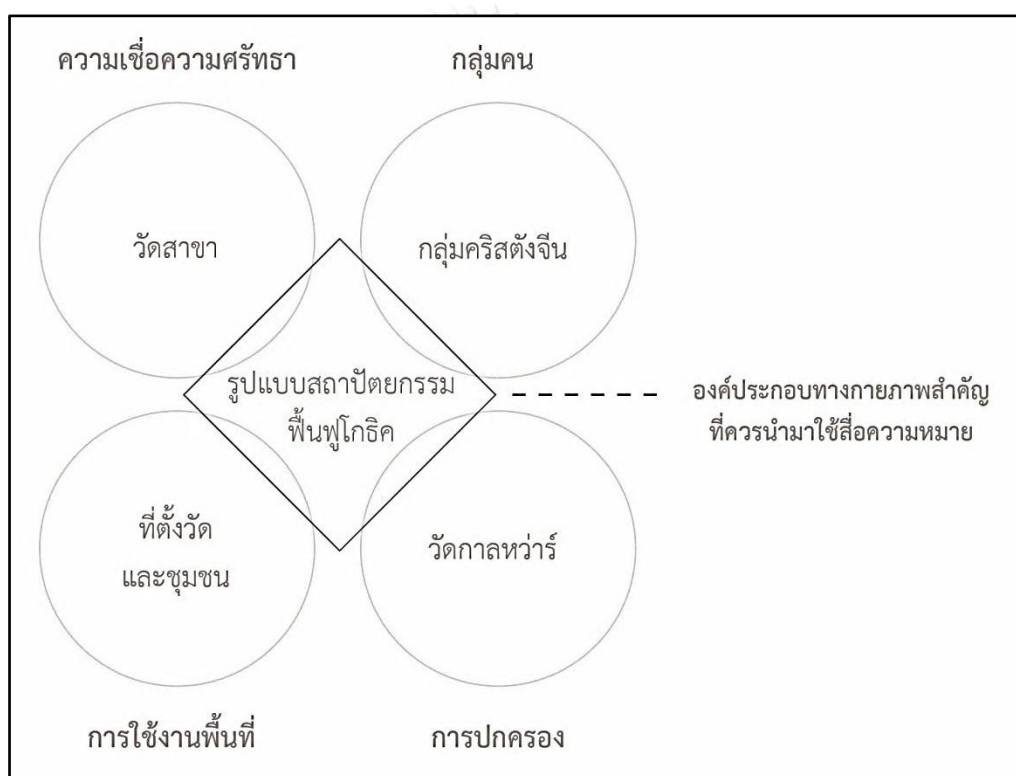
ลานหน้าวัดกาลหว่าร์เคยเป็นส่วนสำคัญในการเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมาพบปะกัน โดยสามารถเข้าออกได้อย่างเสรี แต่จากการขยายตัวของกิจการโรงเรียนเอง ทำให้สภาพแวดล้อมนี้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งท่าเรือ ต้นไม้ ลานดิน อาคารประกอบ และการเข้าถึงพื้นที่โบสถ์ได้อย่างเสรี สิ่งนี้เองควรถูกนำมาสื่อความหมาย เพื่อให้ความหมาย นำความมีชีวิตชีวากลับคืนมาสู่พื้นที่อีกครั้งหนึ่ง

4.2.5 กาลหว่าร์และวัดสาขา: สภาพแวดล้อมแห่งความเชื่อที่แผ่กว้างออกไปในมิสซังสยาม

การสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์นั้น ไม่เพียงพอที่จะสื่อสารเพียงแค่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากการศึกษากรณีศึกษา ทำให้ทราบว่าวัดกาลหว่าร์ เป็นต้นกำเนิดของวัดสาขามากมาย และยังได้แผ่กระจายอิทธิพลของสภาพแวดล้อมให้ไปปรากฏตามวัดสาขาต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นที่การเข้าใจสภาพแวดล้อมวัดสาขา จะช่วยเติมเต็มความเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ด้วยเช่นกัน ปัจจัยที่สำคัญที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมีดังนี้

- **ความเชื่อความศรัทธา** ความเชื่อและความศรัทธาอันร้อนรนของวัดกาลหว่าร์ได้กลายเป็นแบบอย่างในการกระจายความเชื่อในพระเจ้าไปสู่สถานที่แห่งอื่น ๆ ในกรุงเทพและปริมณฑล เกิดเป็นวัดสาขาอยู่ภายใต้การดูแลของวัดกาลหว่าร์
- **กลุ่มคน** สังคมในยุคของการเกิดวัดดังกล่าวขึ้น อยู่ภายใต้ชุมชนอุปถัมภ์ ภายใต้การวางรากฐานของคุณพ่อแดส์ซาลส์ โดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งพื้นที่วัดสาขาต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพมา และมีอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากอาชีพค้าขาย เช่น ที่วัดปากน้ำ กลุ่มที่อาศัยส่วนใหญ่ มีอาชีพเป็นชาวประมง และที่วัดลำไทรเป็นกลุ่มคนที่ทำนาปลูกข้าว ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์และวัดสาขาอย่างกล่าวอีกนัยหนึ่งได้คือการที่วัดสาขาเป็นดังผู้ผลิต โดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลางทางการค้าซึ่งตั้งอยู่ในแหล่งค้าขาย ความสัมพันธ์นี้ จึงเป็นดังเครือข่าย ที่เป็นครอบครัวใหญ่ และแผ่ขยายลูกหลานไปยังที่ต่าง ๆ

- **การใช้งานพื้นที่** การใช้งานพื้นที่วัดสาขา มีการใช้งานที่แตกต่างกันไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ แต่ทุกแห่งจะมีสิ่งที่เหมือนกันคือ เป็นที่ตั้งวัดและชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของสภาพแวดล้อมของกลุ่มคริสตังที่มีความเชื่อความศรัทธาในพระเจ้า
- **การปกครอง** วัดสาขาต่าง ๆ มีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลางการปกครอง โดยวัดกาลหว่าร์ มีหน้าที่ส่งบรรดามิสชันนารีออกไปปกครองดูแลวัดสาขาต่าง ๆ อีกทั้งวัดกาลหว่าร์เอง ยังเป็นศูนย์กลางในการทำสัญญาเช่าที่ดินของคริสตังที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ ดำเนินเรื่อยมาจนใน ปี พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) วัดสาขาต่าง ๆ จึงเริ่มเป็นอิสระจากการปกครองของวัดกาลหว่าร์

ภาพที่ 54 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและกายภาพของวัดสาขา

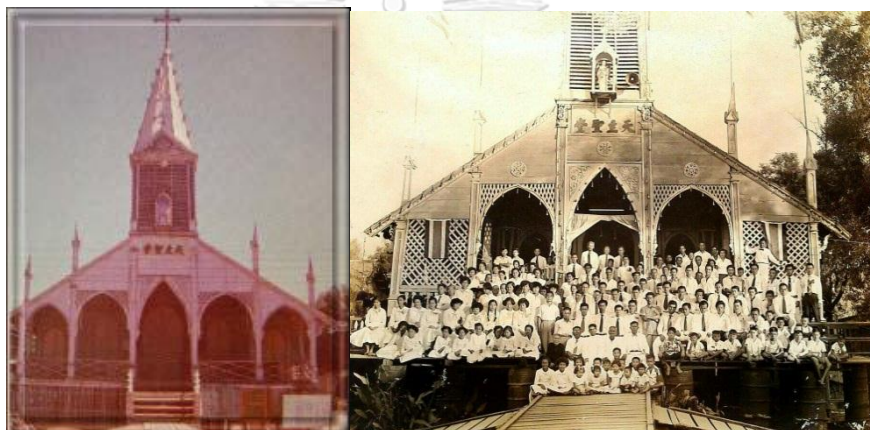
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

- **องค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมาย**

สิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางกายภาพที่สังเกตได้ถึงสภาพแวดล้อมร่วมกันระหว่างวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นฟูโกธิก ซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบที่ปรากฏในบรรดาอาคารโบสถ์ที่ก่อสร้างโดยวัดกาลหว่าร์ ทั้งวัดลำไทร วัดปากน้ำ วัดบางเชือกหนัง และวัดแม่พระฟาติมา เป็นต้น

o รูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค

อาคารโบสถ์วัดปากน้ำ อาคารโบสถ์วัดลำไทร อาคารโบสถ์วัดบางเชือกหนัง อาคารโบสถ์วัดแม่พระฟาติมา ล้วนมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค สิ่งนี้อาจเป็นหนึ่งในจุดรวมที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อมของวัดสาขาที่มีความสัมพันธ์กับวัดกาลหว่าร์ได้ โดยมีอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire แสดงออกถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิคอย่างสมบูรณ์ จึงมีความเป็นไปได้ ที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ อาจเลือกใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับวัดสาขาต่าง ๆ เพื่อให้การปกครองดูแลวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ห่างไกลออกไป ไม่ได้รู้สึกถึงความแตกต่าง แต่ให้เป็นรูปแบบร่วม ที่สะท้อนความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มคนที่มีต้นกำเนิดเดียวกันคือมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง

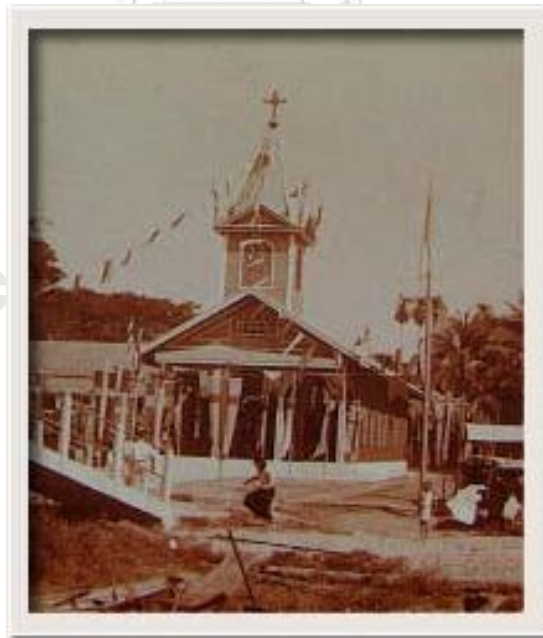

ภาพที่ 55 อาคารโบสถ์วัดปากน้ำ ที่สร้างในปี ค.ศ. 1888 สร้างด้วยไม้ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค และเขียนภาษาจีนด้านหน้าอาคาร (ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และคริสตังวัดปากน้ำ)

ภาพที่ 56 วัดลำไทร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค สร้างด้วยปูน และบริเวณโดยรอบมีการปลูกต้นไม้ใหญ่
เพื่อให้ร่มเงากว้างพื้นที่โดยรอบวัด

(ที่มา : สำเนาจากหอจดหมายเหตุคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส
กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยผู้วิจัย, 2560)

ภาพที่ 57 วัดบางเชือกหนัง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงสูงยอดแหลมประดับกางเขนยอด ลักษณะคล้ายคลึงกับ
อาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

ภาพที่ 58 วัดแม่พระฟาติมา ดินแดง

เป็นวัดที่สร้างในสมัยคุณพ่ออาแมสโตอีย 60 ปี หลังก่อสร้างอาคารโบสถ์

Notre Dame du Rosaire ซึ่งยังคงปรากฏอิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิคแบบวัดกาลหว่าร์อยู่
(ที่มา : คริสตังวัดแม่พระฟาติมา)

4.3 สรุปคุณค่าสภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำเสนอและสื่อความหมาย

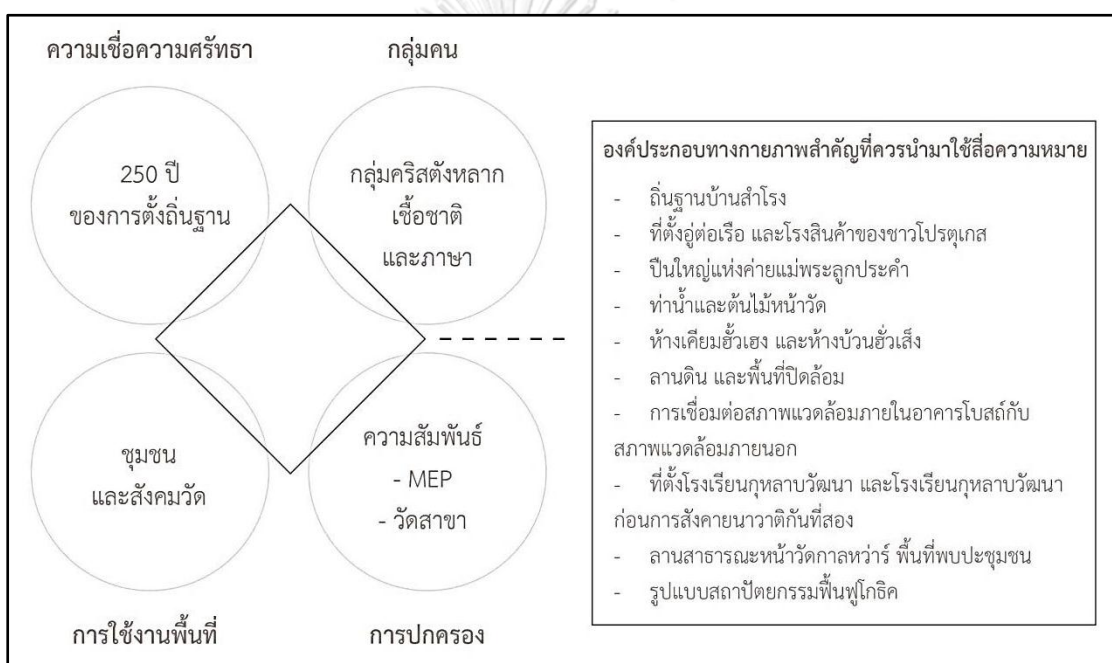
จากการศึกษาจากกล่าวได้ว่า การนำเสนอคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์นั้น ควรเข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดเรื่องราวสำคัญทางสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งทั้ง 4 ประเด็น ซึ่งปัจจัยทั้งหมดได้สะท้อนออกมาเป็นคุณค่าของสภาพแวดล้อมซึ่งเกิดขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ การเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลให้เกิด นอกจากจะช่วยให้เข้าใจสิ่งที่มากกว่าตาเห็นแล้ว ยังมีส่วนช่วยในการวางแผนการนำเสนอเพื่อการสื่อความหมายต่อไปในอนาคตด้วย ปัจจัยทั้ง 4 ประการ สามารถสรุปได้ดังนี้

- **ความเชื่อความศรัทธา** เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานแรกยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 250 ปี โดยมีศูนย์กลางเป็นอาคารทั้งหมดโบสถ์ทั้งสามหลัง ที่สร้างขึ้นในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันอาคารโบสถ์หลังที่สาม หรือ Notre Dame du Rosaire ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจของคริสตังมายาวนานกว่า 120 ปี ซึ่งในการสื่อความหมายควรเน้นให้เห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของปัจจัยนี้ ซึ่งไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าปัจจัยภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปเท่าใดก็ตาม ความเชื่อและความศรัทธาก็ยังคงถูกถ่ายทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน
- **กลุ่มคน** กลุ่มคนในพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศส ชาวจีน และชนชาติอื่น จนกลายมาเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มคนแต่ละกลุ่มได้สร้างคุณค่าของตนให้ปรากฏบนสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง สิ่งนี้ถือเป็นคุณค่าของยุคสมัย ซึ่งควรค่าแก่การสื่อความหมายในทุกยุค เพื่อให้คนในปัจจุบันได้ทราบถึงความหมายและความสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ปรากฏ และรับรู้ได้อย่างกว้างขวาง

- **การใช้พื้นที่** จากการศึกษาทำให้ทราบว่า คุณค่าของวัดกาลหว่าร์คือการเป็นพื้นที่ที่มีการใช้สอยแบบผสมผสาน เนื่องจากที่ตั้งมีศักยภาพสูง ทั้งจาการเข้าถึงและการเชื่อมต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ และสิ่งสำคัญที่สุดคือในพื้นที่จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอยู่ด้วยนั้น คือ สังคมชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดคุณค่ามาอย่างยาวนานกว่า 200 ปี และควรอยู่ในบริเวณที่เป็นสามารถมีความสัมพันธ์กับวัดได้อย่างสะดวก และทำให้คนในพื้นที่รู้สึกว่ามีถิ่นฐานแห่งนี้เป็นบ้านของพวกเขา ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องพิจารณาการใช้งานในลักษณะของการเป็นที่ตั้งของชุมชนในการสื่อความหมายพื้นที่ในอนาคต เพื่อเป็นการรักษาความแท้ในด้านที่ตั้งการอยู่อาศัยให้คงอยู่ต่อไป
- **การปกครอง** การเข้ามาปกครองของคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีสโดยมีวัดกาลหว่าร์เป็นศูนย์กลาง ได้นำพาการพัฒนาเข้ามาสู่พื้นที่ และได้ใช้ศักยภาพของพื้นที่อย่างสูงสุดในทุกด้าน เพื่อส่งเสริมความเชื่อของคนในสังคมและชุมชน จนทำให้วัดกาลหว่าร์เกิดสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดเป็นคุณค่าในยุคสมัยต่าง ๆ และยังแผ่ขยายไปยังวัดสาขาต่าง ๆ โดยมีแนวคิดการสร้างสภาพแวดล้อมตามแบบวัดกาลหว่าร์ ซึ่งสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างกาลหว่าร์กับวัดสาขา แต่ในปัจจุบัน ทั้งวัดกาลหว่าร์และวัดสาขาไม่ปรากฏความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการสื่อความหมายและการนำเสนอเข้ามาเป็นส่วนสำคัญ ที่จะทำให้คนรับรู้คุณค่าของสภาพแวดล้อม ที่เป็นมากกว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นด้วยตา แต่ยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์อีกด้วย
- **องค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมาย**
 จากการศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญที่ควรนำมาสื่อความหมายในเรื่องราวต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ในทุกเรื่องราวมีองค์ประกอบทางกายภาพที่สะท้อนต่อปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมเสมอ ดังนั้นการเลือกพิจารณาองค์ประกอบทางกายภาพควบคู่ไปกับการสื่อความหมายด้วยจะช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าใจความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ได้ดียิ่งขึ้น โดยองค์ประกอบทางกายภาพสำคัญที่ควรนำมาใช้สื่อความหมายของทุกเรื่องราว มีดังนี้
 - ถิ่นฐานบ้านสำโรง
 - สภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ต่อเรือ และโรงสินค้าของชาวโปรตุเกส
 - ปืนใหญ่แห่งค่ายแม่พระลูกประคำ
 - ทำน้ำและต้นไม้น้ำวัด
 - ห้างเคี่ยมฮั่วเฮง และห้างบ้านฮั่วเส็ง
 - ลานดิน และพื้นที่ปิดล้อม

- การเชื่อมต่อสภาพแวดล้อมภายในอาคารโบสถ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก
- ที่ตั้งโรงเรียนกุหลาบวัฒนา และโรงเรียนกุหลาบวัฒนา ก่อนการสังคายนาวาดิกันที่สอง
- ลานสาธารณะหน้าวัดกาลหว่าร์ พื้นที่พบปะชุมชน
- รูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค

องค์ประกอบต่าง ๆ เคยอยู่ในถิ่นฐานแห่งนี้ และเป็นส่วนสำคัญของสภาพแวดล้อมที่คนในอดีตดำรงอยู่ภายใต้ผืนดินแห่งนี้ แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่หลงเหลือแล้ว แต่องค์ประกอบยังควรค่าแก่การนำเสนอและการสื่อความหมายต่อไป

ภาพที่ 59 แผนภาพสรุปคุณค่าสภาพแวดล้อมวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำเสนอและสื่อความหมาย

(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

บทที่ 5

บทสรุปการสื่อความสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ทำให้เข้าใจถึงความสำคัญของวัดกาลหว่าร์ในการเป็นแหล่งรวบรวมวัฒนธรรมที่หลากหลายในด้านของเชื้อชาติของกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ดังนั้นการเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ได้ จะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยทางด้านกายภาพและสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อม โดยอาจกล่าวได้ว่า วัดกาลหว่าร์เป็นวัดสามวัฒนธรรม อันประกอบด้วย วัฒนธรรมของชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศส และชาวจีน ซึ่งรวมไว้เป็นหนึ่งเดียวด้วยความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่มีมาอย่างยาวนาน ดังนั้นสิ่งนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องสื่อความหมายให้ผู้คนได้รับรู้

การนำเสนอเรื่องราวและวิเคราะห์ปัจจัยในการสื่อความหมายในบทที่ 4 เป็นที่มาของการนำเสนอวิธีการในการสื่อความหมายผ่านแก่นเรื่อง (theme) ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย (audience) ตามวัตถุประสงค์ (objective) ในการสื่อความหมายต่อไป ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเสนอวิธีการสื่อความหมายจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นข้อพิจารณาแนวทางในการนำเสนอและการสื่อความหมายต่อไป

5.1 การนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านแก่นเรื่อง

ในการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านแก่นเรื่อง ควรพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมาย หลังจากนั้นจึงเลือกเรื่องราวเพื่อนำเสนอผ่านแก่นเรื่องโดยเลือกใช้วิธีการที่ได้จากการศึกษาในการนำเสนอ

การนำเสนอเรื่องราวผ่านแก่นเรื่องเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเรื่องราวเป็นชุดข้อมูลจำนวนมาก ซึ่งคนทั่วไปจะไม่สามารถจดจำได้ทั้งหมด แต่แก่นเรื่อง จะช่วยให้ข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายได้ตรงกับความต้องการที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งแก่นเรื่องสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม โดยการเสนอเรื่องราวผ่านแก่นเรื่องมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กำหนดกลุ่มเป้าหมาย
2. ตั้งวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ
3. เรื่องราวที่จะนำเสนอ (จากหัวข้อที่ 4.2)
4. วิธีการที่ใช้ในการนำเสนอ
5. พิจารณาแนวทางในการนำเสนอ

การศึกษาเพื่อการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ผ่านแก่นเรื่องในวิทยานิพนธ์ส่วนต่อจากนี้ จะเป็นการเลือกตัวอย่างเฉพาะสำหรับกลุ่มเป้าหมายสำคัญ นั่นคือกลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบัน รวมถึงกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกับวัดทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เคยผูกพันกับวัดและชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายอื่นจะยังไม่กล่าวถึงในตัวอย่างการนำเสนอ

โดยผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์และกำหนดกลุ่มเป้าหมายจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเพื่อเน้นย้ำ และสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่า (awareness) ของประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ให้กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบันและกลุ่มคนที่เชื่อมโยงในอดีตได้รับรู้ โดยมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

5.1.1 กำหนดกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบันและกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกันทางด้านประวัติศาสตร์ ของครอบครัวกับวัดกาลหว่าร์ที่พบจากเอกสารต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษา

5.1.2 ตั้งวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ

สร้างความสัมพันธ์และการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์โดยอาศัยอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) เป็นจุดเริ่มต้นในการเชื่อมความสัมพันธ์และถ่ายทอดคุณค่าให้คนรับรู้

5.1.3 เรื่องราวที่จะนำเสนอ

เรื่องราวที่จะนำเสนอเป็นเรื่องราวจากการศึกษาตั้งแต่ก่อนสร้างอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ จนถึงความสัมพันธ์ของวัดสาขาที่ได้จากการศึกษาในบทที่ 4 ดังนี้

- **บ้านสำโรง :** ถิ่นที่ตั้งตลอดเวลาว่า 250 ปี คนไม่เคยรับรู้ แต่คนในอดีตรับรู้
- **ค่ายแม่พระลูกประคำ :** เรื่องราวของที่ตั้งค่ายชาวโปรตุเกสที่สำคัญซึ่งเลื่อนหายไปตามกาลเวลา
- **Notre Dame du Rosaire :** สังคมวัดกาลหว่าร์ในยุครุ่งเรืองซึ่งจะทำให้เข้าใจว่าอนุสรณ์สถานอันยิ่งใหญ่ ไม่ได้เกิดจากใครเพียงคนเดียวคนหนึ่ง
- **บุงกุ่ม และ กุหลาบ :** คำเรียกวัดกาลหว่าร์ภาษาจีนที่หายไป กับการก่อตั้งโรงเรียนชายและหญิง
- **กาลหว่าร์ และ วัดสาขา :** ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมที่บ่งบอกถึงสถานะของวัดกาลหว่าร์ในอดีตที่ไม่สามารถรับรู้ได้ในปัจจุบัน

ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้จะช่วยให้กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์และกลุ่มคนที่เชื่อมโยงในอดีตเข้าใจประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบของวัดกาลหว่าร์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกลับมาถึงครอบครัวของตนเองได้

5.1.4 วิธีการที่ใช้ในการนำเสนอ

ก่อนการสื่อความหมายผ่านแก่นเรื่องมีความจำเป็นที่จะต้องเลือกวิธีการในการสื่อความหมายเพื่อช่วยในการรับรู้ประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ซึ่งเป็นเสมือนอุปกรณ์ที่ช่วยให้การดำเนินการสื่อความหมายและการนำเสนอสามารถดำเนินการได้ โดยวิธีการในการสื่อความหมายเกิดจากการศึกษาประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

5.1.4.1 วิธีการในการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ

ในการนำเสนอแก่นเรื่องผ่านกายภาพตามวัตถุประสงค์ตัวอย่าง มีความจำเป็นที่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลและหลักฐานใช้เป็นวิธีการในการสื่อความหมายทางกายภาพต่อไป โดยมีเนื้อหาด้านกายภาพดังต่อไปนี้

- การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบ

จากการศึกษาทำให้ค้นพบองค์ประกอบสำคัญหลายประการที่อาจมีส่วนช่วยในการสื่อความหมายของพื้นที่ในอดีต อาทิ

- การปลูกต้นไม้บริเวณริมแม่น้ำเพื่อเป็นกรอบภาพให้กับพื้นที่ จากการศึกษาภาพถ่ายในอดีต ทำให้ทราบว่า พื้นที่ริมน้ำเดิมมีการปลูกต้นไม้บริเวณตลิ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อบดบังแดดยามบ่าย สร้างสภาพแวดล้อมน่าสบายให้กับพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นกรอบภาพของการเข้าถึงอาคารและการช่วยกรองความวุ่นวายภายนอกเพื่อสร้างความสงบร่มรื่นให้กับพื้นที่ลานหน้าวัด จึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยสื่อความหมายให้เข้าใจสภาพแวดล้อมในอดีตได้
- การปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเป็นลานดิน พื้นที่ลานดินนั้น เป็นสภาพแวดล้อมเดิมภายนอกอาคารของลานหน้าวัดกาลหว่าร์ ที่ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมากกว่าสองศตวรรษ โดยมีผืนดินเป็นพื้นที่ให้แก่มนุษย์ การนำองค์ประกอบลานดินกลับมาใน

พื้นที่บางส่วน อาจมีส่วนช่วยให้คนเข้าใจบรรยากาศของสภาพแวดล้อมในอดีตได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงเข้าใจปัจจัยทางธรรมชาติที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมที่สบายของพื้นที่ เนื่องจากลานดิน ไม่สะสมความร้อนเหมือนลานคอนกรีตในปัจจุบัน

- การสื่อความหมายผ่านปืนใหญ่ การนำปืนใหญ่ที่ตั้งอยู่หลังอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire มาตั้งบริเวณด้านหน้าอาคาร จะมีส่วนในการสื่อความหมายให้คนเข้าใจพื้นที่การเป็นถิ่นฐานของโปรตุเกสได้ดียิ่งขึ้น
- การใช้พื้นที่สาธารณะของลานหน้าวัด

พื้นที่ลานหน้าวัดเป็นพื้นที่สาธารณะมากกว่า 200 ปี จึงเป็นพื้นที่ที่คนได้มีปฏิสัมพันธ์ โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อของชุมชน และการเป็นพื้นที่สาธารณะเอง เป็นการเปิดโอกาสให้คนต่างศาสนา ได้เข้ามามีประสบการณ์ในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเชื่อของพื้นที่แห่งนี้ ดังนั้นการใช้งานพื้นที่เป็นพื้นที่โรงเรียนเพียงอย่างเดียวในปัจจุบันของพื้นที่ลานหน้าวัด อาจเป็นการจำกัดการใช้งานและไม่สอดคล้องกับที่ตั้งในอดีต จึงควรมีการพิจารณาเปิดพื้นที่บางส่วน เพื่อสร้างความมีชีวิตชีวาให้กลับมาสู่พื้นที่ผ่านลานสาธารณะแห่งวัดกาลหว่าร์

- การใช้งานสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ที่หลากหลายและการใช้พื้นที่รูปแบบใหม่

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า การตั้งถิ่นฐานตลอดเวลากว่า 200 ปี ของวัดกาลหว่าร์นั้น เต็มโตได้ จากความหลากหลายในการใช้งานของพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่เอง มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มประสิทธิภาพในด้านที่ตั้ง ที่มีความเหมาะสมด้านการค้า การคมนาคม และการอยู่อาศัย แต่ในปัจจุบัน ปรากฏการใช้งานโรงเรียนและบ้านพักพระสงฆ์เพียงอย่างเดียว จึงเป็นการจำกัดพื้นที่และไม่ส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายและเชื้อเชิญให้คนเข้ามาในพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะปิดและเปิดใช้งานในบางเวลา ซึ่งเป็นการขัดกับสภาพแวดล้อมเดิมในยุคก่อตั้งซึ่งคุณพ่อแดส์ซาลส์เอง ได้ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชน โดยมีอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เป็นศูนย์กลาง

กระบวนการนี้อาจเกิดขึ้นภายหลังการปรับปรุงสภาพแวดล้อมไประยะหนึ่งแล้ว เนื่องจากต้องอาศัยความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยเพียงแต่เสนอความเป็นไปได้ จากการศึกษาข้อมูลด้านที่ตั้งและสภาพแวดล้อม และผู้วิจัยคิดว่า การกระทำใด ๆ ใหม่ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ต้องคำนึงถึงการคงอยู่ต่อไปของคุณค่าด้านที่ตั้ง ความหลากหลายของพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวัดและชุมชน รวมถึงการ

เป็นพื้นที่สำหรับทุกคน ให้ได้เข้ามาสัมผัสสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเชื่อดังที่คนในยุคก่อนหน้าได้รังสรรค์ขึ้นมา

สิ่งที่ค้นพบจากกรณีศึกษาคือการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาในพื้นที่และปรากฏเป็นสภาพแวดล้อม มักไม่ใช่เรื่องง่าย และอาศัยเงื่อนไขของเวลาและสังคม จากความหลากหลายของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับ*ศักยภาพของพื้นที่ที่ถือว่าเป็นตั้งอัญมณีของพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ยังคงยืนหยัดข้ามผ่านกาลเวลามากกว่า 120 ปี อีกทั้งยังเป็นตัวบ่งบอกเรื่องราวของความสัมพันธ์ของชุมชน ที่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง* คุณค่านี้ ควรเป็นสิ่งที่คนรับรู้และได้รับการส่งเสริม ให้แสดงออกผ่านสภาพแวดล้อมภายนอก โดยการประเมินความเป็นไปได้ในการใช้งานในพื้นที่ในรูปแบบใหม่และหลากหลายมากขึ้น โดยศักยภาพที่มีของพื้นที่เป็นสำคัญ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สามารถสื่อความหมายอดีตให้เกิดขึ้น อาทิ

- *การสื่อความหมายผ่านร้านค้าของที่ระลึก* การเลือกที่ตั้งร้านค้าของที่ระลึก อาจเลือกสถานที่ที่เคยเป็นที่ตั้งร้านค้าในอดีตของพื้นที่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ ซึ่งมีข้อดีคือการมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์กับแม่น้ำ ซึ่งอาจสร้างในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ โดยเน้นการสื่อความหมายทางด้านที่ตั้งและบรรยากาศให้คนเข้าใจสภาพแวดล้อมในอดีตได้ และสินค้าภายใน ส่งเสริมให้คนรับรู้การเป็นพื้นที่สามวัฒนธรรม ทั้งชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศส และชาวจีน ซึ่งจะเป็นการดึงดูดกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามายังพื้นที่ เพื่อสัมผัสสภาพแวดล้อมดังกล่าว
- *การสื่อความหมายผ่านพิพิธภัณฑ์วัดกาลหว่าร์* พิพิธภัณฑ์อาจผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของร้านค้าของที่ระลึก ในพื้นที่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่วัดกาลหว่าร์ได้ และทั้งพิพิธภัณฑ์เอง และลานหน้าวัด จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมใหม่ ที่จะช่วยบอกเล่าเรื่องราวของสภาพแวดล้อมในอดีตของพื้นที่ให้ผู้คนที่เข้ามาได้รับรู้ความสำคัญของสถานที่แห่งนี้
- *การสื่อความหมายผ่านการใช้พื้นที่ลานหน้าวัดในรูปแบบใหม่* ลานหน้าวัดกาลหว่าร์ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ และลานแห่งนี้ ยังเป็นหนึ่งในลานที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากพื้นที่นี้ได้ถูกใช้งานอย่างต่อเนื่องมายาวนานกว่า 250 ปี ซึ่งการสื่อความหมายในรูปแบบใหม่นั้น ควรเปิดให้เป็นพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้คนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ ในการรังสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้น โดยยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นพื้นที่ลานหน้าโบสถ์ ซึ่ง

ควรมีบรรยากาศสงบ ร่มรื่น แสดงถิ่นที่ซึ่งพระเจ้าสถิต ในบางช่วงเวลาอาจกลายเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ อาทิ การแสดงดนตรี การแสดงงานศิลปะ นิทรรศการภายนอก กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของคนกลุ่มคน

- การสื่อความหมายพื้นที่โดยรอบ เส้นทางและการเข้าถึงในอดีตผ่านการสื่อความหมาย ด้วยวิธีการต่าง ๆ

การสื่อความหมายพื้นที่โดยรอบและเส้นทางในอดีต สามารถทำได้โดยการสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของความต่อเนื่องที่หลงเหลือมาในปัจจุบันผ่านการสื่อความที่สามารถสร้างการตระหนักรู้ได้ของผู้คน อาทิ

- กิจกรรมทัศนศึกษาถนดั่งเดิมตลาดน้อยและวัดกาลหว่าร์ โดยอาจจัดเป็นรูปแบบการเดินทางในรถโดยสารสายเก่าพร้อมพร้อมการนำเสนอคุณค่าและความสัมพันธ์ของเส้นทางในอดีตผ่านแผนที่เก่า
- การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “แม่น้ำ” อาจกล่าวได้ว่าสิ่งสำคัญที่สุดของการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่แห่งนี้ของชาวโปรตุเกสคือ การที่ตั้งติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งถือเป็นสายน้ำแห่งชีวิต ที่ได้หล่อเลี้ยงผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่มาอย่างยาวนานกว่าสองศตวรรษ และผ่านวัฒนธรรมของผู้คนทั้งชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศส และชาวจีน แม่น้ำเจ้าพระยาจึงเปรียบเสมือนประตูสู่ความสัมพันธ์ ซึ่งตอนนี้ถูกปิดกั้น จนไม่สามารถรับรู้ถึงความสัมพันธ์นี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรื้อฟื้นให้กลับมาในรูปแบบต่าง ๆ อาจเป็นการรื้อฟื้นทำน้ำให้กลับคืนมา เพื่อสร้างการเข้าถึงทางน้ำให้กับพื้นที่ หรือการปรับปรุงสภาพเขื่อนกันแม่น้ำในปัจจุบันให้มีสภาพที่เชื่อมต่อกับตลิ่งริมแม่น้ำมากขึ้น หรือการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของพื้นที่ริมน้ำ ระหว่างศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี้ และธนาคารไทยพาณิชย์กับวัดกาลหว่าร์เข้าด้วยกัน ย่อมทำให้ผู้ที่มาเยือนถิ่นที่แห่งนี้ ได้รับรู้ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อม จากการเดินทางทางน้ำและการเข้าถึงในอดีต ซึ่งเป็นประตูด่านแรกที่สร้างความเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ให้เกิดขึ้นได้

นอกจากวิธีการดังตัวอย่างข้างต้น อาจมีการดำเนินการศึกษาและเก็บข้อมูลในด้านอื่น ๆ อาทิ การขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและการใช้งานพื้นที่ในยุคแรกเริ่ม โดยวิธีการนี้ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ นักวิชาการ และการรับฟังความคิดเห็นต่อไป

5.1.4.2 วิธีการในการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านสังคมวัฒนธรรม

จากการศึกษาอาจกล่าวได้ว่าอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) สามารถเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดและสังคมให้เกิดขึ้นได้ ซึ่ง **การเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมของอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire จะเป็นวิธีการสำคัญ ในการเข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ในอดีต** โดยใช้การสื่อความหมายสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ร่วมกับอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์โดยแบ่งการสื่อความหมายด้านสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มคนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับโปรตุเกสและฝรั่งเศส

จากบันทึกและเอกสารต่าง ๆ ในอดีต ที่มีการค้นพบ บ่งบอกว่าสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติ โดยกลุ่มคนที่โดดเด่นได้แก่ชาวโปรตุเกส ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐานในยุคแรก และชาวฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาในฐานะมิสชันนารีผู้ปกครองดูแลวัด ซึ่งได้รวมใจของคนในชุมชน และอาศัยความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศสในการขนส่งสินค้าต่าง ๆ ในการสร้างอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ดังปรากฏในบันทึก ในปัจจุบัน **ความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้เลือนหายไปตามกาลเวลา จึงทำให้การรับรู้สภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ในด้านสังคม เลือนหายไปเช่นกัน** จึงมีความจำเป็นที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์นี้ให้กลับคืนมาสู่พื้นที่ให้ผู้คนได้รับรู้ โดยสามารถเกิดขึ้นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ

- การสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านคุณค่าความสัมพันธ์ที่ปรากฏในเอกสารและจารึกภายในอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire

ภายในอาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire ได้ปรากฏรายชื่อผู้อุปถัมภ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกงสุลโปรตุเกสและฝรั่งเศส รวมถึงเอกสารต่าง ๆ ที่ค้นพบ ล้วนมีความสัมพันธ์และบอกเล่าเรื่องราวเดียวกันที่สัมพันธ์กับตัวอาคารโบสถ์ และบุคคลสำคัญของทั้งสองประเทศ จึงควรสื่อความหมายผ่านการจัดกิจกรรมเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์และรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศดังกล่าวให้กลับคืนมาอีกครั้ง ผ่านการจัดกิจกรรมในโอกาสต่าง ๆ

- กิจกรรมนิทรรศการ “การก่อสร้างวัดกาลหว่าร์” ร่วมกับสถานทูตฝรั่งเศส หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

- กิจกรรมเยี่ยมชมโบสถ์ฝรั่งเศสในสยาม โดยใช้อาคารโบสถ์ Notre Dame du Rosaire เป็นตัวเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์
- กิจกรรมการตั้งถิ่นฐานชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ผ่านบัญชีคริสตังวัดกาลหว่าร์ ปี ค.ศ. 1866 โดยร่วมกับสถานทูตโปรตุเกสในการจัดนิทรรศการเรื่องราวของชาวโปรตุเกสและความสำคัญของพวกเขาที่เคยอาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนี้
- กิจกรรมนิทรรศการอาวุธและการเดินเรือของชาวโปรตุเกส โดยใช้พื้นที่ลานหน้าวัด และการนำปืนใหญ่ที่ปักอยู่หลังวัดออกมาแสดงให้อยู่ในสภาพดีเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ดังกล่าวและเพื่อแสดงเป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์

การจัดกิจกรรมดังกล่าว นอกจากจะเป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์แล้ว ยังช่วยให้สภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ ได้รับการรับรู้ไปสู่วงกว้าง โดยอาจจะขยายการรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับกลุ่มคนชาวโปรตุเกสและฝรั่งเศสผ่านการเชื่อมโยงระหว่างสถานที่คือตัวอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์กับสถานทูตโปรตุเกสและสถานทูตฝรั่งเศสซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศใต้ การสร้างการรับรู้ถึงความสัมพันธ์นี้ยังอาจเพิ่มจำนวนชาวโปรตุเกส และชาวฝรั่งเศสที่สนใจเข้ามาในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

- การรื้อฟื้นความสัมพันธ์กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา

จากการศึกษาทำให้ค้นพบว่า วัดกาลหว่าร์เป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งที่มีการสืบต่อความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น ดังเห็นได้จากแหล่งที่มาของข้อมูลที่ปรากฏว่าหลายครอบครัวยังคงมีประวัติศาสตร์ของต้นตระกูลที่มีความผูกพันกับวัดกาลหว่าร์ อีกทั้งบันทึกและเอกสารต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ช่วยเน้นย้ำความสำคัญว่าเรื่องราวของความสัมพันธ์เหล่านั้นเป็นความจริงที่เกิดขึ้นในอดีต แต่ในปัจจุบัน เรื่องราวของครอบครัวต่าง ๆ และวัดกาลหว่าร์ ยังขาดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนและโบสถ์ ดังนั้น การฟื้นฟูความสัมพันธ์นี้ให้กลับมา จะช่วยให้เกิดการเข้าใจสภาพแวดล้อมของวัดและสังคมในอดีตได้อย่างดี

จากการค้นพบเอกสารหลักฐาน ทำให้เกิดความเข้าใจว่า กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ยังไม่ได้จำกัดอยู่แค่พื้นที่วัดกาลหว่าร์เท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายไปตามวัดสาขาต่าง ๆ ด้วย การเข้าใจวัดสาขาของวัดกาลหว่าร์ จึงมีความจำเป็นอย่าง ในการสร้างความเข้าใจการเติบโตของวัดคาทอลิกต่าง ๆ ในกรุงเทพฯและปริมณฑล และสานสัมพันธ์ของวัดคาทอลิกในกรุงเทพฯให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน โดยอาจจัดกิจกรรมการเดินทางไปแสวงบุญตามวัดสาขาต่าง ๆ และจัดให้มีการบรรยาย เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น รวมถึงการสร้างตัวแทนวัดสาขาต่าง ๆ ให้เป็นเครือข่ายตัวแทน เพื่อร่วมกันสร้างกิจกรรม และส่งเสริมการรับรู้ความเชื่อมโยง

ระหว่างสภาพแวดล้อมทางด้านสังคมระหว่างวัดกาลหว่าร์และวัดสาขาเข้าด้วยกัน ในการนี้นอกจากจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในแล้ว ยังจะมีส่วนในการช่วยให้คนภายนอกสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัดคาทอลิกได้ดียิ่งขึ้นด้วย

กิจกรรมที่ควรดำเนินการมีดังนี้

- การตั้งกลุ่มเครือข่ายครอบครัวกาลหว่าร์ เพื่อส่งเสริมให้ตระกูลเก่าแก่ต่าง ๆ ที่เคยมีบทบาทในพื้นที่แต่ในปัจจุบันได้ย้ายออกไปอาศัยอยู่ภายนอกพื้นที่ ให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของวัดกาลหว่าร์ อาทิ ครอบครัวท้าว ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากตระกูลดอนโนชาวโปรตุเกสซึ่งรับหน้าที่ดูแลพระศพพระเยซูเจ้ามายาวนานกว่า 6 รุ่น ครอบครัวตระกูลโลว ซึ่งในปัจจุบันขยายออกไปมีสมาชิกในครอบครัวหลายร้อยคน และยังคงเก็บรวบรวมประวัติของครอบครัวประจำตระกูลไว้อย่างดี การสนับสนุนให้พวกเขาได้เขามามีส่วนร่วมในการดูแลรูปพระศพพระเยซูเจ้าตั้งในอดีต รวมถึงการเป็นเจ้าของพื้นที่ ในการบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์อาคารและพื้นที่โดยรอบผ่านทางตัวแทนในครอบครัวเป็นผู้บรรยาย หรือแม้กระทั่งการเป็นอาสาสมัครในการเป็นผู้ช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ของทางวัด ย่อมทำให้เกิดกิจกรรมการฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้กลับมาสู่พื้นที่
- การตั้งกลุ่มเครือข่ายวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา เพื่อให้เกิดความเข้าใจด้านสภาพแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น การตั้งกลุ่มเครือข่ายวัดสาขา อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์นี้ และจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมเยี่ยมเยือนตามวัดสาขาต่าง ๆ อาจช่วยสร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจให้กลับคืนมาได้

นอกจากนี้อาจสร้างกลุ่มครอบครัวกาลหว่าร์ เพื่อเป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลวัดกาลหว่าร์ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสภาพแวดล้อมในอนาคต

- การสร้างสังคมใหม่ผ่านการสื่อความหมายกระบวนการอนุรักษ์

การสื่อความหมายคือกระบวนการที่ต่อเนื่อง และควรสัมพันธ์กับแผนงานในการอนุรักษ์ เพื่อให้ภายหลังการอนุรักษ์แล้วเสร็จ จะได้สามารถสื่อความ และสร้างประสบการณ์ต่อผู้มาเยือนได้อย่างดี ดังนั้นการวางแผนการสื่อความหมายระหว่างการอนุรักษ์ หรือการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ จะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วม และสร้างกลุ่มผู้สนใจ และเกิดเป็น

กลุ่มคนกลุ่มใหม่ ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคม และสภาพแวดล้อมของวัดกาลหว่าร์ได้ และอาจมีส่วนช่วยสนับสนุน และส่งเสริมการอนุรักษ์และการสื่อความหมายในอนาคตได้เป็นอย่างดี

5.1.5 ข้อพิจารณาแนวทางในการนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง

ในการนำเสนอประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมวัดกาลหว่าร์ผ่านแก่นเรื่องควรพิจารณาแนวทางการนำเสนอเพื่อสร้างการรับรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและตรงตามวัตถุประสงค์ โดยควรพิจารณาทั้งการดำเนินการด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม

ข้อพิจารณาด้านกายภาพนั้น มีความจำเป็นที่จำต้องศึกษาและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการเลือกใช้ในการนำเสนอและการสื่อความหมายโดยมีวิธีการที่ควรศึกษาเพิ่มเติมและเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ โดยในระหว่างกระบวนการศึกษาในอนาคตสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้คนที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการได้ อาทิ การรับฟังความคิดเห็นทั้งจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่และนักวิชาการ การจัดแสดงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์กับวัดให้มากขึ้น การสร้างข้อมูลพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมของวัดกาลหว่าร์และศึกษาการใช้งานในปัจจุบัน เพื่อหาข้อสรุปการใช้งานเพื่อเป็นแนวทางของความร่วมมือจากคนในพื้นที่ให้เกิดการสื่อความหมายทางด้านกายภาพที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

ข้อพิจารณาด้านสังคมวัฒนธรรม สามารถนำมาเป็นตัวอย่างในการสื่อความหมายผ่านแก่นเรื่องได้อย่างดีภายใต้วัตถุประสงค์ในการสร้างความสัมพันธ์และการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์โดยอาศัยอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ (Notre Dame du Rosaire) เป็นจุดเริ่มต้นในการเชื่อมความสัมพันธ์และถ่ายทอดคุณค่าให้คนรับรู้ ให้แก่กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบันและคนในพื้นที่ โดยเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์ สามารถกระทำได้โดยการเลือกใช้วิธีการ ดังนี้

- การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับโปรตุเกสและฝรั่งเศส
- การรื้อฟื้นความสัมพันธ์กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา
- การสร้างสังคมใหม่ผ่านการสื่อความหมายกระบวนการอนุรักษ์

ในการสื่อความหมายผ่านแก่นเรื่องควรพิจารณาแนวทางในการสื่อความหมายโดยมีรายละเอียดดังนี้ (ตารางที่ 1)

แก่นเรื่อง	วิธีการ	ข้อพิจารณา	เป้าหมายที่คนจดจำ
1	<p>การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับโปรตุเกสและฝรั่งเศส</p> <p>การสร้างการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านคุณค่าความสัมพันธ์ที่ปรากฏในเอกสารและจารึกภายในอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมนิทรรศการ “การก่อสร้างวัดกาลหว่าร์” - กิจกรรมเยี่ยมชมโบสถ์ฝรั่งเศสในสยาม - กิจกรรมการตั้งถิ่นฐานชาวโปรตุเกสวัดกาลหว่าร์ผ่านบัญชีคริสตังวัดกาลหว่าร์ ปี ค.ศ. 1866 	<ul style="list-style-type: none"> - พิจารณากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ดูแลวัดและโรงเรียน กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ กลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยสถานทูตโปรตุเกสที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง - หลักฐานที่เลือกมาใช้ในการนำเสนอ - การพาชมอาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์และผู้เล่าเรื่อง - การกำหนดตัวแทนคริสตังวัดกาลหว่าร์ในอดีตเป็นผู้เล่าเรื่องราวของความสัมพันธ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - คนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัดกาลหว่าร์กับโปรตุเกสและฝรั่งเศสในอดีต
2	<p>การรื้อฟื้นความสัมพันธ์กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์และวัดสาขา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตั้งกลุ่มเครือข่ายคริสตังวัดกาลหว่าร์ และจัดกิจกรรม อาทิ เล่าเรื่องวัด ณ กาลหว่าร์ - ตั้งกลุ่มเครือข่ายคริสตังวัดสาขา และจัดกิจกรรม อาทิ พาเพื่อนมาบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - พิจารณากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ดูแลวัดและโรงเรียน กลุ่มคริสตังวัดกาลหว่าร์ กลุ่มคนในพื้นที่และกลุ่มคริสตังที่ย้ายออกไป - การขอข้อมูลจากกลุ่มคริสตังในอดีตที่เคยมีความทรงจำในพื้นที่ - การกำหนดตัวแทนคริสตังวัดกาลหว่าร์ในอดีตเป็นผู้เล่าเรื่องราวของความสัมพันธ์ - การพิจารณาการสร้างเครือข่ายและกิจกรรมเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ - หลักฐานที่เลือกมาใช้ในการนำเสนอ 	<ul style="list-style-type: none"> - อาคารโบสถ์วัดกาลหว่าร์กลายเป็นที่บันทึกเรื่องราวของสังคมที่คนรับรู้ได้ผ่านการสื่อความหมาย ทางองค์ประกอบงานศิลปกรรมที่ปรากฏ

3	การสร้างสังคมใหม่ผ่านการสื่อ ความหมายกระบวนการอนุรักษ์	พิจารณากลุ่มผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ดูแล วัดและโรงเรียน กลุ่มคริสตัง วัดกาลหว่าร์ กลุ่มคนในพื้นที่ นักวิชาการและสถาบันการ ศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ - การศึกษางานวิจัยในอดีตที่ เคยมีมา - หลักฐานที่เลือกมาใช้ใน การนำเสนอ - พิจารณากระบวนการ บูรณะที่สามารถแทรกการ สื่อความหมายเข้าไปเป็น ส่วนหนึ่งของการสร้างการ ตระหนักถึงคุณค่าให้แก่กลุ่ม คน	- กลุ่มเป้าหมายเห็น คุณค่าของการอนุรักษ์ มรดกวัฒนธรรมทางด้าน ประวัติศาสตร์และ สภาพแวดล้อมโดยรอบ วัดกาลหว่าร์โดยมีอาคาร โบสถ์วัดกาลหว่าร์เป็น ตัวแทนในการสื่อ ความหมาย
---	---	--	---

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการนำเสนอเรื่องราว Notre Dame du Rosaire ผ่านแก่นเรื่อง

5.2 ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการศึกษาในด้านสภาพแวดล้อมในอนาคต

การศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์เพื่อประโยชน์ต่อการสื่อความหมายเป็นเพียงกระบวนการแรกของการวางแผนการสื่อความหมาย คือการระบุคุณค่าและเลือกเรื่องราวที่มีคุณค่าในประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมานำเสนอผ่านการสื่อความหมาย **ซึ่งจากการศึกษาอาจกล่าวได้ว่า กรณีศึกษาวัดกาลหว่าร์นั้น เป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า ความหมายของสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม แผ่กว้างไปมากกว่าสิ่งที่สายตามองเห็นหรือรับรู้ได้ ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์ ความเข้าใจ หลักฐานในอดีต รวมถึงการบอกเล่าเรื่องราวจากกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ จึงจะทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ได้**

ซึ่งสามารถแบ่งข้อค้นพบและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

5.2.1 การนำเสนอเรื่องราวที่มีคุณค่าของสภาพแวดล้อมต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย

การนำเสนอและสื่อความหมายในปัจจุบัน ไม่สามารถมองเพียงกายภาพ หรือจากหลักฐานบางชิ้น แต่จะต้องมีการมองในบริบททุกแง่มุม ทุกระดับและช่วงเวลา ทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ และพิจารณาสาระสำคัญในทุกยุคสมัย โดยกรณีศึกษาวัดกาลหว่าร์นั้น มีการเก็บเอกสารที่ตีมาตลอดเวลากว่า 100 ปี โดยประกอบด้วย บันทึกของบรรดามิสชันนารีคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส (MEP) ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวการดำเนินการต่าง ๆ ของวัด เป็นจำนวนกว่า 100 ฉบับ ที่ประกอบด้วยจดหมาย ใบสั่งซื้อสินค้า รายการสินค้า รายการผู้บริจาค รายชื่อคริสตัง ภาพถ่ายในอดีต ยังคงอยู่ในสภาพดี ภายใต้การดูแลของหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และเอกสารบางส่วนและรูปถ่ายวัดกาลหว่าร์ได้มีการเก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีรายงานวิจัยก่อนหน้าที่สำคัญหลายฉบับที่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลวัดกาลหว่าร์ไว้ ซึ่งให้ข้อมูลในเชิงวิชาการ ส่งผลให้สามารถต่อยอดเป็นงานวิจัยฉบับนี้ได้ จากเอกสารและข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้สามารถเข้าใจเบื้องหลังของสภาพแวดล้อมและสิ่งควมวัดกาลหว่าร์ในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ดี และเรียบเรียงออกมาเป็นประโยชน์ต่อการสื่อความหมายและการนำเสนอสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์

5.2.2 ข้อเสนอต่อสื่อความหมายสภาพแวดล้อมในอนาคต

การสื่อความหมายสภาพแวดล้อมในอนาคต ควรพิจารณาการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดกาลหว่าร์ผ่านแก่นเรื่อง (ในหัวข้อ 5.2) ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการเตรียมการนำเสนอและสื่อความหมาย เนื่องจากกระบวนการ

นำเสนอและสื่อความหมายนั้น จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วม ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นมาเป็นสภาพแวดล้อมโดยรอบวัตถุกาลหว่าร์ ทั้งในอดีตและอนาคต และการสื่อความหมาย สภาพแวดล้อมบางประการ ยังต้องการการศึกษาเพิ่มเติม อาทิ การขุดค้นโบราณคดี การศึกษาบันทึกต่าง ๆ เพิ่มเติมถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในพื้นที่ การพิจารณาฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อม ซึ่งจะต้องเกิดกระบวนการนำแผนการ สื่อความหมายไปปรับใช้ในการสื่อความหมายและการเลือกวิธีการที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งควรพิจารณาจากความแท้ในการสื่อความและเทคนิควิธีการที่เหมาะสมในการนำเสนอ เพื่อให้เรื่องราวและคุณค่าของสภาพแวดล้อมปรากฏ และควรมีการจัดทำการประเมินผลการสื่อความหมายสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนาการสื่อความหมาย ที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การมองสภาพแวดล้อมที่มากกว่าสิ่งที่สายตามองเห็น จะช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อม และบรรยากาศของสภาพแวดล้อมในอดีตได้ การสื่อความหมายจะทำได้มากกว่าการสื่อเพียงกายภาพ แต่เป็นสร้างการรับรู้ถึงความรู้สึกในบรรยากาศนั้นให้กลับมาสู่พื้นที่ได้จริง ในระดับความรู้สึกของผู้คนที่มีประสบการณ์ของการมาเยือนพื้นที่แห่งนี้

รายการอ้างอิง

- Bandarin, F., & Oers, R. V. (2013). *The Historic Urban Landscape*: Wiley Blackwell.
- BANGKOK, U. (2007). *Tourism at Cultural Heritage Sites in Asia*. Cultural Heritage Specialist Guide Training and Certification Programme for UNESCO World Heritage Sites.
- Burra, C. (1999). *The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance*.
- Catalogue des chettrins Du Calvaire*. (1866). หอจดหมายเหตุผู้ครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- Clark, K. (1969). *Civilisation*. London: British Broadcasting Corporation.
- Dessalles, R. P. (1894). คุณพ่อขอความอนุเคราะห์จากรัฐมนตรีเรื่อง เรือขนส่งวัสดุก่อสร้างจากเมือง *Marseille* ไปยัง *Saigon* มาถึงบางกอก. (1.17.2.37 = 67, VEY 1893-1894). หอจดหมายเหตุผู้ครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- Ename. (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*.
- European, C. (1975). *European Charter of the Architectural Heritage*. Amsterdam.Nairobi Recommendation.
- Grassi, B. C. (1894, 1 Febuary 1894). *For the following materials supplied*. หอจดหมายเหตุผู้ครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, Bangkok.
- Martins, J. (2004). O CAMPO DO ROSÁRIO.
<http://lusosuccessos.blogspot.com/2014/04/gente-ilustreque-representou-portugal.html>
- MEP. (1891 – 1893). *Lettres communes*. Paris.
- Morbey, J. (2006). *A Heritage Home in Bangkok – The Portuguese Ambassador’s Residence*. Embassy of Portugal Bangkok: Craftman Press.
- Mumford, L. (1961). *The City in History*. United States: Harcourt, Brace and World.
- Nairobi, R. (1976). *Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas*.
- NAVARAT.C. (2555). กัปตันเอมส์ นายตำรวจแบบยุโรปคนแรกของสยาม.
<http://www.reurnthai.com/index.php?topic=5425.0>

- NSW, H. O. (2005). *Interpreting Heritage Places and Items*.
- Pom, R. (2441, 19 May 1898). ที่ดินวัดกาลหว่าร์. (VIII สมัย Vey จดหมาย 1896-1898).
เอกสารหอจดหมายเหตุผู้ครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- Receretam, M. S. (2017). ประวัติห้างเคียมฮั่วเฮง. In อภิชาติ กิตติเมธาวิวัฒน์ (Ed.).
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London.
- Ruskin, J. (1897). *Our Fathers have told us*. London.iv.6.
- Scotland, H. (2010). *Managing Change in the Historic Enviroment: Setting*. Longmore House. Salisbury Place. EDINBURGH.
- Scott, G. (1961). *The Architecture of Humanism*. London: Methuen.
- Venice, C. (1964). International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments.
- Washington, C. (1987). Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas.
- Wright, A. (1908). *Twentieth century impressions of Siam : its history, people, commerce, industries, and resources, with which is incorporated an abridged edition of Twentieth century impressions of British Malaya*. London:: Lloyd's Greater Britain Pub. Co.,.
- Xi'an, D. (2005). XI'AN DECLARATION ON THE CONSERVATION OF THE SETTING OF HERITAGE STRUCTURES, SITES AND AREAS.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2553). ๕๐๐ ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย-โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : มติชน.
- คณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร. (2561). เริ่มต้นพันธกิจด้านการพยาบาล ณ ดินแดนแห่งสยาม ประเทศ คณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร.
http://www.spcthai.com/spcthai_info/spcthai_history/spcinthai%20-%202001/index.html
- เจ้าพนักงานทะเบียนที่ดิน. (2464, 6 กันยายน 2464). หนังสือสัญญาให้กรรมสิทธิ์ที่ดิน. (ที่ดินวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)). หอจดหมายเหตุผู้ครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- ซีโมนา สมศรี บุญอรุณรักษา. (2550). พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ : มิตรที่ดี สนิทสนม และจริงใจ ในรัชกาลที่ 4 นักพิมพ์และนักเขียน. กรุงเทพฯ: สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย.
- ทรงศักดิ์ ทศบวร. (2561). Kiam Hoa Heng & Buan Hoa Seng.
- นายพันตรี หลวงประสิทธิ์สมบัติ. (2455, 6 พฤษภาคม 2455). ที่ตำบลป้อมปัดบังนีก. (ที่ดินวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์)).

- पालเลกัวซ์. (2397). เล่าเรื่องกรุงสยาม (ส. ท. โกมลบุตร, Trans.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชนิติ. (2552). การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสังฆราชแพร์รอส. (2456, 13 มีนาคม 2456). ที่ดินตำบลบางเชือกหนัง. หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- ภูมิ ภูติมหาตมะ. (2555). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนคาทอลิกในกรุงเทพมหานคร
- ค.ศ.1965-1997: กรณีศึกษากลุ่มคริสตังจีนแห่งวัดกาลหว่าร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูมิ ภูติมหาตมะ. (2560). ชมรมคริสตชนจีน 2017: เนื่องในวาระครบรอบ 19 ปี ชมรมคริสตชนจีน. วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์).
- ราชกิจจานุเบกษา. (2402). ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔ เล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑๔ วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ค่ำหนึ่ง ปี มเมียสัมฤทธิศก. กรุงเทพฯ: โรงอักษรพิมพ์การ.
- วิกเตอร์ ลาร์เก. (2525-2532). ประวัติย่อวัดข้างตาคูร์สและวัดกาลหว่าร์.
- วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. (2559). เอกสารประกอบการสอนวิชา 2501653 การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. (2561). รายงานการศึกษาแนวทางอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 120 ปี โบสถ์แม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) พ.ศ. 2560: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิเลิศ แห่งล้อม. (2540). 100 ปี ศรีกาลหว่าร์ 100th Anniversary. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- สรัญญา ทัดตวร. (2561). พระศพพระเยซูเจ้าและประวัติครอบครัว Dono. In อ. กิตติเมธาวิรัตน์ (Ed.).
- สุข สูงสว่าง. (2500). 60 พรรษาแห่งอนุสรณ์สถิต วัดแม่พระลูกประคำ (วัดกาลหว่าร์). กรุงเทพฯ: บริษัท ประเสริฐธนกิจ จำกัด.
- สุนทร อาสะไวย์. (2530). ประวัติคลองรังสิต : การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ. 2431 - 2457. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์. (2546). คำนำหนังสือประวัติมิสซังกรุงสยาม ค.ศ. 1662-1811: อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.
- หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. ซีวประวัติบรรดามิสซังนารีคณะ M.E.P. (1662-1896).
- หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. (2558a). วัดดวงหทัยนิรมลของแม่พระ (ปากลำด) from หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

<http://catholichaab.com/main/index.php/1/church7/3/912-2015-12-08-03-11-32>

หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. (2558b). วัดอัครเทวดาราฟาแอล (ปากน้ำ) from หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

<http://catholichaab.com/main/index.php/1/church7/1/896-2015-12-08-03-04-02>

หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. (2559). คุณพ่อเอเตียน บาร์เทโลมี แดส์ซาลส์.

<http://catholichaab.com/main/index.php/2015-09-22-02-42-26/2015-09-22-07-46-19/2015-09-22-07-51-08/1055-2016-04-07-08-55-20>

หอพระสมุด. (2476). พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ถวายพระราชินีโปรตุเกส ลงวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 1789. [พระพิพิธสุนทรพิมพิ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยารวิไชยวุฒิกร (เลื่อม สนธิรัตน์)]. จดหมายเหตุ คัดมาจาก รอยเออลกอโลเนียลอินสติติว กรุงลอนดอน (Documents from the Royal Colonial Institute, London).

แอลเดอ เด เมนดอนซา อี คุณยา. (2531). การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส พ.ศ. 2363 (ล.สุวรรณโกคิน, Trans.) 470 ปี สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.

ภาคผนวก

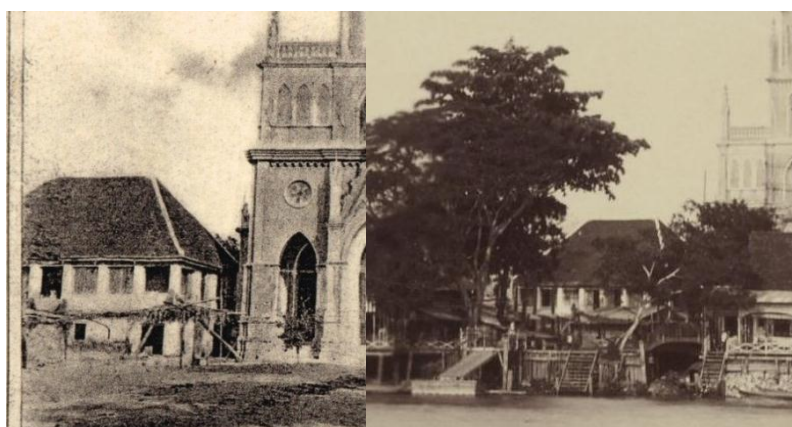
คัดลอกจากเอกสาร ที่ดินวัดกาลหว่าร์ วันที่ 19 พฤษภาคม ค.ศ.1898
ใจความว่า

ข้าพเจ้ามีความขัดข้องทำเรื่องราวมายื่นต่อท่าน

เดิมทีจะเป็นปีใดจำไม่ได้ประมาณหลายสิบปีมาแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งแผ่นดินก่อนโปรดเกล้าฯ
พระราชทานที่ตำบลบ้านลำโรง ซึ่งเป็นที่วัดกะระหว่าอยู่ในทุกวันนี้ ใน
ที่รายนี้บาดหลวงแต่ก่อน ๆ ได้ตั้งบ้านสร้างโบสถ์และจัดเป็นที่ฝังศพ
พวกคฤขตั้งต่อ ๆ กันมา

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรด
เกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานมาวัดที่จะทำป้อมปิดบังนิกที่ริมวัดกะระหว่านั้น เจ้า
พนักงานเห็นว่าที่ป่าช้าฝังศพพวกคฤขตั้งเป็นที่กีดขวางหาพอแก่ที่จะทำ
ป้อมไม่ เจ้าพนักงานได้นำความขึ้นกราบทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าพระบาท
แล้ว ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน จัดซื้อที่สวนหมาก
ตำบลคลองผดุงกรุงเกษม เปลี่ยนให้บาดหลวงคนก่อน ทำเป็นที่ป่าช้า
ฝังศพพวกคฤขตั้งต่อไป และโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานู
ญาติในที่นั้นด้วย บาดหลวงคนก่อนที่ปกครองวัดกะระหว่านั้น จึงให้
พวกคฤขตั้งช่วยกันขุดศพไปฝังไว้ในที่นั้น แล้วบาดหลวงได้จัดการปลูกโรง
แถวลงทุนซื้อสรรพเครื่อง ซ่อมเข้าสำหรับพวกไทยจีนเข้าอาศัยทำมาหากิน
เงินค่าเช่านั้น เอาใช้ในการเกื้อกูลแก่ที่ป่าช้าต่อ ๆ กันมา... ครั้น ณ เดือน
กันยายน รศ. 111 จีนมีชื่อเช่าโรงอยู่นั้นเอาหนังสือที่เป็นหมายมาส่งให้
ข้าพเจ้า จีนมีชื่อแจ้งความว่า มีถ้อยหมายสั่งให้เอามาให้แก่ข้าพเจ้า ๆ ก็รับ
หมายไว้แล้วข้าพเจ้าก็คอยฟังข่าวเจ้าภาชีอยู่ ก็หาเห็นเจ้าภาชีมาว่ากล่าว
ไม่ ครั้น ณ เดือน ... รศ. 111 จีนมีชื่อที่เช่าโรงอยู่นั้นมาแจ้งความกับ
ข้าพเจ้าว่า จีนมีชื่อเหล่านั้นจะไม่รับเช่าที่โรงศรีต่อไป ด้วยเจ้าภาชีโรงภาชี
ร้าน นำเอาโปลิศมาฉุดลากเอาพวกจีนที่เช่าโรงศรีนั้นไปส่งศาลสถิตย์
ยุติธรรมเจ้าพนักงานชำระให้จีนที่เช่าโรงนั้น เสียเงินคนละ ... บ้าง แต่จีน
เหล่านั้นจะมีความผิดอย่างไรข้าพเจ้าหาทราบไม่ แต่ที่ป่าช้าฝังศพพวก
คริสตังนั้นเป็นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้

เป็นที่ฝังศพพวงศฤษตั้ง ข้าพเจ้าจึงได้ลงทุนทำโรงศรีแลให้เช่า ภาอได้
ผลประโยชน์ในการบำรุงที่ป่าช้านั้นให้เจริญต่อมา
บัดนี้ ... เจ้าภาษีโรง เจ้าภาษีร้าน มารบกวนทำให้พวกจีนเช่าแตกตื่นไปให้
ขาดผลประโยชน์ไปเป็นอันมาก ซึ่ง ... ดังนี้ ข้าพเจ้าได้ความเดือดร้อนนัก
ขอท่านได้ส่งเรื่องราวของข้าพเจ้าให้เจ้าพนักงานชำระ ถ้าเป็นการตกลง
ต่อไปอย่างใด ข้าพเจ้าจึงจะได้จัดการให้ถูกต้องตามกฎหมาย ควรมิควร
แล้วแต่จะโปรด

ภาพที่ 60 รูปก่อนปี พ.ศ. 2451

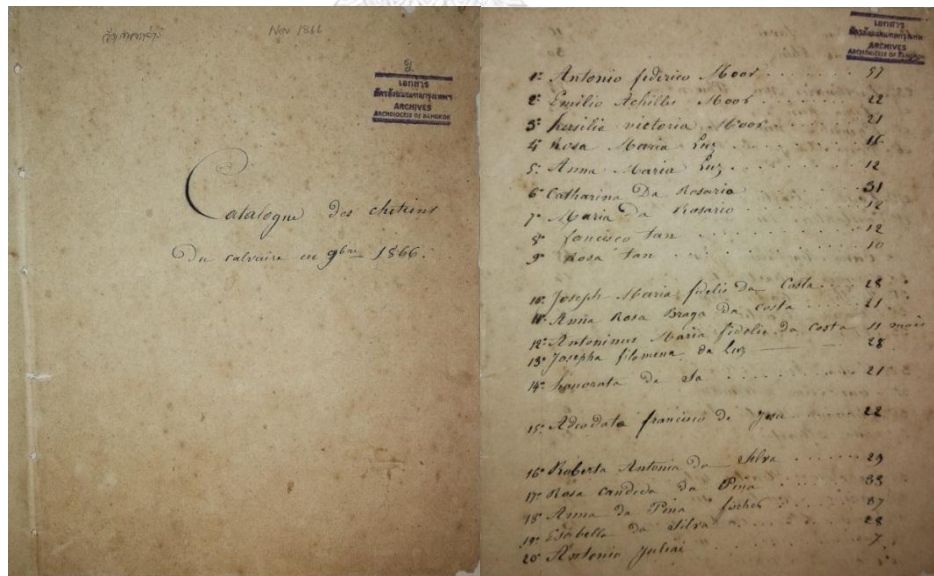
แสดงบ้านพักพระสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังที่ 3 ซึ่งได้ถูกรื้อลงและสร้าง

อาคารบ้านพักพระสงฆ์หลังที่ 3 ในพื้นที่ ปรากฏในภาพถ่ายปี พ.ศ. 2451

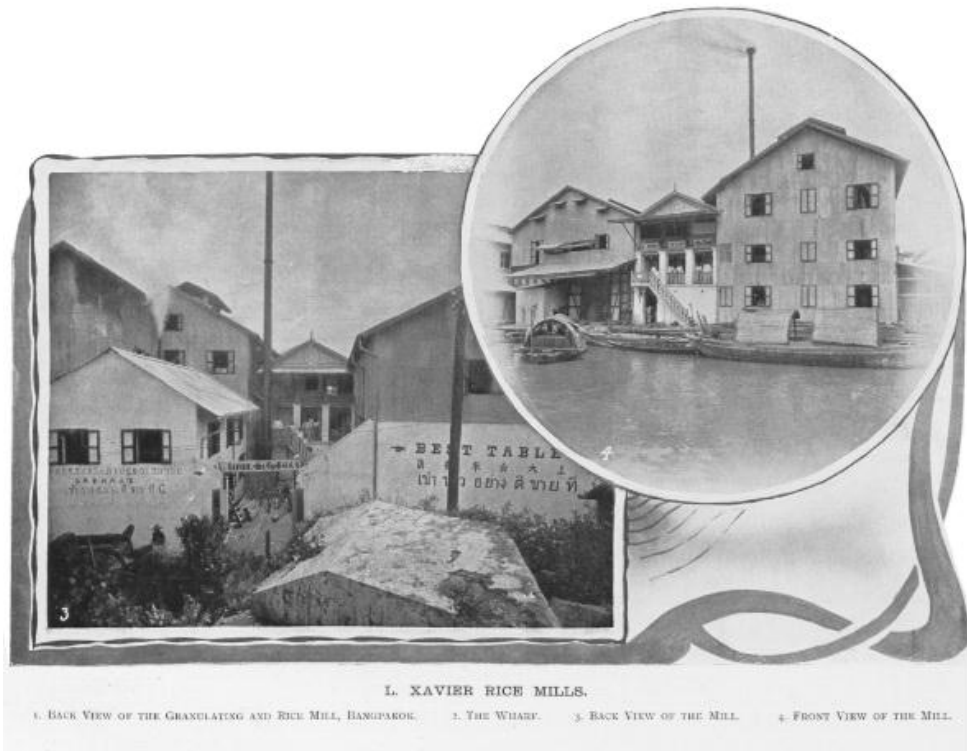
(ที่มา : โปสการ์ดปี ค.ศ. 1903)

ภาพที่ 61 ที่ดินสุสานวัดกาลหว่าร์ที่ได้รับพระราชทานสมัยรัชกาลที่ 4
แทนพื้นที่เดิมซึ่งถูกเวนคืนเพื่อสร้างป้อมปิดบังนิก
(ที่มา : แผนที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2453)

ภาพที่ 62 เอกสารรายชื่อคริสตัง วัดกาลหว่าร์ ปี พ.ศ. 2409 หน้า 1 และ 2
(Catalogue des chetrins du calvaire eu 1866)
(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

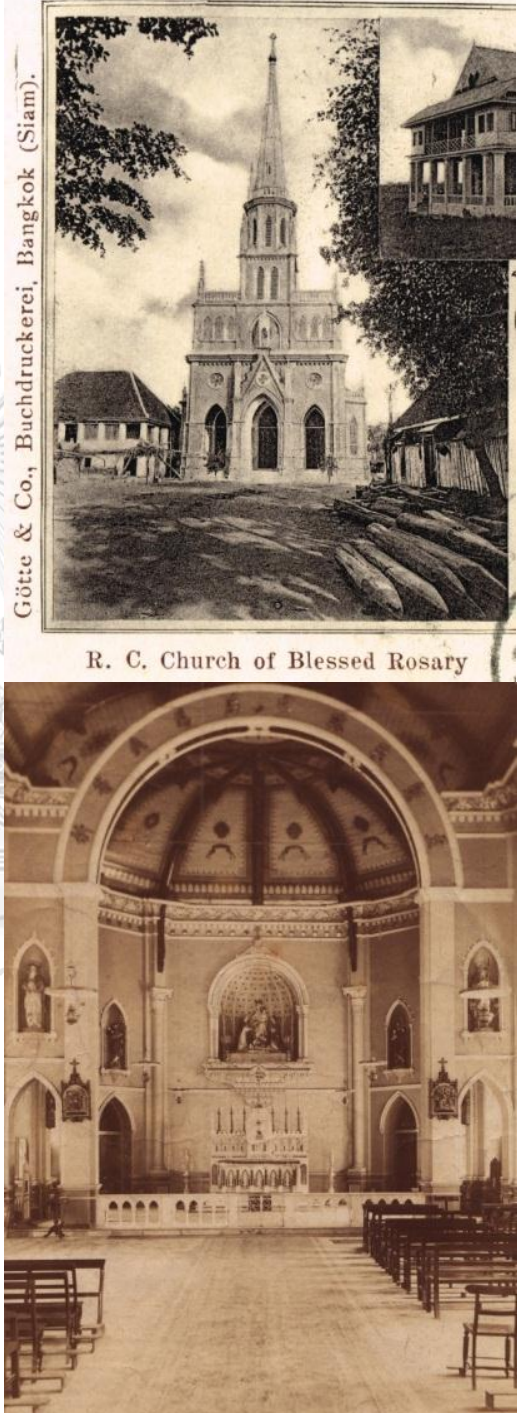

ภาพที่ 63 โรงสีข้าว L. XAVIER RICE MILLS
(ที่มา : *Twenties Century Impression of Siam, 1908*)

ภาพที่ 64 สถานกงสุลโปรตุเกส
(ที่มา : <https://readthecloud.co/embassy-4/>, 2561)

อาคารยุค“Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม

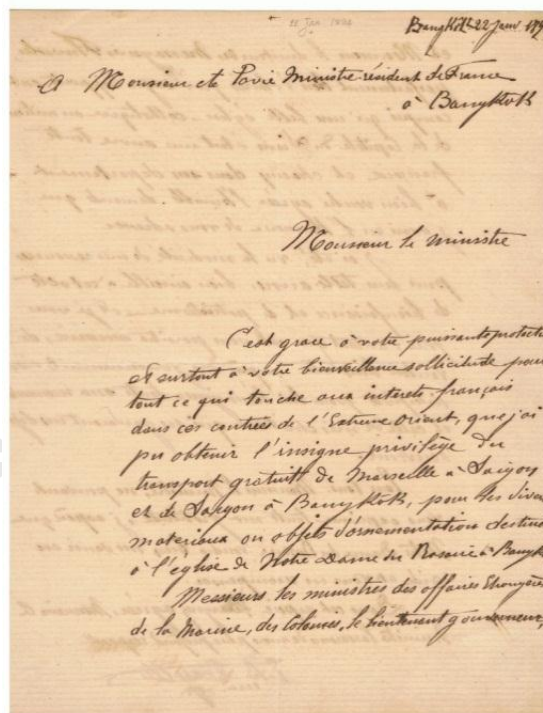
อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
<p>Notre Dame du Rosaire</p> <p>ก่อสร้างระหว่างปี ค.ศ. 1891-1897</p>	<p>เป็นอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิค (Gothic-Revival) ที่สำคัญ และมีการใช้วัสดุตกแต่งอาคารคุณภาพดีที่นำเข้ามาจากประเทศฝรั่งเศส เป็นอาคารที่สร้างตามจารีตคริสตศาสนิกายโรมันคาทอลิกก่อนสงครามวาทิกันที่ 2 ที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดหลังหนึ่งในประเทศไทย</p>	 <p>Götte & Co., Buchdruckerei, Bangkok (Siam).</p> <p>R. C. Church of Blessed Rosary</p>

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
บ้านพักพระสงฆ์ สันนิษฐานว่าสร้าง ก่อนปี พ.ศ. 1908	เป็นอาคาร 2 ชั้น โดย ชั้นล่างเป็นแนวเสาปูน และชั้นบนเป็นไม้ ไม้ใช้ วัสดุพื้นและหลังคา ชนิดเดียวกันกับอาคาร โบสถ์แม่พระลูกประคำ	
อาคารตึกแดงและ อาคารข้างเคียง สร้างปี ค.ศ. 1904	เป็นอาคารก่ออิฐ 2 ชั้น หันด้านหน้าเข้าสู่โบสถ์ แม่พระลูกประคำ เนื่องจากทาสีแดง จึง ได้ชื่อว่าตึกแดง และอาคารข้างเคียงสี ขาว ใช้กระเบื้อง หลังคาชนิดเดียวกับ อาคารโบสถ์ มีลักษณะ ที่บ่งบอกว่า สันนิษฐาน ว่าอาจสร้างขึ้นก่อน อาคารตึกแดง	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
ห้างเคียมฮั่วเฮง สร้าง ค.ศ. 1879	เป็นอาคารชั้นเดียว หัน ด้านหน้าออกแม่น้ำ เจ้าพระยา และมี ท่าเรือเพื่อเข้าสู่อาคาร ด้านหน้ามีไม้ฉลุและ ติดป้ายชื่อร้านค้า	
ห้างเคียมฮั่วเฮง อาคารใหม่ สร้างค.ศ. 1907	อาคารใหม่สร้างขึ้นเป็น อาคารสองชั้น ด้านหน้าหันออกสู่ แม่น้ำเจ้าพระยา กระเบื้องหลังคาเขียน ชื่อร้านค้า คือ KIAM HOA HENG ด้านข้าง อาคารทิศเหนือหันเข้า สู่ลานหน้าโบสถ์แม่ พระลูกประคำ และมี การปลูกต้นไม้ด้านข้าง อาคาร มีผู้ระบุว่าบริเวณคัน กั้นน้ำใต้อาคารมีปูน ปั้นเขียนว่า KIAM HOA HENG	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะ สถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
ห้างบ้านฮัวเส็ง สร้าง ค.ศ. 1883	เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหันออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มีทำน้ำด้านหน้า และมีรั้วลักษณะเหมือนห้างเคี่ยมฮัวเฮง มีป้ายชื่อร้านภาษาจีน เขียนว่า BUAN HOA SENG	

ตารางที่ 2 อาคารยุค “Notre dame du Rosaire” ความภาคภูมิใจของสยาม

ภาพที่ 65 เอกสาร 1_17_2_37-01

วันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2437) จาก Rêvêrend Père Dessalles

ถึง Pavie, Minister Resident de France

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

77. 11. 1893

ministère
des
affaires Étrangères

Republique Française.
Paris le 17 Février 1893.

Direction Politique
Projetorats
no 16.

Transport gratuit de
matériaux et d'objets destinés
à la Cathédrale de Bangkok.

Monsieur, comme suite à ma communication du 13 de ce mois, j'ai l'honneur de vous transmettre, ci-joint, copie d'une lettre par laquelle le ministre de la Marine m'a fait savoir qu'il accueillait en principe la demande formée par M. l'abbé Dessalles, en vue d'obtenir le transport gratuit jusqu'à Saigon de matériaux destinés à la Cathédrale de Bangkok.

Je vous serais obligé de vouloir bien faire cette objection à la connaissance de M. l'abbé Dessalles, en signalant à son attention les indications fournies par M. l'amiat Bismier, touchant les circonstances dans lesquelles les envois devront être acheminés à Toulon et y seront ensuite embarqués pour Saigon.

Recevez, Monsieur, les assurances de ma haute considération

Jules Develle
ministre Résident, chargé du Consulat général de France.

ภาพที่ 66 เอกสาร 1_17_2_5-01

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1893 จาก Jules Develle Ministry of Foreign Affairs ที่ Paris

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

5 Nov 1893

VICARIAT APOSTOLIQUE
de
COCHINCHINE OCCIDENTALE

Saigon, le 18 Novembre 1893.

Mon cher Père Dessalles

Le transport de Cambodge arrivé à Saigon il y a huit jours m'a apporté pour vous:
50 Carrels de ciment.
32000 tuiles.
1000 demi-tuiles.
500 faitices.
2 1/2 tonnes en verre.
2 1/2 tonnes de chaux.
1 tonne de stuc.

Les 500 tuiles, verres et les 50 carrels n'ont pu être embarqués à Saigon par suite de l'absence de la douane de Saigon, ce qui m'a causé pas mal d'embarras. Les tuiles et chaux ont été considérées par la douane de Saigon comme marchandises étrangères et par conséquent soumises aux droits qui se montent à 452.63.

J'ai fait une communication en douane de la dite somme que je m'engage à payer si dans 100 jours je ne suis parvenu à payer le port ou un certificat de la douane de Saigon. J'espère que vous serez en règle à temps.

ภาพที่ 67 เอกสาร 1_17_2_24-01

วันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1893 จาก A. Joubert จาก Vicariat Apostolique de Cochinchine

Occidentale ที่ Saigon ถึง Rêvêrend Père Dessalles

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

1	Kiam Hoa Heng.	3,000	X
2	Buan Hoa Seng.	2,000	X
3	Kuang Ngi Hoa	1,000	X
4	Buan Hoa Heng	300	X
5	Jeng Nguan Xiang	300	X
6	Pè. Chin Muat (chik chiap)	200	X
7	Khu Ni Seng (Seng Ko)	200	X
8	Gou Jong khun.	100	X
9	Chia Hoa Seng (Mi kiam)	100	X ?
10	Hau Muk Long.	50	X
11	Pè. Chin hi (chik po)	100	X
12	Tan Thiem Ni	00	
13	J. S. Meng Leck.	60	X
14	Tan Ha Hoa (chik Seng)	60	

ภาพที่ 68 เอกสาร “Nang Su Ria Rai Samrab Sang vat Me Phra: Rosario mai”
หรือ “หนังสือเรียไร สำหรับสร้างวัดแม่พระโรซารีโอใหม่” หน้า 2 ปรากฏรายการที่ 1 และ 2 คือ

Kian Hoa Heng 3,000 \$ และ Buan Hoa Seng 2,000 \$

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

นายโยอาคิม กราซี และครอบครัว

ภาพที่ 69 นายโยอาคิม กราซี

(ที่มา : <https://www.degrassifamily.net/family-photos-by-generation.php>, 2018)

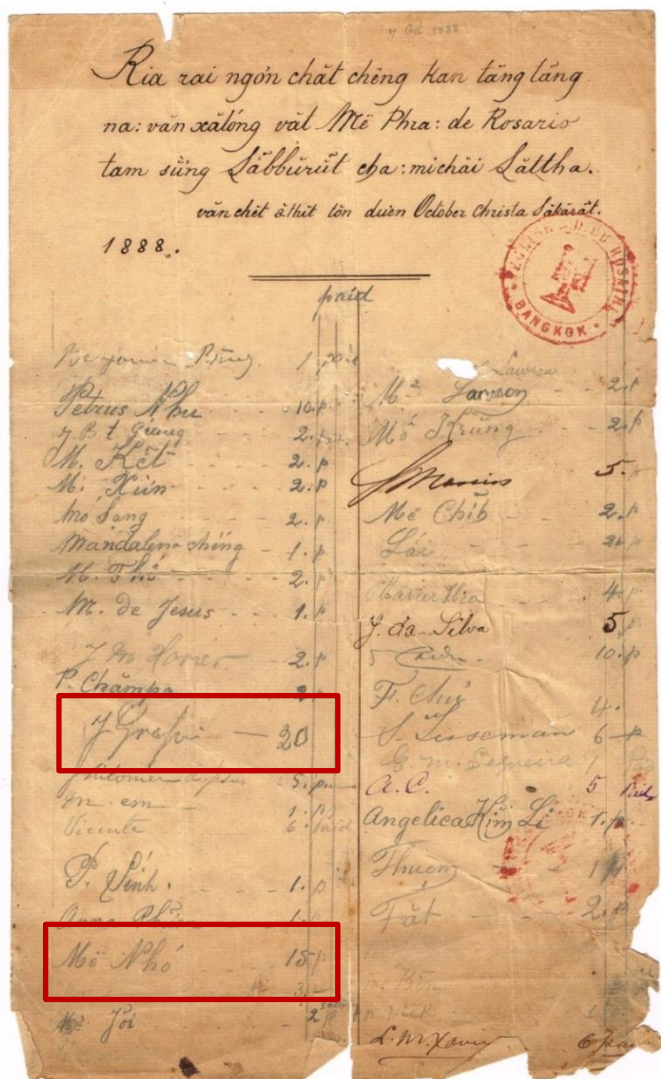
นาย โยอาคิม กราซี เป็นผู้ก่อตั้งบริษัท กราซี บราเดอ แอนโก ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามสถานทูตโปรตุเกส มีภรรยาชื่อนาง ลูซี โน นายกราซี เป็นสถาปนิกคนสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เป็นผู้ออกแบบก่อสร้างอาคารสำคัญหลายหลังในกรุงเทพฯและปริมณฑล รวมถึงอาคารโบสถ์เซนต์โยเซฟ ที่อยุธยา หอระฆังวัดคอนเซ็ปชัน รวมถึงกลุ่มอาคารด้านทิศใต้ของวัดกาลหว่าร์ ได้แก่ ธนาคารฮอองกงเซียงไฮ้ อาคารยูโนเต็คคลับ อาคารสถานทูตโปรตุเกส และอาคารศุลกสถาน

ในรายชื่อผู้บริจาคในงานฉลองวัดแม่พระโรซารีโอ ประจำปี ค.ศ. 1888 (ภาพที่ 61) ปรากฏชื่อนายโยอาคิม กราซี และภรรยา (ในสีเขียว) เป็นผู้บริจาคเงินให้แก่วัดสูงสุดในบันทึกสำหรับงานดังกล่าว โดยในปี ค.ศ. 1888 เป็นช่วงเวลา 3 ปี ก่อนสร้างโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังใหม่ อาจกล่าวได้ว่า นายโยอาคิม กราซี และครอบครัว เป็นคริสตังวัดกาลหว่าร์ และมีความสนิทสนมกับคุณพ่อแดส์ซาลส์ และอาจมีส่วนในความคิดริเริ่มร่วมกับคุณพ่อแดส์ซาลส์วางรากฐานในการก่อสร้างอาคารโบสถ์ใหม่ในปี ค.ศ. 1891 (พ.ศ. 2434) นอกจากนี้ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารนั้นยังพบจดหมายสนทนาระหว่าง นายโยอาคิม กราซี กับคุณพ่อแดส์ซาลส์หลายฉบับ โดยปรากฏว่าหลังอาคารโบสถ์สร้างเสร็จ ปรากฏชื่อลูกชายของนายโยอาคิม กราซีทั้ง 3 จารึกอยู่ภายใต้บานกระจกสีภายในโบสถ์ และชื่อของนาง ลูซี โน ผู้เป็นภรรยา จารึกอยู่บนระฆังภายในหอระฆัง

จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากครอบครัว กราซี จะเป็นผู้อุปถัมภ์วัดกาลหว่าร์แล้ว ยังเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการออกแบบ ดำเนินการก่อสร้างโบสถ์หลังใหม่จนแล้วเสร็จอย่างสง่างาม

ภาพที่ 70 ชื่อลูกขายนายโยอาคิม กราซี ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว้า
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2017)

ภาพที่ 71 เอกสาร “Ria rai ngon chat cheng Kan tang tang na: van xalong vat Me Phra: de Rosario tam sung Sabburut cha: michai Sattha van chet athit ton duen October christa Sakarat 1888.”

เอกสาร “เรียไรเงินจัดแจงการต่าง ๆ ณ วันฉลองวัดแม่พระ เดอ โรซารีโอ ตามซึ่งสัตบุรุษมีใจศรัทธา วัน เจ็ด อาทิตย์ต้นเดือน ตุลาคม คริสต์ศักราช 1888”

พระยาพิพัฒน์โกษา และครอบครัว Xavier

ภาพที่ 72 พระยาพิพัฒน์โกษา

(ที่มา : *Twenties Century Impression of Siam, 1907*)

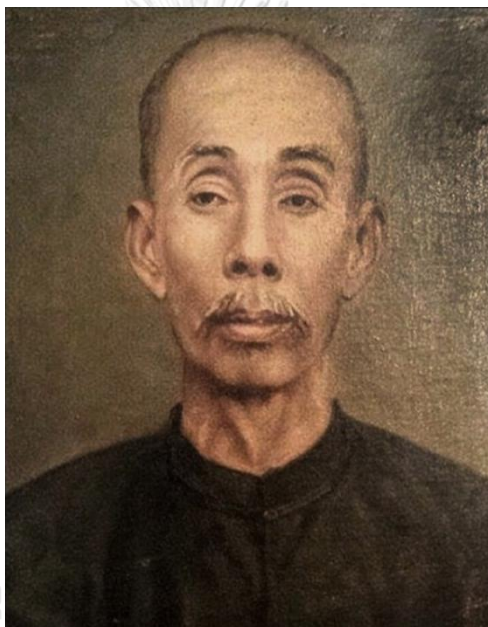
พระยาพิพัฒน์โกษา หรือ Celestino Maria Xavier เกิดในครอบครัว Xavier ซึ่งเป็นครอบครัวเชื้อสายโปรตุเกส ที่อพยพจากมาเก๊า ในสมัยนายโยอาคิม มาเรีย ซาเวียร์ ผู้เป็นปู่ ปี ค.ศ. 1850 และเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณวัดกาลหว่าร์ ซึ่งเป็นชุมชนโปรตุเกสสำคัญในสมัยนั้น โดยครอบครัวซาเวียร์มีชื่อปรากฏในเอกสารเอกสารรายชื่อคริสตัง วัดกาลหว่าร์ ปี พ.ศ. 2409 (Catalogue des chetrins du calvaire eu 1866)

ครอบครัวซาเวียร์นั้น เป็นครอบครัวเชื้อสายโปรตุเกส และเป็นนักธุรกิจที่สำคัญของประเทศไทย โดยนาย ลุย มาเรีย ซาเวียร์ (Luiz Maria Xavier) เป็นผู้ก่อตั้ง L. Xavier Rice Mills ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านทิศใต้ป้อมปัดปัจฉิมภิรมคลองผดุงกรุงเกษมหลังวัดกาลหว่าร์ และเคยดำรงตำแหน่งรองกงสุลโปรตุเกสประจำประเทศไทยราวทศวรรษที่ 1880 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ก่อสร้างอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังใหม่ นายลุย มาเรีย ซาเวียร์ มีบุตรคือ นาย เซเลสตีโน มาเรีย ซาเวียร์ บุคคลสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และยังเป็นผู้พัฒนาที่ดินสำคัญคนหนึ่งของกรุงเทพในสมัยนั้นคือ การตัดถนนสี่พระยา การตัดถนนซอยพระยาพิพัฒน์ อีกทั้งยังปรากฏหลักฐานการบริจาคเงินให้กับวัดกาลหว่าร์ในงานต่าง ๆ เสมอ รวมถึงตระกูล Xavier ยังเป็นหนึ่งในตระกูลโปรตุเกสที่สำคัญที่สุดของวัดกาลหว่าร์ ในการบริจาคเงินก่อสร้างอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำหลังใหม่ โดยได้มีชื่อปรากฏอยู่ภายใต้บานกระจกสีสำคัญในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของอาคาร

ภาพที่ 73 ชื่อครอบครัว Maria Xavier ที่จารึกภายใต้บ้านกระจกวัดกาลหว่าร์
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2017)

นายจาคอป โลว เคียก เชียง และนายเบเนดิกท์ โลว เคียก เหลียง ผู้ก่อตั้งห้างเคียมฮั่วเฮง และห้าง
บ้านฮั่วเส็ง

ภาพที่ 74 นายจาคอป โลว เคียก เชียง

(ที่มา : <http://history.catholic.sg/jacob-low-kiok-chiang/>, 2018)

สรุปข้อมูลจากเอกสาร Kiam Hoa Heng & Buan Hoa Seng โดยได้รับการเอื้อ
เพื่อเอกสารจากคุณทรงศักดิ์ ทศบรร ทายาทรุ่นที่ 4 ของ เบเนดิกท์ โลว เคียก เหลียง และ
จากการสัมภาษณ์ ดอกเตอร์ มาร์ค เซบาสเตียน (Dr.Marc Sebastian) ทายาทรุ่นที่ 4 ของ
จาคอป โลว เคียก เชียง

นาย จาคอป โลว เคียก เชียง (Jacob Low Kiok Chiang, 1843-1911) เป็น
น้องชายของนาย เบเนดิกท์ โลว เคียก เหลียง (Benedict Low Kiok Liang, 1840) ทั้งสอง
เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองซัวเถา โดยนายเบเนดิกท์ โลว เคียก เหลียง ได้เข้ามายัง
ประเทศไทยก่อนหน้าราวปี ค.ศ. 1853 และเริ่มทำกิจการค้า และส่งเงินให้นายจาคอป

เดินทางไปยังประเทศสิงคโปร์และได้ทำงานเก็บเงิน และเดินทางเข้ามายังสยาม และต่อมา นาย จากอบ ได้จดทะเบียนตั้งบริษัท เคียมฮัวเฮง แอนด์โก (Kiam Hoa Heng & Co) ขึ้นในปี พ.ศ. 1879 และนายเบเนดิกท์ได้จดทะเบียนตั้งบริษัท บ้วนฮัวเฮง ในปี ค.ศ. 1883 โดยมี สำนักงานใหญ่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ในสมัยที่คุณพ่อแดส์ซาลส์เป็นเจ้าของอ่าววาส ซึ่งจากทำเลที่ตั้งนี้ ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งของโรงสินค้า และอยู่ต่อเรือของชาวโปรตุเกส เป็นการตอกย้ำคุณค่าและความสำคัญของทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม ด้านการค้าและการคมนาคมของพื้นที่วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) ได้อย่างดี

บริษัททั้งสองประสบความสำเร็จทางการค้าอย่างมาก เนื่องจากเป็นบริษัท นายหน้านำเข้าสินค้าคุณภาพทุกชนิดจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าสำหรับชนชั้นสูง ในสังคม อาทิ ไวน์ ชิการ์ สุรา วิธีการและอุปกรณ์ต่าง ๆ อาทิ ในปี พ.ศ. 2432 บริษัท ซิงเกอร์แห่งสหรัฐอเมริกา ได้แต่งตั้งบริษัท เคียมฮัวเฮง จำกัด เป็นผู้จัดจำหน่ายจักรเย็บผ้าซิงเกอร์ในประเทศไทย (บริษัท ซิงเกอร์ประเทศไทย จำกัด [มหาชน], 2018 : ออนไลน์)

จากความสำเร็จทางการค้าประกอบกับการเป็นผู้ศรัทธาในศาสนา นาย จากอบ โลว เคียก เชียง และนาย เบเนดิกท์ โลว เคียก เหลียง ทั้งสองจึงได้บริจาคเงินในการสร้างอาคาร โบสถ์แม่พระลูกประคำเป็นจำนวนมากในนามบริษัทเคียมฮัวเฮง และบ้วนฮัวเฮง และในนามส่วนตัวหลายครั้ง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง และซื้อวัสดุก่อสร้าง กระจกสี พระแท่น หินอ่อน รูปเคารพและเครื่องใช้ในพิธีกรรม จากฝรั่งเศส โดยคุณทรงศักดิ์ ทศบวร ได้อ้างถึง เอกสาร สารสาสน์ฉบับ ธันวาคม 1939 ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ Mr. Low Kiok Chiang was a man possessed of a deep charitable disposition, with a kindly heart and a strong desire to help the needy, and any church that required a financial help, he would give his full support even to relieve the worries and burden of the parish priest, by supervising the task himself.

In those days, the holy rosary church was the most beautiful and well partronized Catholic church in Bangkok, and apart of his local charitable contribution, he had also finance and built a church in Swaleh, his birth place.”

จากบันทึกสามารถบ่งบอกได้อย่างดีถึงการตระกูล โลว เป็นผู้อุปถัมภ์ที่สำคัญของวัด กาลหว่าร์ตลอดสมัยที่คุณพ่อแดส์ซาลส์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและช่วงเวลาที่น่าาย จากอบ

และ เบนดิกส์ ยังดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งจากบันทึกกล่าวว่า นายเบนดิกส์ได้เริ่มเดินทางกลับไปยังประเทศจีนราวปี ค.ศ. 1892 และสร้างวัดแม่พระลูกประคำ ขึ้นที่บ้านเกิด โดยใช้ชื่อว่า “บุงกุยเซี่ยตั้ง” ซึ่งระหว่างนี้เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการก่อสร้างโบสถ์แม่พระลูกประคำ ที่กรุงเทพฯ ซึ่งนาย เบนดิกท์ ยังคงเดินทางไปมา ระหว่างตำบลเตี้ยอั้ง และกรุงเทพฯ ในเรื่องกิจการค้าจนเสียชีวิต ส่วนนาย จาคอป พบว่าภายหลัง การสร้างโบสถ์แม่พระลูกประคำ ที่กรุงเทพฯ นายจาคอปยังได้บริจาคเงินสร้างโบสถ์ต่าง ๆ ในประเทศสิงคโปร์ ในการบูรณะหลังคา Convent of the Holy Infant Jesus โรงเรียนคาทอลิก St. Joseph’s Institute, Saint Peter and Pauls Church และ Church of the Sacred Heart ในปี1910 ในปีต่อมา นายจาคอปได้เสียชีวิตลงที่หน้าวัดกาลหว่าร์ ราวเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1911 และได้ นำศพไปฝังยังประเทศสิงคโปร์ นายจาคอปยังได้ทำพินัยกรรม ยกที่ดินบริเวณบางสะแก ให้กับมิสซังโรมันคาทอลิก

วันที่ ๔ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ (4
มกราคม 1912)

ข้าพเจ้า จินจันเต็กอีแลจันยงซัว ผู้จัดการทรัพย์สินมรดก ของจีน
ยากับเบ็โลก๊กเซียง ผู้ถึงแก่กรรม ของประทานทำเรื่องราวมายืนต่อ
ท่านเจ้าพนักงานกองข้าหลวงจัดการที่ดิน กระทรวงเกษตรราษ
ทราบ

ด้วยจีนยากับเบ็โลก๊กเซียง ผู้ถึงแก่กรรม ได้มีที่ดิน ๒ ราย
ตำบลบางชะแกแขวงบางน้ำขม ซึ่งผู้ถึงแก่กรรม เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้
ยอมเต็มใจยกที่ ๒ รายนี้ให้เป็นสิทธิ์แก่มิซังคาทอลิก ตามสารบบานสา
ระบบ เลขที่ ๓๙๘๔๔ แล เลขที่ ๓๙๘๕๑ รวม ๒ ราย

บัดนี้ที่ดินที่กล่าว

นี้ ข้าพเจ้ายังไม่ได้รับนำโฉนดใหม่ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอความกรุณา
ต่อท่านได้โปรดจัดการ เพื่อให้ข้าพเจ้าได้รับนำโฉนดใหม่ ในนามของมิ
ซังคาทอลิกต่อไป

ผู้ที่รับมรดกคือมิสซังคาทอลิก ในนามบาทหลวงฟูยาซึ่งมาประจำที่วัดกาลหว่าร์
ช่วยคุณพ่อแดส์ซาลส์ระหว่างปี พ.ศ. 2446-2457 (ค.ศ. 1903-1914)

ภาพที่ 75 ชื่อห้าง KIAM HOA HENG ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2017)

ภาพที่ 76 ชื่อห้าง BUAN HOA SENG ที่จารึกภายใต้บานกระจกวัดกาลหว่าร์
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2017)

มิคาเอล ดิมิทรี และครอบครัว

นาย มิคาเอล ดิมิทรี (Michael Dimitri) เป็นชาวกรีก เจ้าของเหมืองทองชื่อว่า วัฒนา ที่สระแก้ว มีภรรยาชื่อ นาง มาริอา มัคดาเลนา โถ (Maria Magdalena To) ซึ่งนายดิมิทรี นั้นได้เขียนจดหมายถึงคุณพ่อแด่ซาลส์ว่า **ตนนั้นขอลาจากชีวิตในโลกนี้ และขอมอบทรัพย์สินสมบัติ 1 ใน 4 ของตน ให้แก่คุณพ่อแด่ซาลส์ในการสร้างโบสถ์แม่พระลูกประคำ** **หลังใหม่** สันนิษฐานว่า นาย ดิมิทรี อาจรู้จักกับคุณพ่อแด่ซาลส์ตั้งแต่สมัยที่คุณพ่อเป็นปลัดผู้ช่วยที่จันทบุรี ในปี ค.ศ. 1875 ซึ่งภายหลังสร้างอาคารโบสถ์แม่พระลูกประคำเสร็จ จึงปรากฏชื่อของนาย ดิมิทรี และนาง โถ ปรากฏอยู่ภายใต้กระจกสีบานสำคัญ ภายในโบสถ์ อีกทั้งยังปรากฏชื่อใน “หนังสือเรียไร สำหรับสร้างวัดแม่พระโรซารีโอใหม่” ซึ่งได้มอบเงินจำนวน 2,000 \$ ให้แก่คุณพ่อแด่ซาลส์

ภาพที่ 77 ชื่อนายมิคาเอล ดิมิทรี ที่จารึกภายใต้บานกระจกสีวัดกาลหว่าร์
(ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2017)

อาคารยุคโรงเรียนจีน สงครามโลก และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
Notre Dame du Rosaire	<p>ในยุคสมัยนี้ได้มีการบูรณะอาคารโบสถ์แม่พระ ลูกประคำ ทั้งภายในและภายนอก โดยยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่มีการเปลี่ยนสีลวดลายให้เข้มกว่าผนังอาคาร</p>	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะ สถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
<p>บ้านพักพระสงฆ์ สันนิษฐานว่า สร้างก่อนปี พ.ศ. 1908</p>	<p>อาคารบ้านพัก พระสงฆ์มีการสร้าง กำแพงรอบอาคาร และประตูเข้า อาคาร โดยในยุค แรกนั้นยังไม่ ปรากฏกำแพงและ มีการตั้งกางเขน ใหญ่บริเวณมุมบ้าน หันออกสู่ลาน ด้านหน้าโบสถ์</p>	 <p>บ้านพักคุณพ่อ 神父樓 Le Presbytère</p>
<p>อาคารตึกแดง สร้างปี ค.ศ. 1904</p>	<p>อาคารตึกแดงยังคง สภาพเดิมและเป็น ที่ตั้งของสมาคม คาทอลิกเมตตา สงเคราะห์แห่ง ประเทศไทย หรือ หญิงอ้ายหวย</p>	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารตึกขาว	<p>อาคารด้านข้างตึกแดง ในยุคสมัยนี้ยังคงสภาพดี จากภาพจะเห็น กระเบื้องหลังคา ซึ่งเป็นชนิดเดียวกันกับที่ใช้มุงอาคารโบสถ์ ใช้เป็นที่ทำงานของ ครูใหญ่โรงเรียนกุหลาบวิทยา</p>	
เรือนแถว	<p>เรือนแถวด้านทิศเหนือ วัดแม่พระลูกประคำ สร้างขึ้นหลังจากการซื้อที่ดินจากแบงก์ สยามกันมาจล เป็นตึกแถวชั้นล่างเป็นปูน และชั้นบนเป็นไม้ มีระเบียงเป็นไม้ฉลุ</p>	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
<p>อาคารโรงเรียน บึงกุ่มชาย หรือ โรงเรียนกุหลาบ วิทยา</p>	<p>อาคารเรียนโรงเรียน บึงกุ่มชายหรือกุหลาบ วิทยา มีรูปแบบ สถาปัตยกรรมคล้าย บ้านพักพระสงฆ์ แต่ ชั้นบนมีลักษณะเป็น ผนังปูน และมีบันได ด้านหน้าอาคาร ประดับลวดลาย กุหลาบ แบบเดียวกับ ที่พบด้านหน้าอาคาร โบสถ์ ภายหลังได้มีการรื้อ บันไดด้านหน้าทิ้ง เปิด เป็นลานของโรงเรียน</p>	
<p>อาคารโรงเรียน บึงกุ่มหญิง หรือ โรงเรียนกุหลาบ วัฒนา</p>	<p>เป็นอาคารตึกสองชั้น ก่ออิฐ และมีลานตรง กลาง ล้อมรอบด้วย กำแพงสูงด้านหน้า ประตูปะเขียนว่าโรงเรียน กุหลาบวัฒนา</p>	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารห้างบ้านฮั่วเส็ง	เป็นอาคารก่ออิฐสูง 2 ชั้น ด้านหน้าหันออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มีหน้าจั่วเขียนชื่อห้างบ้านฮั่วเส็ง	

ตารางที่ 3 อาคารยุคโรงเรียนจีน สงครามโลก และการขยายตัวของกลุ่มคริสตังจีนในสยาม

อาคารยุค วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาติกันที่สอง

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
<p>Notre Dame du Rosaire</p>	<p>มีการบูรณะใหญ่ของอาคาร 2 ครั้ง คือในปี ค.ศ.1883 และ 1995 ซึ่งจากการบูรณะปี ค.ศ. 1883 ทำให้อาคารได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ</p>	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารบ้านพัก พระสงฆ์	อาคารบ้านพัก พระสงฆ์หลังใหม่ เป็นอาคาร คอนกรีต 3 ชั้น สร้างในตำแหน่ง อาคารบ้านพัก พระสงฆ์หลังเดิม	
อาคารริมน้ำ	อาคารเรียนริมน้ำ เป็นอาคาร 4 ชั้น ตั้งขนานไปตาม แนวแม่น้ำ มี ห้องเรียนชั้นละ 4 ห้องเรียน แต่ ภายหลังในปี ค.ศ. 2007 ได้มีการตัด ตึกเรียนออกไป ครึ่งหนึ่งเพื่อเปิด มุมมองทางน้ำ	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะ สถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารแม่พระ ลูกประคำ	อาคารแม่พระ ลูกประคำเป็นอาคาร เรียนสูง 5 ชั้น ตั้ง อาคารตามแนวขวาง ตามด้านใต้ของที่ดิน วัด	
อาคารอัญจลา	อาคารเดิมเป็นของ โรงเรียนกุหลาบ พัฒนาหลังจากการ รวมโรงเรียนปี ค.ศ. 2007 ได้เปลี่ยนชื่อ เป็นอาคารอัญจลา เพื่อระลึกถึงนักบุญ องค์อุปถัมภ์ของ คณะอัครมุขนิย์ผู้ก่อตั้ง โรงเรียนกุหลาบ พัฒนา	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารปีติ มหาการุณย์ ตึกเรียน	อาคารเรียน 5 ชั้น เดิมเป็นของ โรงเรียนกุหลาบ วัฒนา	
อาคาร บ้านพัก ซิสเตอร์และ บ้านพัก พนักงาน	เป็นอาคาร คอนกรีต 3 ชั้น รูปแบบเดียวกัน กับบ้านพัก พระสงฆ์ ตั้ง อาคารเรียงกัน เป็นรูปตัว U ตรง กลางเป็นลานที่ จอดรถและสวน	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารกาลหว่าร์	อาคารที่อยู่อาศัย 15 ชั้น ที่สร้างเพื่อให้คนในพื้นที่วัดกาลหว่าร์เดิมได้เช่าเพื่ออยู่อาศัยอายุสัญญา 30 ปี	
อาคารปัทมหารุณย์ ห้องประชุม	อาคารหอประชุม 3 ชั้น ตั้งอยู่ในบริเวณที่เดิมเคยเป็นเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้	

อาคาร/ปีที่สร้าง	ลักษณะสถาปัตยกรรม	รูปถ่าย
อาคารสระว่ายน้ำ	อาคารสระว่ายน้ำตั้งอยู่ที่ดินชาญป้อม แทนที่เรือนแถวไม้เดิม	

ตารางที่ 4 อาคารยุค วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) หลังการสังคายนาวาติกันที่สอง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย อภิชาติ กิตติเมธาวิวัฒน์ เกิดวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 รับศีลล้างบาปและเติบโต ณ วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) สำเร็จการศึกษาในระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากโรงเรียนกุหลาบวิทยา โดยตลอดช่วงเวลากว่า 13 ปี ที่ศึกษา ณ โรงเรียนกุหลาบวิทยา ได้มีความผูกพันกับวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) และโรงเรียนกุหลาบวิทยา จนกลายเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าศึกษา ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนสำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ในปีการศึกษา พ.ศ. 2558 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนในระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อศึกษาวัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) จนแล้วเสร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษา จะเป็นสิ่งที่สามารถนำไปต่อยอดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อรักษาคุณค่า และความเชื่อความศรัทธาในชุมชนวัดแห่งนี้ให้คงอยู่และถ่ายทอดสู่ผู้คนทั่วไปให้รับรู้อย่างกว้างขวาง เพื่อให้อาคารโบสถ์วัดแม่พระลูกประคำ (กาลหว่าร์) จะไม่เป็นเพียงแค่ความภาคภูมิใจของสัตบุรุษวัดกาลหว่าร์ แต่จะเป็นความภูมิใจของผู้คนมากมาย ดังที่มีบันทึกไว้ใน หนังสือรายงานทั่วไปประจำปีของคณะมิสซังต่างประเทศประจำกรุงปารีส ปี ค.ศ. 1891-1893 ว่า “...โบสถ์หลังใหม่จะเป็นอนุสรณ์สถานที่จดจำและเป็นความภูมิใจของสยาม...”